

Monica Tennberg

ARKTINEN HETEROTOPIA

Neljä tarinaa Rovaniemeltä

ARKTINEN KESKUS
Lapin yliopisto

Rovaniemi 2020

Teos julkaistaan avoimesti lisensillä CC BY

Julkaisun pysyvä osoite

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-203-0>

Taitto

Annika Hanhivaara/Design Hanhis

Kieliasun tarkistus

Heli Rontti/Allatiivi Oy

Kansikuva

Monica Tennberg

ISBN 978-952-337-203-0 (PDF)

Monica Tennberg

ARKTINEN HETEROTOPIA

Neljä tarinaa Rovaniemeltä

ARKTINEN KESKUS
Lapin yliopisto

Rovaniemi 2020

SISÄLLYS

Esipuhe	4
1 Mistä on arktiset kaupungit tehty?	8
Rovaniemen arktisin paikka	9
Mikä tekee kaupungista arktisen?	9
Arktinen heterotopia	11
Tarinat tutkimusotteena	13
Kirjan rakenne	16
2 Sahanperän muisti	20
Arktinen Sahanperä	21
Muistin paikat Sahanperällä	25
Muistin jälkiä Sahanperällä	30
Menneen kaipuuta	34
Vaiettua mennyttä	36
Sahanperä muistiympäristönä	39
3 Puiston tarina	42
Arktinen keidas	43
Puisto, jota ei tullutkaan	46
Arktinen puutarha ja arboretum	50
Arktinen puisto	54
Joutomaasta eroon	58
4 Jalan arktisessa kaupungissa	62
Kaljamien aikaan	63
Rovaniemi, autojen kaupunki	65
Kiellettyjen kenkien kaupunki	65
Nopeaa, tehokasta ja turvallista työmatkakävelyä	67
Rumat, kömpelöt ja äänekkäät kengät	70
Väärässä paikassa, väärällä tavalla	73

5	Ulkopuolisten kaupunki	76
	Rovaniemi, kansainvälinen kaupunki	77
	Käymässä vain	79
	Paikalliset ulkopuoliset	81
	Kansainväliset toivot	84
	Mistä olet poissa?	87
6	Kaupunki menee tunteisiin	88
	Rovaniemi ei rakasta sinua	89
	Arktisesta brändistä	89
	Kaupunki vailla muistoja	91
	Hukattu kaupunkiluonto	93
	Arjen häpeä	93
	Ulkopuolisena Joulupukin kotikaupungissa	94
	Kirjan viesti	94
	Lähteet	96
	Kirjallisuus	96
	Asiakirjat ja ohjelmat	102
	Tilastot	104
	Sanomalehtiaineisto, tiedotteet ja sosiaalinen media	104
	Haastattelut ja henkilökohtainen kommunikaatio	106

ESIPUHE

Eräs runonpätkä on seurannut minua Rovaniemeä koskevan tutkimushankkeen ajan. Runoon tiivistyvät hyvin omat varsin ristiriitaiset tunteeni kaupungista, jossa olen asunut kohta lähes 30 vuotta. Toimittaja Risto Nieminen kuvaa Rovaniemeä runossaan seuraavin sanoin:

...Olen poikasi Rovaniemi, kaksijakoinen rakkaudessani. Sinä olet minulle pohjoinen lämmin syli, lämmin ja kylmä vetäytyessäni. Rovaniemi. Kaupunkini. Korea kivikasa, moderni ja kova. Sinussa minä olen ja en ole. Synnyinkehtoni. Sinua minä en rakasta ja rakastan.¹

Runo esitettiin vuonna 1990 kaupungin juhliessa 30-vuotisjuhlaansa. Paikallinen musiikinopettaja Esa Tikkala teki siitä laulunkin.

Vuonna 2017 kaupunki julisti strategiansa, jolla se teki itsestään arktisen osaamisen pääkaupungin. Arktisuus ja osaaminen ovat ajankohtaisia teemoja yleisestikin, ja oli mielenkiintoista lähteä tarkastelemaan, mitä ne merkitsisivät käytännössä ja kaupungin arjessa. Olen työskennellyt arktisten asioiden parissa jo pitkään, ja kaupunkiin keskittyminen tarjosi uudenlaisen näkökulman arktisuuteen. Koska Michel Foucault, ranskalainen filosofi ja yhteiskuntatieteilijä, on ollut oman akateemisen ajattelun lähteeni jo kauan, oli luontevaa ottaa hänen tuotannostaan käsite heterotopia² – hieman epäselvä, mutta mielenkiintoisia mahdollisuuksia avaava paikka- ja tilasuhteita koskeva käsite – tutkimukseni lähtökohdaksi.

Tein tutkimukseni virkatyönä ilman ulkopuolista rahoitusta, ja olin siten vapaa tekemään omia ratkaisujani sekä hankkeen sisällöstä, toteutuksesta että aikataulusta. Kiitän Lapin yliopiston Arktisen keskuksen johtajaa Timo Koivurovaa sekä tiedeviestinnästä vastaavaa Markku Heikkilää myönteisestä suhtautumisesta kirjan julkaisemiseen Arktisen keskuksen elektronisena erillisjulkaisuna. Näin kirjan voivat saada kaikki kiinnostuneet luettavaksi Lapin yliopiston LAUDA-järjestelmästä.

Hankkeessa olen saanut apua ja tukea monelta taholta. Oma tutkimusryhmäni, Pohjoisen poliittisen talouden tutkimusryhmä, ja työyhteisöni Lapin yliopiston Arktisessa keskuksessa ovat kuunnelleet esityksiäni arktisista kaupungeista ja tukeneet hankettani asiantuntemuksellaan. Erityisesti haluan mainita Susanna Pirneksen ja Joonas Volan, jotka ovat ystävällisesti kommentoineet tekstiäni, samoin kuin Seija Tuulentie Luonnonvarakeskuksesta ja Veera Kinnunen Lapin yliopistosta. Oli myös ilo toteuttaa yliopistotutkija Heidi Sinevaara-Niskasen kanssa Lapin yliopiston tutkijakoulun kurssi arktisesta kaupungistumisesta keväällä 2019. Sahanperää koskevan näyttelyn (Sahanperän muisti – tutkielma kaupungin muistista ja muistoista, Galleria Kopio 25.11.–19.12.2019) toteutuksessa avustivat Arktisen keskuksen tiedekeskusnäyttelystä Anna Hyvönen, Santeri Happonen ja Tero Poikela. Näyttelyn käsikirjoitusta kommentoi Marjo Laukkanen tiedeviestinnästä. Arto Vitikka Arktisesta keskukselta auttoi kirjan karttojen sekä valokuvien kanssa ja Lapin yliopiston kirjaston väki, erityisesti Arto Kiurujoki sekä Liisa Hallikainen, ovat auttaneet tutkimukseen tarvittavan kirjallisuuden ja tilastotietojen hankinnassa, kuten myös Jussi Portaankorva Arktisen keskuksen lehtileikearkistosta. Jaana Severidt Lapin yliopiston

1 Nieminen 1995, 359.

2 Foucault 1967/1984.

kansainvälisistä asioista avusti myös tilastotietojen kanssa. Kieliasun huolsi Heli Rontti ja Annika Hanhivaara taittoi kirjan. Kiitokset heillekin.

Erityiset kiitokset lausun Mari Ekmanille Lapin maakuntakirjastosta, jonka kautta sain käsiini Katri Luostarisen viheraluesuunnitelmat 1950-luvun alusta ja Jukka Suvilehdolle, joka etsi minulle valokuvia Sahanperältä Lapin maakuntamuseon arkistoista. Rovaniemen kaupungin virkamiehet ovat ystävällisesti vastanneet kysymyksiini ja antaneet aineistoa käyttöni. Lapin Kansan kuva-arkistoa hoitavat Pertti Keskipoikela sekä Lea Seppänen olivat suureksi avuksi kirjan kuvitusta miettiessäni. Kiitokset myös kaikille haastatelluille asiantuntijoille, jotka antoivat aikaansa ja asiantuntemustaan tutkimuskäyttöön.

Aihe on herättänyt monia herkullisia keskusteluja kotona. Perhettäni kiitän mielenkiinnosta aiheeseen ja kärsivällisyydestä sen toteutusta kohtaan.

Rovaniemellä 20.3.2020

Monica Tennberg

1 MISTÄ ON ARKTISET KAUPUNGIT TEHTY?

Rovaniemen keskusta
Kartta: Arktinen keskus.

Rovaniemen arktisin paikka

Rovaniemellä arktisin paikka on Sahanperä, joka sijaitsee keskustan pohjoisosassa Ounasjoen rannalla. Siellä avattiin vuonna 1992 Arktikum-talo, joka on toiminut näyttämönä kansallisille ja kansainvälisille arktisille tapahtumille ja valtiomiesten vierailuille. Arktikum-talossa toimii Lapin yliopiston Arktinen keskus sekä Lapin maakuntamuseo näyttelyineen. Siellä vierailee vuosittain yli 100 000 asiakasta, joista yli puolet on ulkomaalaisia. Arktikum-talo edustaa arktista tutkimusta ja hallintoa sekä kansainvälistä yhteistyötä. Rovaniemen arktisuus ei rajoitu pelkästään Sahanperälle, sillä kaupunki nimesi itsensä arktisen osaamisen pääkaupungiksi viimeisimmässä strategiassaan vuodelta 2017.³ Jo pitkään se on rakentanut identiteettiään arktisena kaupunkina.⁴ Kysymykseni kuuluvatkin, mikä tekee kaupungista arktisen ja millaista on kaupungin arktisuus. Onko se muutakin kuin tiedettä, hallintoa ja kansainvälistä yhteistyötä? Mitä on arktinen arki kaupungissa?

Sahanperä tarjoaa erinomaisen kiintopisteen tarkastella Rovaniemen kaupungin arktisuutta ja sen kehitystä. Sahanperän nimi on peräisin siellä 1900–1940-luvuilla toimineista sahoista ja rautatiestä, joka on palvellut sahan kuljetuksia. Sahanperä on ollut alun perin varsin perifeerinen ja marginaalinen alue Rovaniemen keskustan pohjoisosassa: teollinen alue, jonka mainetta ovat leimanneet hökkelikylän asukkaat ja sosiaaliset ongelmat. Aluetta kuvataan yhä nykyään paikallisen asukkaan sanoin ”rosvojen ja hullujen paikaksi”, vaikka vuosien varrella siitä on tullut merkittävä kulttuuriympäristö tiedekeskuksineen ja näyttelyineen – unohtamatta Ounasjoen varressa sijaitsevia puistoa ja puutarhaa. Tarkastelen kirjassani neljän erilaisen Sahanperää ja Rovaniemeä koskevan tarinan kautta sitä, miten kaupungista on tehty ja tehdään edelleen arktista paikkaa erilaisten tilaa rakentavien käytäntöjen avulla.

Mikä tekee kaupungista arktisen?

Kaupungit itsessään eivät ole uusi ilmiö arktisella alueella. Vanhimmat kaupungit, kuten Luulaja ja Tornio, on perustettu jo vuonna 1621. Uusimpia arktisia kaupunkeja edustaa puolestaan Iqaluit, joka perustettiin vuonna 1999 Pohjois-Kanadassa. Rovaniemeä koskeva ensimmäinen kirjallinen merkintä löytyy jo vuodelta 1453.⁵ Kaupunki Rovaniemestä tuli vasta vuonna 1960, mutta jo vuodesta 1938 Lapin läänin perustamisen jälkeen Rovaniemen kauppala alkoi muodostua hallinnon, liikenteen, terveydenhoidon ja koulutuksen keskus. Kun Rovaniemen kaupunki ja maalaiskunta yhdistyivät vuonna 2006, kaupungista tuli Euroopan pinta-alaltaan suurin kunta.

Sijainti napapiirin läheisyydessä määrittää periaatteessa kaupunkien arktisuuden. Arktisille kaupungeille on myös tyypillistä etäinen sijainti suhteessa pääkaupunkeihin ja kansainvälisiin markkinoihin, arktiset luonnonolosuhteet, erityisesti talvi, lumi ja jää, sekä paikallisten asukkaiden luontokeskeinen elämäntapa. Eräs arktisia kaupunkeja käsittelevän tutkimuksen tarkastelukulma onkin alueen sijainnin sekä tyypilliset luonnonolosuhteet huomioiva kaupunkisuunnittelu ja arkkitehtuuri. Eri puolilta arktista aluetta löytyy sellaisia esimerkkikaupunkeja, joiden arkkitehtuurissa ja kaupunkisuunnittelussa huomioitiin arktiset olosuhteet, kuten Norilskin kaivoskaupunki Pohjois-Venäjällä 1930-luvulla sekä Svappavaara Pohjois-Ruotsissa ja

3 Rovaniemen kaupunki 2017a.

4 Lotvonen 2017.

5 Heikkola 1990, 6.

Resolute Bay Kanadassa 1960- ja 1970-luvuilla.⁶ Suunnitelmat eivät kuitenkaan toteutuneet täydellisesti, ja osittain rakennetutkin osat on jo enimmäkseen purettu tai unohdettu. Rovaniemellä pohjoisen ympäristön huomioiminen puolestaan näkyy siinä, että kaupungissa noudatettiin pitkään talojen korkeuden rajana neljää kerrosta. Rajaa perusteltiin siten, etteivät korkeat talot varjostaisi katuja tai ettei Ounasvaaran maisema peittyisi. Sittemmin periaatteesta on luovuttu.⁷

Arktisten kaupunkien tutkimus edellyttää tutkimuksen sopeuttamista pienempään skaalaan kuin kaupunkitutkimuksessa on muuten totuttu.⁸ Arktiset kaupungit ovat usein keskikokoisia, kuten Luulaja tai Tromssa, joissa on runsaat 70 000 asukasta. Suuriakin asutuskeskittymiä arktiselta alueelta löytyy, kuten Reykjavik Islannissa tai Murmansk Venäjällä, joissa on 200 000–300 000 asukasta. Väestömäärältään Rovaniemi sijoittuu nykyään reilulla 60 000 asukkaalla Suomen 15–17 suurimman kaupungin joukkoon. Rovaniemen väestömäärän kehitys liittyy voimakkaasti suomalaisen metsä- ja sahateollisuuden kasvuun sekä kaupungin merkitykseen liikenteen ja kaupan keskuksena.⁹ Asukasmäärä kaupungissa kasvaa nykyään maltillisesti, vaikka Lapissa yleisesti väkimäärä vähenee muuttoliikkeen myötä. Kaupunkiin tuovat väriä ja eloa 8 000 opiskelijaa, mutta heistä moni ei kuitenkaan jää kaupunkiin opiskelujen jälkeen.¹⁰ Arvioidaan, että vuonna 2030 Lapissa on 161 000 asukasta nykyisen 180 000 sijaan, mutta Rovaniemen väkimäärän kasvu jatkuu ylittäen tuolloin 65 000 asukkaan rajan.¹¹

Arktiset kaupungit ovat hyvin erilaisia luonteeltaan. Luonnonvarojen hyödyntämisen lisäksi arktisella alueella kaupungeja on perustettu kauppa- ja kulkureittien varrelle, hallinnollisiksi keskuksiksi ja sotilaallisista syistä.¹² Kaupunkien kehitykselle on tyypillistä voimakas riippuvuus taloudellisesta ja poliittisesta kehityksestä. Ääriesimerkki arktisen alueen kehityksestä ja vaikutuksesta kaupunkien kehitykseen on Kiiruna, Pohjois-Ruotsissa sijaitseva kaivoskaupunki, joka muuttaa laajentuvan kaivoksen alta uuteen paikkaan muutaman kilometrin päähän. Kaivoksen ympärille on rakentunut sosiaalisen järjestyksen narratiivi, jota paikkakuntalaiset eivät kyseenalaista. Tämän vuoksi muuttoa pidetään välttämättömänä.¹³ Rovaniemi puolestaan elää nykyään pitkälti matkailusta, jonka kehittymiseen liittyy suuria odotuksia. Nojaaminen matkailuun tekee kaupungista myös haavoittuvaisen, minkä osoittavat esimerkiksi viimeaikaiset huolet Ison-Britannian EU-eron ja Lappiin matkustajia tuoneen Thomas Cook-lentoyhtiön konkurssin vaikutuksista matkailijamääriin.¹⁴

Suomalaisessa kaupunkitutkimuksessa tutkijoiden mielenkiinto kohdistuu usein kotimaisessa mittakaavassa suuriin kaupunkiin, kuten Helsinkiin ja Tampereeseen, ja keskikokoisia kaupungeja, kuten Rovaniemeä, on tutkittu vähemmän.¹⁵ Arktisella alueella, niin kuin muualakin, kaupungeja pidetään alueellisen kehityksen keskuksina ja moottoreina. Rovaniemeä pidetään kokoaan suurempana, koska se verkottuu monin tavoin Lapissa ja sen ulkopuolella eri toimijoiden ja toiminnan kautta. Rovaniemen kaupunkiseutu sisältää kaupungin hallinnon lisäksi asukkaat ja kaupunkialueen toimijat sekä kaupungin vuorovaikutuksen ympäröivän

6 Jull 2017, Hemmersam 2016.

7 Stadionark 2010, 7.

8 Nyseth 2017, 59.

9 Enbuske, Runtti & Manninen 1997, 369.

10 Rovaniemen kaupunki 2017b.

11 Yle 2019a.

12 Hemmersam 2016.

13 Nilsson 2010.

14 YLE 2019b, 2019c.

15 Vartiainen & Harvio 2008, Voutilainen 2009, Helsingin kaupunki 2018.

alueen kanssa.¹⁶ Rovaniemi on ”metapolis”, kuten ranskalainen maantieteilijä Francois Ascher¹⁷ tiivistää kaupunkien merkityksen aluetalouden, liikenteen ja saavutettavuuden verkostoituneena keskipisteenä.

Metapolisaatiolla¹⁸ tarkoitetaan sitä, kuinka muutokset kaupunkien fyysisessä rakenteessa ja arjessa ovat kytkeytyneet laajempiin talouden, teknologian ja elämäntapojen muutoksiin. Elämä arktisella alueella on ollut yhä kaupunkimaisempaa jo 1960-luvulta lähtien¹⁹, mutta kaupungistuminen, kaupunkisuunnittelu ja kaupunkilaisuus ovat varsin uusia aiheita arktisen tutkimuksen piirissä. Kaupungistumisen myötä arktisen alueen asukkaat ja yhteisöt nähdään yhä kiinteämmin osana globaalia, modernia kulutus- ja tietoyhteiskuntaa. Kaupungistumisen erilaiset prosessit ja muodot sekä vaikutukset paikalliseen elämäntapaan kiinnostavat tutkijoita.²⁰

Arktinen heterotopia

Tarkastelen Sahanperää ja Rovaniemeä arktisena paikkana heterotopia-käsitteen²¹ avulla. Heterotopia tarkoittaa samalla kertaa sekä arktiseksi miellettyä paikkaa, kuten Sahanperää, että arktisia tilasuhteita rakentavaa käytäntöä Rovaniemellä. Huomio kohdistuu Sahanperää tarkastelemalla siihen, millainen arktinen paikka Rovaniemi on merkitysten, materiaalisuuksien ja taitojen kannalta. Arktisuus näkyy kielimaisemassa Sahanperällä ja muualla kaupungissa hotellien, matkailijoille palveluita tuottavien yritysten ja paikallisten tapahtumien nimissä, kuten *Arctic centre*, *Arctic Light hotel*, *Arctic safaris* ja *Arctic market days*. Kielimaisema kertoo myös siitä, miten kaupunkilaiset ja muut toimijat kaupungissa käyttävät kielellisiä symboleja antaessaan merkityksiä ympäristölleen.²² Arktinen kielimaisema on Rovaniemellä enimmäkseen kaupallinen. Kielimaiseman lisäksi kaupungin arktisuutta edustavat pohjoinen kaupunkiluonto ja vuodenaikojen vaihtelu tyypillisine sääolosuhteineen sekä kaupunkilaisten elinympäristö rakenteineen ja palveluineen. Arktisuus yhdistetään enimmäkseen talveen, lumeen ja jäähän sekä kylmiin olosuhteisiin. Elämä arktisessa kaupungissa vaatii myös taitoja, kuten kylmiin olosuhteisiin sopivia varusteita, teknologioita ja tekniikoita. Kyse on kaupunkilaisten ja vierailijoiden taidosta tulla toimeen pakkasen, tuulen, lumen ja jään kanssa. Urbaani arktisuus rakentuu erilaisten merkitysten, materiaalien ja osaamisen yhdistelmiin ja niiden uudelleen muotoutumiseen.²³ Tästä lähtökohdasta arktinen kaupunki tarkoittaa sosiaalisten suhteiden tuottamaa ja rakentamaa tilaan ja aikaan sidottua käytäntöä, joka koostuu merkityksien – sisältäen myös tunteet –, materiaalien ja taitojen muodostamasta kokonaisuudesta. Käytäntöteoria on yleinen teoria siitä, kuinka ihmiset rakentavat ja muokkaavat maailmaa, jossa elävät.²⁴

Heterotopiat ovat paikkoja, jotka tuntuvat jotenkin erilaisilta. Arktisuus on edelleen monelle vieras, globaali elementti peräpohjalaisessa, muutama vuosikymmen sitten lappilaistuneessa kaupungissa. Sahanperän alue sopii hyvin heterotooppiseen tarkasteluun, koska se on

16 Ks. kaupunkiseudun määritelmästä Halonen 2016, 55.

17 Ascher 2007, 39; ks. myös Nyseth 2017, 62.

18 Hynynen & Kolehmainen 2011, 17.

19 Nordic Council of Ministers 2011, 22.

20 Dybbroe 2008, Nordic Council of Ministers 2011, Hansen, Rasmussen & Weber 2013.

21 Foucault 1967/1984.

22 Ben-Rafael ym. 2006.

23 Idean tähän lähestymistapaan olen saanut tutkimuksesta, jossa käsitellään arkisia käytäntöjä ja niiden muutosta (ks. Shove, Pantzar & Watson 2012).

24 Ks. Schatzki 1996.

erilainen ja väheksytty rovaniemeläisten asuttama alue kaupungin historiassa. Esimerkiksi niin sanottu Sairaalanniemen alue tai Lääninhallituksen kortteli Rovaniemellä edustavat aivan erilaista suhtautumista keskustan alueisiin. Ne ovat arvostettuja historiallisia alueita ja rakennuskokonaisuuksia kaupungissa. Sairaalanniemellä on ollut kirkko, hautausmaa ja sairaala pitkään. Lääninhallituksen alue taas on toiminut valtionhallinnon ja virkamiesten alueena. Käsitteenä heterotopia viittaa erilaisiin risteäviin ja päällekkäisiin tiloihin. Käsitteen avulla voi tarkastella arktisuutta ja sen rakentamista monesta kulmasta: kaupungin muistin, kaupunkiluonnon, liikkumisen ja arkisen kansainvälisyyden näkökulmista. Risteävien tilojen lisäksi arktisuudessa on ajallisia kasautumia, jatkumia ja siirtymiä, jopa katkoksia.²⁵ Tämän vuoksi

Sana "hetero" viittaa erilaisuuteen ja "topia" tilasuhteisiin. Heterotopiat ovat arkipäiväisiä, konkreettisia ja todellisia paikkoja erotuksena utopioista tai dystopioista.

on mahdollista tarkastella valtaviiran kansainvälistä arktista alueellisuutta korostavista lähestymistavoista eroavaa paikkaan ja aikaan sidottua sosio-materiaalista, kaupunkimaista arktisuutta.

Sana "hetero" viittaa erilaisuuteen ja "topia" tilasuhteisiin. Heterotopiat ovat arkipäiväisiä, konkreettisia ja todellisia paikkoja erotuksena utopioista tai dystopioista. Arktista utopiaa edustaa esimerkiksi Alvar Aallon jälleenrakennusajan poronsarvikaava ja dystopiaa taas kauhukuvat aasialaisten matkailijoiden valloittamasta kaupungista. Tutkimukseni ei edusta mitään tiettyä käsitystä toivottavasta ja suotavasta ideaalisesta arktisesta kaupunkikuvasta tai sen vastaparista, eikä mielessäni ole kauhukuvaa siitä, mitä arktinen kaupunki voisi pahimmillaan olla. Heterotopiat ovat sitä, mitä kaupunki on elävässä elämässä ja peilaavat sitä, mitä se parhaimmillaan tai pahimmillaan voisi olla. Käsitteen avulla voi tarkastella kaupungin arktisuutta arkipäiväisenä paikkana imagoa, brändiä, mielikuvia tai mainetta rakentavien, usein todellisuutta hieman värittävien diskurssien sijaan.

En väitä, että arktisuuden pitäisi olla rovaniemeläisten tai kaupunginkaan ainoa alueellisen paikkatietoisuuden muoto. Sen sijaan, että pyrkisin rakentamaan urbaanille arktisuudelle esimerkiksi mittaristoa²⁶ tai puristamaan arktisuuden tietyiksi määrätyiksi ominaisuuksiksi, pyrin avaamaan urbaanin arktisuuden moninaisuutta. Jo pelkästään kaupungin historia tuottaa erilaisia paikkoja, joille kaupunkilaiset antavat erilaisia merkityksiä. Paikallisilla asukkailla voi olla useita tärkeitä ja merkityksellisiä paikkoja, koska he elävät nykyään yhä monipaikkaisemmin työn, koulutuksen sekä vapaa-ajan viettomahdollisuuksien vuoksi. Monipaikkaisuudella viitataan ihmisten jokapäiväisiä elinympäristöjä yhä useammin leimaavaan monien merkityksellisten paikkojen ja niiden välillä liikkumisen kokonaisuuteen.²⁷

Heterotopia-käsitettä on hyödynnetty ja ymmärretty eri tavoin kaupunkitutkimuksessa.²⁸ Sen kautta on analysoitu suomalaisessa kaupunkitutkimuksessa hyvinkin erilaisia paikkoja, kuten suurten kulttuuritapahtumien rakentamia julkisia tiloja²⁹, suomalaisen kirjallisuuden luomia

25 Foucault 1967/1984, 6-7.

26 Suter ym. 2017.

27 Haukkala 2011.

28 Ks. esim. Hetherington 1997, Dehaene & De Cauter 2008.

29 Lehtovuori 2010.

erilaisia tiloja³⁰ tai nuorten mediakäyttäjien muokkaamaa kaupunkitilaa³¹. Nämä esimerkitutkimukset ja monet muut kertovat siitä, että käsitteestä on tehty hyvinkin erilaisia tulkintoja ja sovelluksia. Foucault'n lyhyen tekstin käsitteestä 1960-luvun lopulta viitataan usein sen englanninkielisen käännöksen kautta, mutta käännöksessä on kolme ongelmallista kohtaa, jotka ovat vaikuttaneet vahvasti käsitteen tulkintaan ja käyttöön. Englanninkielinen käännös yksinkertaistaa ja muuntaa Foucault'n ajatuksia tilasta, ajasta ja tilan merkityksestä. Heterotopioissa kyse ei ollut toiseudesta "Of other spaces" niin kuin englanninkielinen käännös antaa ymmärtää, vaan erilaisuudesta. Arktinen Rovaniemi ei siis ole vastakohta vaan erilainen suhteessa kaupunkiin peräpohjalaisena tai lappilaisena paikkana. Heterotopian englanninkieliseen käännökseen liittyy toinenkin sekaannus: Foucault'n käyttämä "emplacement" ranskan kielessä merkitsee sekä tilaa että paikkaa. Esimerkiksi tässä teoksessa katu, puisto, keskusta tai kaupunki kokonaisuudessaan ei ole tärkeä vain erillisenä paikkana, vaan myös tilana, jossa tapahtuu monta erilaista toisiinsa kytkeytyvää prosessia eli käytäntöä. Paikallinen kohtaa globaalin arktisen ja vastavuoroisesti globaali arktinen kohtaa paikallisen eri paikoissa kaupungissa. Heterotopia sisältää erilaisia aikakäsityksiä: aika on kasautunutta, säilynyttä sekä säilytettyä että dokumentoitua, mutta myös katkoksia, virtaa, siirtymisiä ja muutoksia, joita voi tavoitella käännekohtien, merkkipaalojen, rajoittamina kokonaisuuksina eli ajanjaksoina. Englanninkielisen käännöksen perusteella on ymmärretty Foucault'n tekstin viittavan ajan kasautumiin ja siirtymiin, mutta tarkempi alkuperäisen tekstin tarkastelu lisää myös erilaiset jatkumot. Tähän liittyy Foucault'n aikakäsitystä koskeva väärinkäsitys. Erään tulkinnan mukaan "decoupages" ei merkitse vain selkeästi määriteltyjä ajanjaksoja, vaan toisiinsa liukuvia ja sulautuvia ajallisia virtauksia.³²

Tarinat tutkimusotteena

Suosittu metodi arktisessa paikkatutkimuksessa, erityisesti kaupunkien uudistumisessa, on narratiivinen, kerronnallinen tutkimusote ja aineistot, joiden avulla on mahdollista tarkastella paikkojen materiaalista ja symbolista tuottamista.³³ Tähän tutkimusotteeseen minäkin tukeudun. Kirjani ja sen tarinoiden tavoitteena on kertoa vastatarinoita valtavirran arktisuutta käsitteleville tarinoille, jotka painottavat valtiokeskeisyyttä, kansainvälistä ympäristöyhteistyötä ja luonnonvarakäytön ristiriitoja. Arktinen merkitsee yleensä erämaata, rikkaita luonnonvaroja ja alkuperäiskansojen kotia. Kirja arktisesta kaupungista ei tähän tavanomaiseen käsitykseen arktisuudesta oikein mahdu. Kirja haastaa myös Rovaniemestä nykyistä kehitystä, jossa paikallisuus, luonto ja arki alistetaan matkailun tarpeille ja kehitykselle. Tarina Rovaniemen kaupungista arktisena paikkana haastaa "suuren arktisen kertomuksen". Suuri kertomus eli metanarratiivi on ranskalaisen filosofin Jean-François Lyotardin³⁴ luoma käsite, joka hänen mukaansa tarkoittaa vallitsevaa kertomusta todellisuudesta. Vastadiskurssit puolestaan haastavat vakiintuneita näkemyksiä ja pyrkivät raivaamaan tilaa vaihtoehtoisille, erilaisille näkemyksille esimerkiksi arktisuudesta kaupungissa.³⁵

Arktinen vastadiskurssi voi olla kattava ja yhtenäinen ja kyseenalaistaa suuren kertomuksen. Joskus tutkimuskohteesta ei ole kokonaista, yhtenäistä tarinaa kerrottavaksi, vaan vain pieniä pa-

30 Ameal 2012 Mahlamäki 2008.

31 Kupiainen 2014.

32 Johnson 2012a, 2012b.

33 Nyseth & Viken 2009.

34 Lyotard 1985.

35 Ks. Törrönen 2005, 19.

lasia, jotka eivät muodostu kokonaisiksi. Tällaiset hajanaiset, monipolvisesti kulkevat tarinat ovat ”antenarratiiveja”, tarinoita ennen varsinaisia tarinoita, ”esikertomuksia”. Sellainen tarina ei ole koskaan lopullinen eikä valmis, mutta se sopii urbaanien heterotopioiden tutkimiseen. Neljästä hyvinkin erilaisesta ja sirpalemaisista esitarinasta rakentuu käsitys Rovaniemestä arktisena heterotopiana. Yhden suuren, auktoriteettien näkökulmaa edustavan tai sitä haastavan kertomuksen sijasta voidaankin päätyä useisiin, hajanaisiin, mutta rinnakkaisiin tarinoihin, mikä korostaa todellisuuden moniäänisyyttä.³⁶

Kirja jakautuu neljään toisiinsa kietoutuvaan lukuun. Sahanperän alueesta ja kehityksestä kertovasta luvusta edetään alueen ulkoiisiin muutoksiin ja liikkumisen haasteisiin sekä kansainvälisyyden arkisiin muotoihin, jotka ilmenevät Rovaniemellä. Kirjoittaminen nähdään yleensä varsin teknisenä ja neutraalina toimenpiteenä, jossa tutkimuksen tulokset raportoidaan valmiiksi annetun rakenteen muodossa. Näin ei kuitenkaan usein ole, eikä varsinkaan tässä kirjassa. Kirjoittaminen itsessään on tiedon tuottamista ja valmis teksti tutkimuksen ja kirjoittamisen tulos. Olen tutkijana kirjoittaessani tarinaa päässyt itsekkin selville siitä, mistä ja mitä olin kertomassa. Olen useaan kertaan kysynyt itseltäni: ”Mitä heterotopia oikein tarkoittaa ja miten se tulisi ymmärtää?” Kirjoittaessani ja myös kertoessani aiheesta erilaisille yleisöille olen myös perustellut näkemystäni ensinnäkin tutkimusaiheen rakentamisella ja toiseksi tekstin tai esityksen väitteitä ja kulkua koskevilla valinnoilla, joiden tehtävänä on vakuuttaa yleisö. Kirja kokonaisuudessaan on kuin kristalli, jonka kiteytyminen on lukuisten valintojen tulosta. Paljon olen jättänyt myös pois. Kristalli-metafora painottaa sekä kirjoittamisen prosessia että tuo esille sen, kuinka ymmärrys ja asiantuntemus kasvavat tutkimus- ja kirjoitusprosessin aikana. Kirjoittamisen myötä tutkimuksen idea kiteytyy, mutta sen muoto ja särmit antavat mahdollisuuden erilaisille näkökulmille ja tulkinnoille. Prosessin tuloksena kirjoittaja pyrkii rakentamaan hajanaisista huomioista ja moninaisesta aineistosta perustellun kokonaisuuden. Tuloksena syntyy tarina, joka on sekä tietämisen tapa että tapa kertoa tutkimuksen aiheesta.³⁷ Se on samalla myös kompromissi tarpeesta kertoa ymmärrettävä, juonellinen ja lukijoille avautuva tarina monimuotoisesta, sirpaleisesta arktisuudesta kaupungissa.

Tutkimustani on ohjannut myös Andersonin ja kumppaneiden muotoilema tapa tutkia paikkaa monipuolisesti erilaisten aineistojen avulla. He korostavat tutkijan, tutkittavan ilmi-

Olen asunut Rovaniemellä vuodesta 1992 lähtien ja nähnyt omin silmin ja kokenut arjessani kaupungin muutokset.

ön ja tutkimusmenetelmien lisäksi tutkimuksessa vuorovaikutukseen osallistuvana elementtinä myös itse tutkimuspaikkaa. Tämä tarkastelutapa kyseenalaistaa perinteisen tavan nähdä tutkija, hänen roolinsa, tutkimusmenetelmänsä ja sen toteuttaminen objektiivisena, neutraalina ja ulkopuolisena. Se merkitsee paljon, missä kaikkialla tutkimusta toteutetaan ja kuka sen tekee.³⁸ Tutkimuksen toteutuksen ja tehtyjen tulkintojen kannalta lienee merkittävää, että olen asunut Rovaniemellä vuodesta 1992 lähtien muutamaa lyhyttä katkosta lukuun ottamatta ja nähnyt omin silmin ja kokenut arjessani kaupungin muutokset. Olen myös arktinen tutkija

36 Yolles 2007, Vickers 2005, Boje 2001.

37 Törrönen 2002, Pentikäinen 2011.

38 Anderson, Adey & Bevan 2010.

ja yhteiskuntatieteilijä ja pohtinut arktisuutta osana työtäni pitkään. Olen siis monin tavoin ja pitkään arktisuudelle altistunut. Työskentelen Lapin yliopiston Arktisessa keskuksessa – tosin fyysisesti toimistoni on ollut tätä tehdessäni Metsähallituksen Pilke-talossa ja sittemmin Lapin yliopiston pääkampuksella.

Tutkimukseni on laadullista tutkimusta ja aineisto on luonteeltaan monipaikkainen. Paikkaa rakentavia käytäntöjä voi tutkia eri tavoin: osallistumalla, havainnoimalla ja haastattelemalla tai erilaisten aineistojen, kuten tekstien, kuvien tai sosiaalisen median avulla.³⁹ Luvussa kaksi tarkastelen kaupungin arktista muistia. Siinä lähteenä käytän kaupungin historiasta kertovaa tutkimus-, dokumentti- ja näyttelyaineistoa, vanhoja valokuvia Lapin maakuntamuseon, Lapin Kansan, Lapin yliopiston ja Arktisen keskuksen arkistoista, kaupunkilaisten mieltymyksiä keskustan paikoista kartoittanutta kaupungin kyselyä vuodelta 2017, osallistumista Rovaniemen vanhoille markkinoille talkoolaisena elokuussa 2018 sekä sosiaalisen median aineistoa. Seurasin keskustelua vuosina 2017–2018 Rovaniemen entisten nuorten Facebook-sivustolla, jolla on noin 9 000 jäsentä. Sivustolla jäsenet jakavat kuvia, tarinoita ja muistoja. Näistä aineistosta syntyi käsitys Sahanperän alueen muistista ja muistoista ottamieni valokuvien ja sahanperäläisten asukkaiden tapaamisen lisäksi.

Luvussa 3 käsitellään arktista kaupunkiluontoa Arktikum- puutarhan ja puiston avulla. Luvun aineisto rakentuu Arktisen keskuksen ja maakuntamuseon arkistoaineiston, alueen toimijoiden haastattelujen sekä oman ja puutarha-alan ammattilaisen kanssa tehdyn kävelyn ja valokuvaamisen varaan. Arktisen puutarhan ja puiston toimintaan liittyy usea taho, kuten Lapin yliopisto, Arktinen keskus, Rovaniemen kaupunki, Arktikum-talon ja instituuttiosan kiinteistöyhtiöt sekä näyttelytoimintaa tukeva palveluyhtiö. Luvussa rakennetaan kolmen puiston tarinan avulla käsitystä siitä, kuinka pohjoinen ja arktinen luonto nähdään osana Sahanperää, Arktisen keskuksen ja maakuntamuseon toimintaa sekä kaupunkia.

Luvussa 4, joka käsittelee arkista liikkumista kaupungissa eli kävelyä nastakengillä Rovaniemellä, aineistona ovat oma päiväkirjani sekä valokuvat sääolosuhteista ja kävelyn haasteista keväältä 2017, nastakävelijän haastattelut ja sosiaalisessa mediassa käydyt keskustelut nastakenkien hankinnasta ja käytöstä. Luku kertoo sitä, mitä on asua, liikkua ja tehdä työtä arktisessa kaupungissa. Haastattelut kertovat erityisesti keski-ikäisten työssäkävijien ihmisten kokemuksia työmatkakävelystä arktisissa, vaativissa olosuhteissa.

Luvussa 5 tarkastelen arktisuuden ja kansainvälisyyden välisiä yhteyksiä ja suhteita. Siinä lähteenä ovat olleet matkailua ja maahanmuuttoa tarkastelevat asiakirjat, tilastoaineistot ja haastattelut. Olen haastatellut kaupungin kansainvälisyyden – erityisesti matkailun ja maahanmuuton - kanssa toimivia asiantuntijoita. Olen hyödyntänyt tässä luvussa myös kahta Rovaniemen brändiä koskevaa selvitystä: Matkalehden tekemää *Kuka mie oon* -kyselyä vuodelta 2008 sekä vuoden 2019 Rovaniemen kaupungin toimeksiannosta tehtyä kyselyä. Ensimmäiseen vastasi 7 000 ja toiseen kyselyyn 1 500 rovaniemeläistä. Kyselyiden tulosten vertailu kertoo kaupungista kotikaupunkina sekä arktisena, lappilaisena ja kansainvälisenä paikkana. Karttojen avulla kerron siitä, mitä on arkinen kansainvälisyys kaupungissa ja mitä paikkoja Rovaniemi heijastaa kansainvälisyydessään. Tässä luvussa tarkastelen arktisen osallisuuden moninaisia muotoja ja mahdollisia ristiriitoja kaupungissa.

Olen myös järjestänyt kaksi pienimuotoista työpajaa, joissa on keskusteltu arktisuudesta kaupungissa ja arktisuudesta keväällä 2018. Ne ovat tuottaneet arktisten asiantuntijoiden – yleensä samalla kaupungin asukkaiden – näkemyksiä arktisuudesta kaupungissa. Kummassakin tilaisuudessa sain vastaukseksi karttoja noin 20 hengeltä. Ensimmäisessä tilaisuudessa osallistujat olivat Lapin yliopiston ja Lapin ammattikorkeakoulun tutkijoita ja opettajia, joita pyysin merkit-

39 Bueger 2014.

semään karttapohjalle arktisia paikkoja kaupungissa. Niissä hallitsivat Kemijoki ja Ounasvaara, eli arktinen luonto. Toisen tilaisuuden pidin Arktisessa keskuksessa, jossa pyysin henkilökuntaa, tutkijoita ja hallinnossa työskenteleviä henkilöitä, miettimään, miten tehdä kaupungista entistä arktisempi. Työpaja tuotti erilaisia karttoja ja ideoita siitä, kuinka parantaa arktista kaupunkia, esimerkiksi liikkumista ja saavutettavuutta. Järjestin nämä tilaisuudet olettaen, että tilaisuuksien osallistujille arktisuus on tuttu teema ja osa ammatillista identiteettiä. Onhan sekä yliopiston että ammattikorkeakoulun profiili vahvasti arktinen.

Järjestämäni tilaisuudet ovat osallistaneet paikallisia asukkaita keskusteluun siitä, mitä arktisuus on tai voisi olla ja miten ihmiset yleensä suhtautuivat siihen, että arktisuus otettiin tarkasteluun. Kokemukseni tilaisuuksista voisi tiivistää siten, ettei arktisuuden pohdinta synnyttänyt suurta innostusta tai keskustelua. Arktisuus ei vaikuttanut kiinnostavalta vaan hieman pakotetun oloiselta leimalta. Monikaan ei ole sisäistänyt sitä identiteettinsä osaksi. Tilaisuudet auttoivat minua rajaamaan tutkimusotettani ja tarkentamaan näkökulmaani Sahanperän alueelle.

Laajemmin olen lähestynyt kaupunkilaisia kahdesti hankkeen aikana. Järjestin syksyllä 2018 Arktisen keskuksen Arctic café -keskustelutilaisuuden, jossa esittelin tutkimustani ja sitä kommentoi puheenvuorollaan Rovaniemen 1. kaupunginosan edustaja Kristiina Tikkala. Tilaisuuteen osallistui noin 15 henkeä. Suuremman yleisömenestyksen sai puolestaan Sahanperän aluetta käsittelevän näyttelyn avajaisten yhteydessä järjestetty luento, johon osallistui yli 70 henkilöä 25.11.2019 Lapin yliopistolla. Sahanperäläisyys innosti ihmisiä selvästikin muistelemaan mennyttä ja tarkastelemaan alueen muutosta. Sahanperän muisti – tutkielma kaupungin muistista ja muistoista -näyttely järjestettiin Lapin yliopiston pääkampuksella 26.11.–19.12.2019 Galleria Kopiossa.⁴⁰

Kirjan rakenne

Kirja koostuu neljästä risteävästä, päällekkäisestä tarinasta, jotka eivät pyrikään kertomaan yhtä suurta yhtenäistä vastatarinaa, vaan ovat muodoltaan pikemmin hieman hajanaisia ja monipolvisia kertomuksia arktisuudesta kaupungissa. Sahanperän aluetta ja sen historiaa käsittelevä luku on vastatarina arktiselle, valtiomiehiin, merkittäviin poliittisiin tapahtumiin ja vierailuihin keskittyvällä tarinalla Rovaniemestä ja Arktikum-talosta osana kansallista arktista, kansallisia intressejä korostavaa diskurssia. Sahanperän tarina kertoo siitä, miten kaupungissa on arktisuutta rakennettu. Tarina käsittelee kaupungin institutionaalista, kollektiivista muistia sekä kaupunkilaisten muistoja Sahanperästä arktisena paikkana. Henkilökohtainen, kollektiivinen ja institutionaalinen muisti risteävät eri tavoin. Kaupungin muistia on tallennettu Rovaniemen kehityksestä kertoviin historiakirjoihin⁴¹ ja näyttelyihin⁴². Sitä on kasautuneena materiaalisena muistina kaupunkikuvassa, yhdyskuntarakenteessa, vanhoissa rakennuksissa, kaduissa ja niiden nimissä sekä eri toimintojen, kuten kirkon ja hallinnon, keskittymisessä tiettyihin paikkoihin kaupungissa. Kaupungin muisti näkyy myös kaupungin kollektiivisessa muistissa valikoituina muistoina, muistomerkkeinä ja taideteoksina ja valikoituina unohduksina. Esimerkiksi saksalaisajan historia ei kaupungissa juurikaan näy eikä näy laattojakaan, jotka kertoisivat kaupungin muista asukkaista tai talojen historiasta. Kaupungin mennyttä muistetaan valikoidusti:

40 Näyttelyn avajaisten yhteydessä pitämälläni luennolla tuli selville Sahanperän asukkaiden into kertoa alueesta ja kokemuksestaan sieltä. Sen innoittamana laadin avoimen kirjoituskutsun, johon vastasi kaiken kaikkiaan 30 henkeä eri tavoin, ei vain kirjeitse. Tästä aineistosta on tarkoitukseni tehdä myöhemmin erikseen artikkeli.

41 Annanpalo 1990, Enbuske, Runtti & Manninen 1997, Ahvenainen 1970.

42 Lapin maakuntamuseo 2015, 2017.

Sahanperän historiassa on unohduksiin vaipunutta tietoa kaupungin kehityksestä ja vaiheista. Paikkakuntalaisten muisti ja muistot kaupungista sijaitsevat yhä enemmän verkossa: entisten nuorten rovaniemeläisten sosiaalisen median muistelut valokuvineen nostavat mennyttä nykyisyyteen ja palauttavat menneen ajankohtaiseksi ja uudelleen eletyksi. Näissä muisteluissa arktisuus ei juuri näy muuten, kuin jaettuina vanhoina valokuvina Sahanperän alueesta tai Arktikum-talon rakennustyömaasta. Muistaminen toteutuu muistellessa eli keskustelussa ihmisten, paikkojen ja kuvien kesken.

Seuraava tarina tarkastelee arktisen kaupunkiluonnon merkitystä kaupungin arktisuuden rakentajana. Se on vastatarina sille, että arktinen nähdään erämaana, haavoittuvana alkuperäisenä luontona tai rikkaina luonnonvaroina. Se kyseenalaistaa myös käsityksen Rovaniemestä luontokaupunkina. Tarinassa tarkastellaan Arktikum-talon ympärillä sijaitsevan viheralueen kehitystä toisen maailmansodan jälkeisistä ajoista aina näihin päiviin. Siitä on suunniteltu kaupunkilaisille metsäistä reittiä pohjoiseen luontoon, tiedekeskusnäyttelyä palvelevaa ”tiedepuistoa” eri toimintoihin ja viimeksi Metsähallituksen, Luonnonvarakeskuksen sekä Arktisen keskuksen yhteistä biotalouskampusta palvelevaa puistoa. Sahanperän alueen muutos 1950-luvulta nykypäivään antaa tilaisuuden tarkastella sitä, kuinka käsitys arktisesta ihmisen ja luonnon välisestä suhteesta on muuttunut ja kuinka muutos näkyy viheraluetta koskevissa suunnitelmissa ja niiden toteutuksessa. Puutarha tai puisto kuvastaa erilaisia tila- ja aikasuhteita ja toimijuuksia – vuodenaikojia, puutarhurien suunnitelmien vaatimia toteutusaikojia, kasvien välisiä suhteita ja kamppailuja tilasta sekä pitkäaikaisia luonnonmuutoksia, kuten ilmastonmuutoksen aiheuttamaa uusien lajien leviämistä ja vanhojen katoamista. Tarinassa on kyse siitä, miten puutarha paikkana ja tilana ymmärretään ja kuinka sen kautta täydellistetään ymmärrystä arktisesta.

Kolmas tarina keskittyy liikkumiseen haastavissa arktisissa olosuhteissa. Vastatarina liittyy siihen, että kaupunkina Rovaniemi on hajanainen, autojen hallitsema kaupunki. Keskustaajaman ympärillä on 20 kylää, joissa asuu yli 8 000 ihmistä 15–30 kilometrin päässä kaupungista.⁴³ Pohjoista matkailurakentamista tutkinut arkkitehti Harri Hautajärvi⁴⁴ kuvaakin kaupunkia pohjoisamerikkalaiseksi kaupungiksi, jossa kaupunkisuunnittelu tukee autoilua ja autoistumista, koska kaupat, palvelut, lähiöt ja kylät sijaitsevat kaukana toisistaan. Arktisuus määrittää myös liikkumista kaupungissa. Liikkuminen on resurssi, joka riippuu varallisuudesta, iästä, sukupuolesta, terveydestä ja toimeentulosta. Tarina nastakengistä kertoo myös siitä, että talvet pohjoisessa eivät ole enää samanlaisia kuin ennen, vaan kävelyjäiseen ja liukkaaseen aikaan, kaljamien aikaan, keväällä ja syksyllä, on vaikeaa. Lunta ja jäätä on talvisin joka paikassa kaupungissa, usein liian paljon ja väärissä paikoissa haitaten kaikkia kaupungissa liikkujia. Kaupungin ja kaupunkilaisten toimet eivät usein riitä hyvien kävelyolosuhteiden luomiseen. Nastakenkien käyttöön liittyvät käytännöt merkitysten, materiaalivalintojen ja taitojen yhdistelmänä kertovat siitä, että kadut ja niillä kävely tuottavat sosiaalisia tiloja ja rakentavat sosiaalisia suhteita. Kävely nastakengillä tai ilman on vahvasti normitettua. Samalla tarina kertoo siitä, mitä tarkoittaa liikkuminen arktisessa kaupungissa ja mitä se vaatii arjessa.

Neljännessä tarinassa tarkastelen sitä, miten kansainvälisyys ja arktisuus kohtaavat toisensa Rovaniemen kaupungissa. Suomen arktisen politiikan muotoutuminen 1980-luvun lopulta lähtien edisti kaupungin roolia arktisten asioiden ja kansainvälisten toimijoiden kohtaamispaikkana. Rovaniemi pitää itseään myös arktisena kaupunkina, erityisesti merkittävien kansainvälisten kokousten paikkana, ja osana alueellista valtiojohtoista ympäristökysymyksiin keskittyvää kansainvälistä arktista yhteistyötä. Arktinen kansainvälisyys tästä näkökulmasta merkitsee arvovieraita, juhlapuheita ja tärkeitä kokouksia kaukana arktisesta aherruksesta. Tässä tarinassa nähdään Rovaniemen

43 Rovaniemen kaupunki 2018c.

44 Hautajärvi 2003, 214–215.

arktinen kansainvälisyys hieman toisin. Se on matkailun lisäksi monimuotoista maahanmuuttoa ja osallisuutta tai ulkopuolisuutta kaupungin arjessa. Matkailussa arktisuus tarkoittaa voimavaraa ja vetovoimatekijää, mutta kansainvälisten osaajien houkuttamisen kannalta se merkitsee karkottavaa tai eristävää tekijää. Muihin arktisiin kaupunkeihin verrattuna – kuten Tromssaan Norjassa ja Luulajaan Ruotsissa – Rovaniemen kotikansainvälisyudessa on vielä tekemistä.

Arktisuus on merkityksistä, materiaaleista ja osaamisesta koostuva ajassa elävä kokonaisuus, jossa myös tunteet ovat tärkeitä.

Luku 6 kokooa neljän tarinan viestit. Kirjan tärkein viesti on, että arktisuus on moninaisista merkityksistä, materiaaleista ja osaamisesta koostuva ajassa elävä kokonaisuus, jossa myös tunteet ovat tärkeitä. Kirjan tarinat kertovat tavoista, jolla kaupunki on arktista luonnettaan edistänyt ja myös menettänyt mahdollisuuksia sen edistämiseen. Rovaniemi hyödyntää arktista sijaintiaan eri tavoin erityisesti kansainvälisen matkailun edistämiseksi: se on samaan aikaan sekä joulupukin kotikaupunki, arktisen muotoilun pääkaupunki, luontokaupunki että kansainvälinen talviurheilukeskus. Kirjan viesti korostaa arktisuuden materiaalisuutta ja mahdollisuutta se hyödyntämiseen. Niitä ei ole vielä täysin ymmärretty tai hyödynnetty, kuten esimerkiksi tarina puutarhasta kertoo. Yksi tarinoista kertoo arjen arktisesta taitamattomuudesta, esimerkiksi nastakenkäkävelyn rajoituksista Rovaniemellä. Voidaanko nämä eri brändit yhdistää mielekkäästi edistämään kaupungin veto- ja pitovoimaa ja tavalla, joka edistää myös kaupunkiin kiinnittymistä ja kuulumista? Rovaniemeläiset kysyvätkin: ”Kenelle kaupunki kuuluu?” Tarinoista rakentuu kuva kaupungista, jossa arktisuus on matkailijoille tarkoitettua kaupallista toimintaa pitkälti vailla historian tajua ja joka on hukannut mahdollisuuden hyödyntää arktista kaupunkiluontoa sekä paikallisten että vierailijoiden iloksi. Kaupunkiin kiinnittymisen, osallisuuden ja sivullisuuden tunteet sekä haasteet ovatkin toinen keskeinen viesti tuloksena tästä tutkimuksesta. Rovaniemeä leimaa monimuotoinen, arkinen kansainvälisyys, jonka merkitystä ei täysin ymmärretä. Arktisuus vetää matkailijoita, karkottaa maahanmuuttajia ja mahdollisesti vieraannuttaa paikallisia, erityisesti kaupallisessa muodossaan. Näistä tarinoista rakentuu arktisen kaupungin ristiriitainen, heterotooppinen paikan tunne.

Kirjan lähteistä kiinnostuneille tiedoksi, että lähdeluettelon aineisto on jaettu viiteen osaan: kirjallisuus, asiakirjat ja ohjelmat, tilastot, sanomalehti- ja sosiaalisen median aineisto (sis. myös tiedotteet) sekä haastattelut ja henkilökohtainen kommunikaatio. Olen listannut lähdeluetteloön haastattelemani asiantuntijat, mutta en ole merkinnyt käyttämiäni haastatteluja varsinaiseen tekstiin. Tähän ratkaisuun olen päätenyt siksi, että heterotopia-käsite on vahvasti ohjannut monipaikkaisen tutkimusaineiston tulkintaa ja siitä tehtyä synteisiä. Siksi yksittäisen asiantuntijan ja hänen sanomisensa määrittäminen lähteeksi tulkinnalleni olisi ollut mielestäni harhaanjohtavaa.

2 SAHANPERÄN MUISTI

Sahanperän muistin paikat

1. Nätti-Jussin patsas, 2. Riimukivet ja Jatulintarha, 3. Betonimurikka, 4. Uimaranta ja 5. Muistopuut.

Kartta: Arktinen keskus.

Arktinen Sahanperä

Sahanperälle tiivistyvät 1980- ja 1990-luvuilla arktisuuteen liitetyt merkitykset. Arktikum-talo ja sitä ympäröivä ulkoalue ilmentävät oman aikansa kaupunkisuunnittelua ja arkkitehtuuria sekä osaamista, kuten arktista tutkimus- ja näyttelytoimintaa. Kaupunkilaiset suhtautuvat Sahanperään ristiriitaisesti. Se on ”joutomaata”, mutta toisaalta Arktikum-taloa ympäristöineen kuvataan sanoilla ”vetonaula” ja ”katseenvangitsija”.⁴⁵ Vaikka Arktikum-talo on mainittu seudullisesti arvokkaaksi kulttuuriympäristöksi Lapin kulttuuriympäristöohjelmassa⁴⁶, alueelle suunnitellaan nyt uusia toimintoja ja sitä halutaan kehittää tuomalla uusia toimintoja, yksityisiä yrityksiä, vilkastuttamaan alueen käyttöä. Samalla muutos kuvastaa sitä, miten käsitys arktisuudesta on muuttunut kaupungissa ja kuinka se on rakentunut – kiinteästi tai löyhästi – osaksi kaupungin historiaa.

Arktikum-talon rakentaminen Sahanperälle oli ennen kaikkea Suomen valtion hanke. Itä-Suomen yliopiston arktisen historian professorin Maria Lähteenmäen arvion mukaan valtio suhtautui Lappiin *kansainvälisenä pohjoisena* 1990-luvulta lähtien. Lapista tuli silloin Euroopan unionin pohjoinen raja-alue ja arktisesta tutkimuksesta keskeinen osa Suomen ulko- ja talouspolitiikkaa. Suomalaisten päättäjien kiinnostus arktiseen alueeseen pohjautuu kuitenkin kauemmas historiaan 1800-luvun alkuun, jolloin Lappi liitettiin osana Suomea Venäjän suurruhtinaskuntaan. Lähteenmäen mukaan *Pohjoisen haltuunoton* (1809–1864) vaatimien rajajärjestelyjen jälkeen nousi Suomen hallituspiireissä ja älymystössä *Pohjoisen kuume*, joka ajoittuu vuosiin 1864–1890. Sitä seurasi *Jäämerellinen aika* (1910–1930), jota leimasi Petsamon tuoma Jäämeriyhteys ja sen luomat uudet mahdollisuudet esimerkiksi matkailulle. Vuosiin 1945–1979 taas sijoittuu *Rampautuneen Pohjoisen kausi*, jota leimasi Petsamon menetys, Lapin sodan tuhot ja muuttoliike Ruotsiin.⁴⁷

Rovaniemen Arktikum-talo eri toimintoineen on palvellut valtion ”kansainvälisen pohjoisen” politiikkaa. Arktikum-talo ja sen juhlalliset avajaiset vuonna 1992 olivat osa Suomen itsenäisyyden 75-juhlavuoden tapahtumia juhlallisuuksineen ja arvovieraineen. Avajaikuvassa alla poseeraavat presidenttipari Mauno ja Tellervo Koivisto, kaupunginjohtaja Markku Peltari ja yliopiston rehtori Esko Riepula.

Arktikum-talon perustamiseen vaikuttivat jo 1970-luvun alussa akateemikko Kustaa Vilkanan ja professori Uuno Varjon esittämät ajatukset arktisen instituutin perustamisesta Ouluun. Siihen innoitusta oli saatu Ranskasta, sillä Pariisiin oli perustettu arktinen tutkimuslaitos

Arvovieraat Arktikum-talon avajaisissa vuonna 1992. Kuva: Lapin Kansan arkistokuva.

45 Rovaniemen kaupunki 2017c.

46 Lokio 1997, 183.

47 Lähteenmäki 2015.

Arktikumın ranta 1980-luvulla. Kuva: Lapin Kansan kuva-arkisto.

vuonna 1958.⁴⁸ Euroopan kulttuurisäätiön Suomen osasto halusi perustaa arktisen museon, johon voitaisiin sijoittaa Kansallismuseon hallussa olevat historialliset esineet. Ajatus esineiden siirrosta kuitenkin tyrmättiin. Sen sijaan tavoiteltiin kansainvälisen arktisen instituutin perustamista.⁴⁹ Instituutti päätettiin perustaa Oulun yliopiston sijasta osaksi Lapin silloista korkeakoulua, myöhemmin yliopistoa.

Tutkimuslaitoksen tavoitteeksi tuli kansainvälisen arktisen tutkimuksen ja eurooppalaisen kulttuuriperinnön edistäminen, mutta sen toimintaan ei katsottu kuuluvan Lappia koskevaa tutkimusta.⁵⁰ Rovaniemen kaupunki edellytti, että Lapin maakuntamuseo, joka toimi silloin pienissä ja puutteellisissa tiloissa, otettaisiin mukaan rakennushankkeeseen.⁵¹ Arktisen instituutin ajateltiin tukevan myös paikallista matkailua, mutta alkuperäinen ajatus hotellitoiminnan sijoittamisesta samalle tontille ei lopulta toteutunut.⁵² Niinpä Arktikum-talon nykyisin jakavat Arktisen keskuksen tutkimus- ja näyttelytilat sekä Lapin maakuntamuseo.

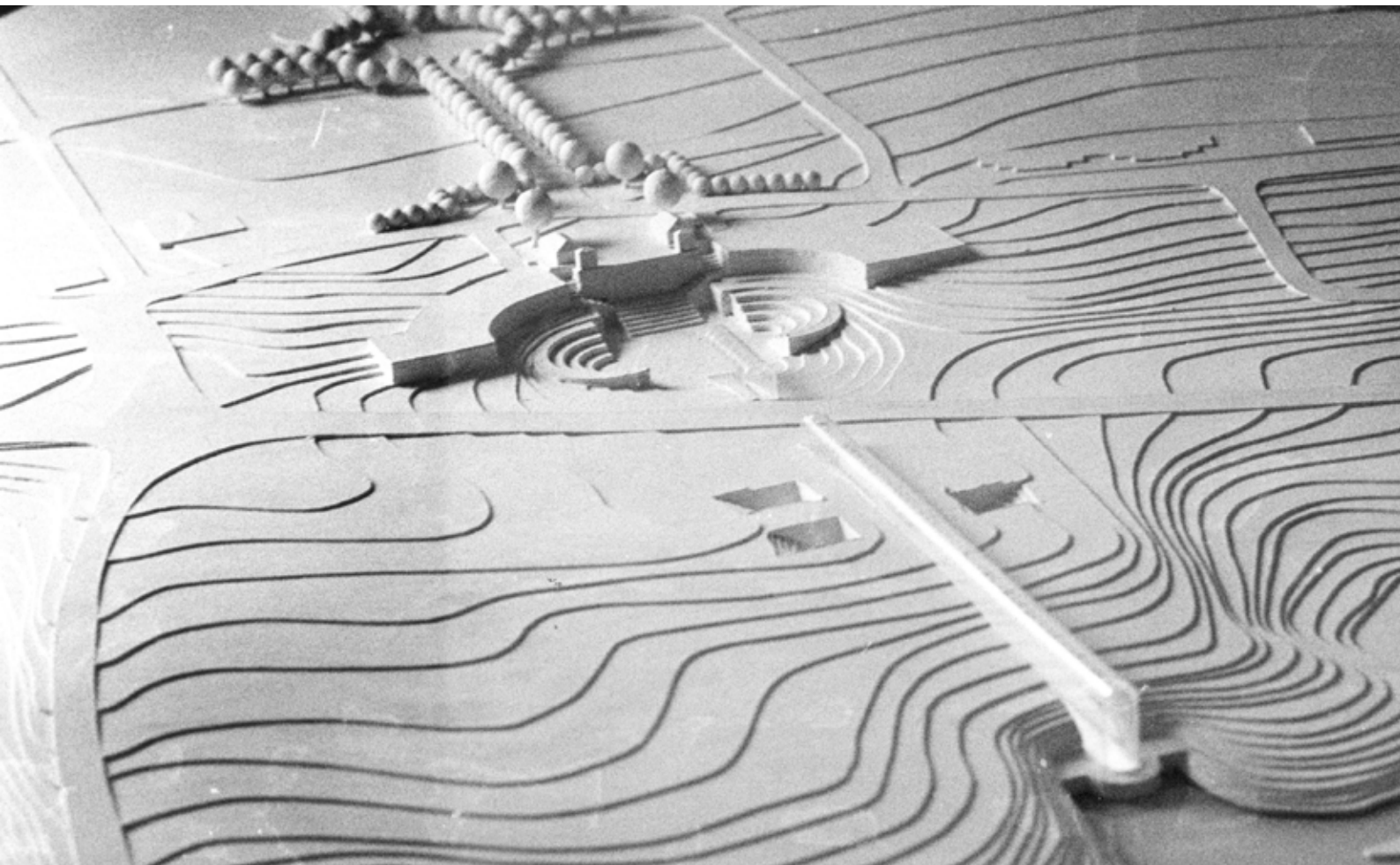
48 Riepula 2012, 4.

49 Juhani Lillberg, Lapin korkeakoulun silloinen hallintopäällikkö, kertoi talon perustamisen vaiheista Arktisen keskuksen henkilökunnalle 25.2.2020.

50 Uusi Rovaniemi 1987a; ks. myös Kukkonen 2009.

51 Riepula 2012, 4–5; ks. myös Lapin Kansa 1986a.

52 Kansan tahto 1988, Lapin Kansa 1989.

Arktikum-talon pienoismalli. Lapin Kansan arkistokuva.

Hankkeesta kiisteltiin paikallisesti ja alueellisesti. Kaupungin huono taloustilanne vaikutti Arktikum-talon vastustukseen.⁵³ Hanke koettiin valtion hankkeeksi, jonka kaupunki kuitenkin joutuisi ottamaan vastuulleen. Kustannusten jakaminen hiersi pitkään hankkeen toimijoita: valtioneuvostoa, Arktisen keskuksen säätiötä sekä kaupunkia.⁵⁴ Rovaniemen kaupunki osoitti tilan rakennukselle keskustan pohjoisosasta. Kaupungin ja asukkaiden välille aiheutti skismaa Arktikum-talon suunniteltu sijainti. Kaupunki lunasti alueelta viisi tonttia, mutta pieni puistoalue ja kuusi tonttia olivat vielä yksityisessä omistuksessa vuonna 1986. Neuvottelut niiden lunastamisesta viivästyivät.⁵⁵ Haasteellisenä pidettiin myös alueen läpi kulkevan Kantatie 79:n ja Valtatie 4:n liittymien turvallisuuden parantamista, mikä kavensi talolle ja sen ulkoalueelle varattua tilaa.⁵⁶ Kritiikkiä talosta ja sen toteutuksesta esitti myös silloinen läänin johto.⁵⁷ Sahanperälle suunnitellun talon vaihtoehtoiseksi paikaksi ehdotettiin Syväsenvaaraa lähellä napapiiriä kaupungin ja lentokentän välillä, mutta alue kuului tuolloin Rovaniemen maalaiskunnalle, joka ei halunnut ottaa hanketta kontrolloon.⁵⁸ Sittenmin vaihtoehtoiselle alueelle rakennettiin Joulupukin luola, huvipuisto Santapark.

53 Uusi Rovaniemi 1987b.

54 Lapin Kansa 1986b.

55 Lapin Kansa 1986c, ks. myös Lapin Kansa 1988.

56 Lapin Kansa 1987a.

57 Annanpalo 1986, Lapin Kansa 1987b.

58 Uusi Rovaniemi 1987c, Lapin Kansa 1987c.

Arktikum-talo on suunniteltu ”arkkitehtien ehdoilla”. Suunnitelma talosta oli olemassa ennen kuin tarkka käsitys siitä, mitä toimintoja sinne tulee, oli muotoutunut.⁵⁹ Arktikum-talo sijoittui Ounasjoen rantaan, ja näkyvin osa siitä oli pitkä lasikäytävä, joka toimi kuin ”porttina pohjoiseen”. Tanskalaiset arkkitehdit – Søren Birch, Claus Bonderup ja Ellen Waade – ajattelivat, että lasikäytävä on kuin ”Ounasjoen rannasta Lapin yöhön heijastuva loistava valokuova arktisessa hämärässä”. Näyttelytilat sijoittuvat maan alle, kuin kieppiin, ”aivan kuten eläimet suojautuvat lumen alle pohjoisen talvessa”.⁶⁰ Arkkitehtikilpailun palkintolautakunnan arvostelussa lukee: ”Perusajatus on vaikuttavan yksinkertainen ja monumentaalinen. Rakennuksen sijoitus on looginen. Aksiaalinen puisto- ja aukiojärjestely sitoo muuten niin luontoon sulautuvan rakennuksen monumentaalisesti kaupunkikuvaan. Klassinen sisäänkäynnin ja paikoitusalueen käsittely on vaikuttava vastakohta lasikäytävän herkkyydelle.”⁶¹

Talon hallintoa ja tutkijoita palveleva niin sanottu instituuttiosa valmistui vuonna 1997, jolloin juhlittiin Suomen 80-vuotista itsenäisyyttä. Instituuttiosan suunnittelivat arkkitehdit Claus Bonderup ja Jan Lehtipalo. Tanskalais-suomalaisen arkkitehtuurin ylläpitäminen sekä talon sijainti ovat sittemmin osoittautuneet monin tavoin haastaviksi. Lasiputken alla oleva käytävä ja näyttelyiden yhteinen yleisötila ovat kesäisin kuumia suurten ikkunoiden vuoksi sekä aiheuttavat helposti vesivuotoja sadekelillä. Talo on rakennettu alueelle, jossa keväällä tavallisesti tulvi, vaikka keinotekoinen saari rakennettiin taloa suojaamaan.⁶² Jo heti talon valmistumista seuraavana vuonna Ounasjoki lähes tulvi taloon. Arktikum-talo tunnetaan nykyään myös pitkään jatkuneista sisäilmaongelmista, joita on jo usean vuoden ajan pyritty ratkaisemaan ja joita on käräjäoikeudessakin käsitelty.⁶³

Viereiselle tontille rakennettiin kaksikerroksinen parkkihalli 1990-luvun lopussa, ja naapurin avattiin Metsähallituksen toimisto- ja näyttelyrakennus Pilke vuonna 2011. Uuden toimisto- ja näyttelyrakennuksen rakentaminen Arktikum-talon viereen herätti kritiikkiä, sillä se muutti talon alkuperäistä maisemallista, avaraa jokimaisemaan avautuvaa ideaa.⁶⁴ ”Voi tätä kaupunkisuunnittelua”, arvostelee lukija Lapin Kansan sivuilla.⁶⁵ Toisen arvostelijan mielestä talo jätti Arktikumin varjoonsa ja toinen piti paikkaa ahtaana. Silloinen Rovaniemen kaupungin kaavotuspäällikkö vastasi arvosteluun: ”Ajan pitää saada tehdä omia jälkiään.” Arktikum- ja Pilke-talot luovat ”jännittävän tilan, kun on kaksi aivan erilaista tyylilajia keskenään”.⁶⁶

Ristiriitainen suhtautuminen Arktikum-taloon ja sen ympäristöön kertoo siitä, että alue merkitsee erilaisia asioita paikallisille asukkaille. Kaupungin keskusta – sen historia, muistot ja muistit – ovat tärkeitä kiinnittymisen ja kuulumisen kannalta. Kaupunkilaisilla on erilaisia muistoja ja muistinpaikkoja, jotka perustuvat heidän ikäänsä, historiaansa ja kokemuksiinsa. Ei ole vain yhtä kaikkien jakamaa käsitystä kaupungista, vaan sitä tuotetaan lukemattomin tavoin eri kokijoiden näkökulmista, myös muistoilla ja muistamisella. Kaupungin keskusta merkityksellisenä paikkana on myös kiistanalainen muistamisen paikka.⁶⁷

En ole kiinnostunut kaupungin historiasta niinkään kaupungin kehitysvaiheiden, arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun näkökulmasta, vaan siitä, miten historia, muisti ja muistot näkyvät Sahanperällä. Sahanperän nimi esimerkiksi muistuttaa kaupungin kehitykseen vaikuttaneista voimista, erityisesti sahateollisuudesta. Tarkastelen näitä kysymyksiä arkisten muistamisen ja unohtamisen käytäntöjen näkökulmasta, jossa käytäntö koostuu materiaaleista, taidoista, tun-

59 Lillberg 2020.

60 Finnish consulting group 2010, 15; ks. myös Bonderup 2012, 32–35.

61 Finnish consulting group 2010, 15.

62 Lapin ELY-keskus 2014.

63 Lapin Kansa 2018a.

64 Hyvönen 2012, 27.

65 Lapin Kansa 2010.

66 Lapin Kansa 2010.

67 Foucault 1967/1984, 1; ks. myös Hatz 2011.

Arktikum-talo vuonna 1994 ennen instituuttiosan rakentamista. Kuva: Lapin Kansan arkistokuva.

teista ja merkityksistä. En rakenna perinteistä kertomusta Sahanperän alueesta ja sen historiaasta⁶⁸ vaan pyrin etsimään kaupungin muistia ja muistoja Sahanperän ympäristöstä. Muistot eivät välttämättä ole lineaarisia, vaan eri suuntiin merkityksiä antavia; sekä historiaan että tulevaisuuteen. Muistot tarkoittavat monimerkityksellisiä menneen palauttamisen mahdollisuuden hetkiä: ne voivat olla paikkoja, joissa aika kasaantuu, virtaa ja katkeaa.⁶⁹ Minua kiinnostaa erityisesti kysymys siitä, mihin asettuu arktinen ulottuvuus kaupungin muistissa ja muistoissa.

Muistin paikat Sahanperällä

Muisti on tarinankertoja.⁷⁰ Kaupungin muisti ja muistot ovat sekä valikoituja että sattumanvaraisia eivätkä aina niin tosia tai autenttisia, mutta muistin paikkaa ja ympäristöä rakentavia. Muisti viittaa kykyyn säilyttää mielessään kokemuksia ja tietoja sekä palauttaa niitä mieleensä. Muisto puoles-

68 Ks. Kotivuori 2012, ks. myös Mikkonen 2017.

69 Nora 1989, 8.

70 Saarenheimo 2014.

taan viittaa muistissa olevaan tietoon jostakin aiemmin tapahtuneesta. Muisti ja muistot liittyvät paikkoihin. Eryyksen merkitykselliset paikat, kuten runsaasti merkityksiä sisältävät kaupungin paikat, täyttyvät muistoilla. Kaupungin keskusta kiinnittymisen ja kuulumisen paikkana on keskeinen menneen, muistamisen ja muistojen paikka. Paikkaan kuulumisen perustuu yhteisiin kokemuksiin, kaupunkitilan arkipäiväiseen käyttöön sekä muistoihin niistä. Muistot ja muistaminen kytkeytyvät sekä henkilökohtaisiin että yhteisöllisiin tunteisiin. Kaupungin muistista kirjoittaneiden Katri Lenon ja Pia Olssonin mukaan, ”kaupunkitilassa voi samanaikaisesti olla sekä yhteisesti jaettuja muistin tihentymiä että lukemattomia yksilöllisiä paikan muistamisen merkitysten variaatioita”.⁷¹

Kaupungin historian vaiheet jättävät jälkensä kaupungin arkkitehtuuriin ja yhdyskuntarakenteeseen. Se valikoidaan, mitä muistetaan ja halutaan muistaa. Osa historiasta halutaan myös unohtaa. Kaupunki muistaa ja unohtaa tarpeen mukaan, joten muisti on hyvin poliittinen. Muistojen vaaliminen voi olla kaupungin tapa rakentaa omaa identiteettiään tai brändiään, esimerkiksi Suomessa ja Lapissakin, kuten Torniossa.⁷² Kaupungin muisti tarkoittaa valikoitumisen, unohtamisen ja poissulkemisen prosessia. Valikoituja hetkiä kaupungin historiasta muistetaan kollektiivisesti tapahtumien ja muistomerkein. Joitakin hetkiä menneestä eletään uudestaan sosiaalisen median avulla. Muistissa on kyse vallan ja kuulumisen kysymyksistä: kenelle ja kenestä muistot tehdään. Muistamisen ja muistojen vaalimisen rinnalla korostuvat myös unohtamisen sekä muistojen valikoitumisen kysymykset.

Kaupungin ja Sahanperän muisti ja muistot on tallennettu eri tavoin. Niitä on kirjoissa, jotka käsittelevät Rovaniemen historiaa⁷³, erilaisissa kulttuuriympäristöä käsittelevissä selvityksissä⁷⁴ sekä maakuntamuseon ja -arkiston kokoelmissa. Museon näyttelyesineet⁷⁵ ja keskustassa sijaitsevat muistomerkit⁷⁶ viittaavat menneeseen fyysisinä todistuskappaleina tapahtuneesta. Sahanperästä kertovat myös kaunokirjalliset teokset, kuten tunnetun sahanperäläisen Raimo Tuuliaisien romaanit.⁷⁷ Ne auttavat muistamaan itse koettua tai joskus myös ymmärtämään sellaista, josta on vain kuullut toisten kertovan. Koska kaupunki tuhoutui Lapin sodassa niin kokonaisvaltaisesti, Rovaniemellä aineellisia jälkiä menneestä ei löydy paljon. Muistijälkiä saa etsiä paikoista, jotka eivät ole ihan itsestään selviä. Muistaminen on myös sattumanvaraista. Tärkeitä kiinnittymisen ja kuulumisen symboleja voi muodostua myös suunnittelematta, yllättävästi ja odottamattomasti.⁷⁸

Ranskalainen historioitsija Pierre Nora on puhunut käsitteestä muistin paikat. Niillä tarkoitetaan rakennuksia, ympäristöjä tai tapahtumia, joihin yhteisöllinen muisti kiinnittyy. Paikat voivat olla virallisia muistomerkkejä, rakennuksia tai monumentteja tai epävirallisia muistin maisemia, jotka kuuluvat yhteiseen muistiimme. Ne voivat myös symboloida ikävää, jopa pahaa. Nora erottaa toisistaan muistin paikat ja miljööit eli ympäristöt, joihin muisti kiinnittyy. Noran mukaan todellisia, aitoja muistiympäristöjä ei ole, on vain muistin paikkoja. Muistin paikat ja yhteisöllinen muisti kommunikoivat keskenään, sillä sekä muisti että paikka liittyvät historialliseen, intellektuaaliseen ja tunteelliseen. Muistin paikat yhdistävät ihmisiä muistelemaan ja tulkitsemaan menneisyyttä sekä uudistamaan käsityksensä historiasta.⁷⁹

Tästä näkökulmasta Sahanperä on sekä monimuotoinen muistin paikka että ympäristö, johon kaupungin muisti kiinnittyy eri tavoin. Sahanperä edustaa aluetta, jossa menneet, nykyisyys ja tulevaisuus kohtaavat eri tasoilla institutionaalisina, yhteisöllisinä ja henkilökohtaisina muis-

71 Lento & Olsson 2013, 13.

72 Tornion kaupunki (ei vuosilukua), Kauppalehti 2019a.

73 Ahvenainen 1970, Annanpalo 1990, Enbuske, Runtti & Manninen 1997, Kähkönen 2007, 2009.

74 Lokio 1997, Stadionark 2010, Haavikko & Suvilehto 1987.

75 Esim. Sata vuotta, sata esinettä-näyttely 2017-2018 Lapin maakuntamuseossa (Lapin maakuntamuseo 2017).

76 Rovaniemen taidemuseo (ei vuosilukua).

77 Tuulainen 1998, 2002.

78 Nora 1989, 7.

79 Nora 1989, 7.

Vasemmalla: Nätti-Jussi. Risto Immonen, Lapin yliopisto 2014.

Oikealla: Rautatien rakentajien muistomerkki. Heikki Huhtala 1994. Kuvat: Monica Tennberg.

toina. Kaupunkia laajana muistamisen paikkana pitää myös taidehistorian tutkija Mark Crinson, joka on määritellyt ”urbanin muistisfäärin” merkitykseltään sekä kaupungiksi, jolla on muisti, että yleisemmin kaupungiksi fyysisenä ympäristönä. Kaupungin ominaisuudet antavat mahdollisuuden liittää menneeseen muistoja, jotka kiinnittyvät eri ajanjaksoihin.⁸⁰

Muistomerkki tarkoittaa jonkun tai jonkin muistona toimivaa objektia. Usein muistomerkin aihe on henkilö, yleisimmin kuollut henkilö tai joku tapahtuma. Yleisiä muistomerkin muotoja edustavat maamerkit, kuten patsaat, veistokset ja suihkulähteet, tai jopa kokonaiset puistot tai muut paikat. Muistomerkit sijaitsevat ajallisesti muistetussa tai kuvitellussa menneisyydessä, mutta ne sijaitsevat myös nykyisessä kaupunkimaisemassa. Muistin paikat rakentuvat siinä nykyisyydessä, josta tarkastelemme menneisyyttä. Muistomerkkien merkitys säilyy elävänä, mikäli ne edustavat arvoja ja tapahtumia, jotka koetaan säilyttämisen ja muistamisen arvoisina. Samalla niiden tulee myötäillä vallitsevia muistamiskäytäntöjä.⁸¹

Useimmat Rovaniemen keskustassa sijaitsevat muistomerkit liittyvät sotiin ja jälleenrakennukseen.⁸² Muutama poikkeus kuitenkin on, esimerkiksi Arktikum-talon ulkoalueella sijaitseva Nätti-Jussin patsas.

Rovaniemeläisen kuvanveistäjä ja taideseppä Risto Immosen taideteos ”Nätti-Jussi” löytyy Arktikumien ulkoalueelta. ”Nätti-Jussi”, Johan Viktor Nätti (1890–1964) oli suomalainen metsätyömies. Hän on legendaarinen henkilöahmo, joka edustaa lappilaista jätkäperinnettä ja on tärkeä osa metsäkamppien kulttuurihistoriaa. Immosen teoksen aukot kuvaavat Nätti-Jussin kertomia makeita, hauskoja ja ihmeellisiä juttuja. Nätti-Jussin joka suuntaan katsovat kasvot seuraavat ”maailmaa avarasti valppaasti joka suuntaan”, mutta lippalakki päässä kuitenkin

80 Crinson 2005.

81 Åström 2013, 53.

82 Rovaniemen taidemuseo (ei vuosilukua).

Lapin yliopiston muistopuu 1999–2019.
Kuvat: Lapin yliopiston arkisto.

osoittaa pohjoiseen. Puinen ”kampurajalka” kertoo hänen vaivastaan, vaikka hän seisookin tukkijätkänä tukin päällä.⁸³

Muistomerkkien lisäksi muistopuut ovat olleet suosittu tapa huomioida merkkivuosia ja -tapahtumia. Varsinainen muistojen puu on Rovaniemellä kaupungin elämää pisimpään todistanut Lootin petäjä Veitikanharjulla, Harjulammen rannalla. Vanhaan puuhun on kaiverrettu merkintä vuoden 1807 tulvasta.⁸⁴ Arktikumien ulkoalueelta löytyy esimerkiksi muistopuu vuodelta 2017, jolloin se istutettiin Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhlan kunniaksi. Vuonna 1999 Arktiseen puutarhaan istutettiin useita puita Lapin yliopiston 20-vuotisjuhlan kunniaksi. Taiteiden tiedekunnan puuta istuttaa oheisessa kuvassa silloinen taiteiden tiedekunnan dekaani Mauri Ylä-Kotola, ja vuonna 2019 silloinen rehtori Mauri Ylä-Kotola tarkastelee istuttamaansa puuta.

Muistokuusi löytyy myös Ratamestarin puistosta läheltä Sahanperää nelostien toiselta puolen. Se kuuluu muistomerkkiin, joka muistuttaa kaupungin rautatiehistoriasta. Muistomerkkin on tehnyt Heikki Huhtala rautatien rakentajien muistoksi. Muistomerkki on tehty rataakiskoista ja kivistä ja piiloutuu puistoon. Muistomerkki sijaitsee lähellä paikkaa, johon rautatie päättyi vuonna 1909.⁸⁵ Rautatie jatkui nykyisen Arktikum-talon alueelle, Ounasjoen rannalle aina Jängislahdelle asti, palvelen rannalla sijainneita sahalaitoksia.⁸⁶

Arktikum-talon alueelta löytyvät myös viikinkinäyttelyn kivet, jotka eivät ole aitoja viikinkiviä eivätkä suoranaisesti liity alueen historiaan. Arktinen keskus on sijoittanut viikinkinäyttelyssä vuonna 1998 esillä olleet riimukivikopiot Arktikumien ulkoalueelle saareen. Kiviä on kaksitoista, ja ne on sijoitettu alueelle, koska varastotilaa ei riitä. Mallimestari Mara Kiviluoto sekä artesaani Markus Laine ovat valmistaneet kivet.⁸⁷

83 Immonen 2019.

84 Kotivuori 2003.

85 Rovaniemen taidemuseo (ei vuosilukua).

86 Mikkonen 2017, 118.

87 Aitto-Oja 2013, 67.

Riimukivien vierestä löytyy myös kivinen, spiraalinmuotoinen labyrintti, Jatulintarha. Nykytulkinnan mukaan jatuli on lähinnä yleisnimi ja yritys löytää selitys sellaisille rakennelmille, joiden tekijää tai tarkoitusta ei tunneta. Hieman värikkäämmän tarinan jatuleista kertoi kirkkoherra Jacob Fellman vuonna 1830: Jatulit olivat kookkaita ja rotevia, suorastaan jättiläismäisiä noitia, jotka metsästivät ja kalastivat ja asuivat luolissa. Jatulit suhtautuivat vihamielisesti ihmisiin, jotka pyrkivät valtaamaan Lapinmaan, mutta lopulta jatulit onnistuttiin häätämään pois. Fellmanin mukaan suomalaiset saattoivat tarkoittaa jatuleilla kaikkia heimoja, joiden kanssa he olivat riidoissa.⁸⁸ Arktikum-in puiston Jatulintarhasta kuitenkin tiedetään, että se on tiedekeskusnäyttelyn tekemä varsin uusi rakennelma. Yhdessä viikinkikivet ja jatulintarha saavat satunnaisen vierailijan kylä kummeksumaan alueen historiaa. Ei ole pitkäkään aika siitä, kun talossa vieraillut kysyi, olivatko viikingit tosiaan täälläkin. Kysymys on ihan aiheellinen, koska saaren viikinkikiville tai Jatulintarhalle ei ole annettu mitään selitystä, edes pientä kylttiä.

Sahanperän alueella ja sen lähellä sijaitsevat muistomerkit toimivat esimerkkeinä siitä, kuinka sattumanvaraista muistaminen voi olla. Immosen patsas kuuluu yliopiston taidekokoelmaan ja siksi se on sijoitettu Arktikum-in ulkoalueelle. Kukaan Arktikum-talossa ei oikein tiennyt asiaa selvittäessäni Nätti-Jussin patsaan historiaa tai syytä sille, miksi se on sijoitettu puistoon. Tietämättömyys kertoo muistin paikkojen sattumanvaraisesta rakentumisesta tilaan, jonka omistaa kaupunki mutta jota hallinnoi yliopisto ja jossa toimii usea eri toimija. Sattumanvaraisuudesta kertovat myös viikinkikivet. Ne ovat päätyneet Arktikum-talon ulkoalueen saarelle, koska muutakaan varastointipaikkaa ei ollut. Rautatien tai rautatiehäisten historia, joka liittyy Sahanperän alueeseen kiinteästi, ei näy Sahanperällä juurikaan, vaan muistomerkit löytyvät läheisestä Ratamestarin puistosta ja Koivusaaresta, jossa on rautatiehistoriasta kertovan taulun vieressä säilynyt pala rautatietä.

Sahanperän muistomerkit kertovat siitä, kuinka muisti toimii sattumanvaraisesti. Muisti valikoi aina.⁸⁹ Muisti tuottaa paikkoja, joissa aika kasaantuu, katoaa, muuntuu tai katkeaa. Noran mukaan monet muistomerkit voivat menettää kykynsä toimia muistin säilyttäjinä. Ne toimivat ainoastaan viitteinä historiaan ilman merkitystä.⁹⁰ Keskeiseksi symboliksi tai tärkeäksi muistin paikaksi suunniteltu ei välttämättä muodostukaan sellaiseksi. Aikaisemmin tärkeät ja merkitykselliset paikat voivat menettää merkityksensä muistin paikkoina. Muistomerkkien siirtäminen on Rovaniemellä tuttu ilmiö. Patsaita on siirretty pois tärkeämmiksi koettujen asioiden tieltä.

Viikinkinäyttelyn kivi. Kivien vieressä on Jatulintarha. Ne sijaitsevat niin sanotulla Lapin kentällä eli keskellä tulvasuojelua varten rakennetulla saarella Arktikum-talon edessä. Kuva: Monica Tennberg.

88 Ks. Niemi 2004.

89 Tani 1997, 212.

90 Nora 1989, 7; Åström 2013, 53.

Muistamisen vastakohta ei olekaan unohtaminen vaan muistojen hajoaminen palasiksi.⁹¹ Menneestä muistuttavia, sirpalemaisista jälkiä jää eri puolille kaupunkia. Kaupungin muistojen talentuminen sekä niiden menetys jatkuvat samalla, kun kaupunkilaisille syntyy uusia tärkeitä ja merkityksellisiä paikkoja sekä muistoja.

Muistin jälkiä Sahanperällä

Sahanperä paikkana ja maisemana sekä siellä sijaitsevat menneisyydestä muistuttavat materiaaliset elementit ovat ikään kuin ”pergamentteja, joiden pinnalta on kerta toisensa jälkeen pyyhitty vanha kirjoitus pois tieltä. Vanhat merkit eivät ole hävinneet vaan niitä voidaan havaita siellä täällä.”⁹² Muistamisen materiaa kaupungissa edustavat myös vanhat rakennukset, puistot ja kulkureitit. Kaupungin materiaalista muistia löytyy vanhojen rakennusten ja arvostetun arkkitehtuurin ohella keskustan ja sen eri toimintojen sijainnista. Sahanperälle on jäänyt materiaallinen muistijälki kustakin Rovaniemen kaupungin kehitystä leimanneesta aikakaudesta kansainvälisen arktisen ajan lisäksi, esimerkiksi sahateollisuuden ja siihen liittyneen rautatieliikenteen ajasta sekä kaupungin alueen ja asutuksen laajenemisesta. Tarkemmin tutkittaessa Sahanperän alue näyttää historiallisena, rakennettuna paikkana, jonka kehityksessä näkyvät kaupungin historian eri vaiheet. Alvar Aallon Poronsarveksi kutsutussa asemakaavassa toteutettiin 1940-luvun lopulla niin sanotun uuden kaupungin ideaa, joka korosti alueiden käytön joustavuutta ja kaupungin kasvun mahdollisuutta. Päättäjät ohjeistivat, että samalla vanhasta, sota-aikaa edeltävästä kaupungin kaavasta oli säilytettävä kaikki käyttökelpoinen.⁹³ Tämän vuoksi monet toiminnot ja yhdyskuntarakenteen piirteet muistuttavat menneestä, vaikka vanhoja rakennuksia ei enää olekaan.

Esimerkkinä tällaisesta muistin paikasta toimii Arktikum-talon edessä saarella sijaitseva kivinen ”möhkäle”, betonimurikka, joka herättää kaupunkilaisissa ja vierailijoissa ihmetystä ja kummastelua. Se muistuttaa olemassaolollaan alueen sahateollisuushistoriasta. Myös sahan laituri-rakennelma on vielä paikoillaan.

Muistin paikkana möhkäle kertoo 1900-luvun alusta, jolloin Rovaniemelle perustettiin sahoja. Betonimurikka on jäänyt jäljelle niin sanotusta Vikmanin sahasta. Ruotsalaiset liikemiehet perustivat alueelle vuonna 1917 Rovaniemi Träförädling Ab:n sahan eli ”Vikmanin sahan”, joka toimi vuoteen 1935 saakka. Sen lisäksi alueella toimivat M. E. Stelanderin omistama Pitkäniemen höyrysaha (1901-1934) ja Rovaniemen höyrysahaosakeyhtiö eli ”Pöykön saha” (1907-1913). Lisäksi hieman ylempänä jokivarressa, Jängislahdella toimi Rovaniemen Saha Oy aina vuodesta 1934 vuoteen 1959.⁹⁴

Sahanperän aluetta kutsutaan myös Sahanrannaksi. Vielä toisen maailmansodan aikaan Sahanperä erottui selvästi muusta Rovaniemestä. Alue oli syntynyt, kun vuosisadan alussa kirkonkylän alue kehittyi, mutta slummimaiset mökkikylät jäivät oman onnensa nojaan. Kasvavan ja kehittyvän taajaväkisen yhdyskunnan alueella tilalliset pitivät maanomistustensa puolia, kun taas tilattomien mäkitupalaisten hökkelikylää nousi hallitsemattomasti radan taakse ja Sahanperälle. Paikkaa kuvataan seuraavasti: ”Se on tyypillistä hökkelikylää, monet vanhuutetaan ränsistyneitä. Sahanperällä vietetään rauhatonta elämää ja rikokset kuuluvat päiväjärjestykseen.”⁹⁵ Lapin sodan tuhoista huolimatta Sahanperän alueelle jäi useita taloja Marttiinin puukkotehtaasta länteen, ja sinne oli rakennettu uusia omakotitaloja heti vuonna 1945. Siellä oli

91 Saarenheimo 2014.

92 Raivo 1997, 203.

93 Kantola 2013.

94 Kotivuori 2012, 12-13.

95 Lainaus Suomenmaa-teoksesta (1931) Kotivuori 2012, 8.

Vikmanin suvun jälkeläinen Ari-Heikki Vikman kertoi, että betonimurikka on jäänyt jäljelle Vikmanin sahasta. Kuva: Monica Tennberg.

Sahanperää 1950-luvun puolivälistä. Kuvaaja: Aatto Aho. Lapin maakuntamuseo.

”kaupungin maata, seisoj epälukuinen määrä mökkejä, hökkeleitä ja parakkeja, joita reunustivat kaupungin satoja metrejä pitkät halkopinot”.⁹⁶

Kaupungin keskustan liikennetkaisu ja niitä palvelevan sillan rakentaminen merkitsivät Sahanperälle paljon. Silta on useimmiten kooltaan suuri, ympäristöään hallitseva rakenne, ja samalla sillalla on symbolinen merkitys kaupunkikuvassa. ”Siltaympäristöllä on moniulotteista symbolista merkitystä, siitä voidaan aistia liike, aika, muisti ja historia”, todetaan siltojen estetiikkaa käsittelevässä raportissa.⁹⁷

Liikennetkaisu siltoineen ja liittymineen Sahanperällä kuuluvat kiinteästi kaupungin arkeen ja tilankäyttöön. Ei ollut itsestään selvää, että nelostie siltoineen kulkisi kaupungin halki. Valtatie 4 pohjoiseen kulki pitkään Rovaniemen keskustan katuverkolla kaupungin etelälaidalla ja ylitti Kemijoen Ounaskosken yhdistettyä rauta- ja maantiesiltaa pitkin. Tie kulki Ounasvaaran juurella nykyistä Jäämerentietä ja ylitti uudelleen Kemijoen Suutarinkorvan siltaa pitkin. Niistä tuli autoliikenteen lisääntyessä pullonkauloja.⁹⁸ Uuden Ounasjoen ylittävän sillan rakentaminen samanaikaisesti Rovaniemen läpikulkutien, niin sanotun Roimun rotkon, kanssa vuosina 1965–1967 poisti valtatie liikenteen keskustan katuverkolta ja silloilta.⁹⁹

Vaihtoehtoa, jossa tie olisi vedetty kulkemaan kaupungin länsipuolelta Korkalovaarasta ja edelleen Ylikylästä yli Ounasjoen, vastustivat paikalliset kauppiat. Se olisi ohjannut ohikulkumatkalaiset kauas keskustasta. Linjaus olisi tullut kalliiksi veronmaksajillekin, jotka olisivat saaneet kustantaa uusia yhdysteitä. Siksi kaupunki kannatti massiivista tieleikkausta keskustan ja Ratantaukseksi kutsutun alueen väliin. Linjausta ideoi silloinen Lapin tiepiirin piiri-insinööri J.E. Roimu, ja pian alue tunnettiin Roimun rotkona tai monttuna.¹⁰⁰

Sahanperän seutu veti viinanmyyjiä ja pikkurikollisia. Siksi kaupungille sopi mainiosti, että uusi valtatie siltoineen rakennettiin juuri siihen. Sahanperän ”mökkiläiset” eivät innostuneet

96 Lapin Kansa 2016.

97 Tiehallinto 2005, 4.

98 Lapin Kansa 2016.

99 Lapin Kansa 2016.

100 Lapin Kansa 2016.

Vasemmalla: Uusi silta avattiin vuonna 1967. Kuva vuodelta 1992. Lapin Kansan kuva-arkisto. Oikealla: Kuuma kesäpäivä Sahanperän rannassa. Julkaistu Entisten nuorten Rovaniemi -sivustolla 4.11.2013. Kuva: Markku Kurula.

suunnitelmasta. Tieleikkausta ja siltatyömaata johtanut insinööri Raimo Rämö kertoo Lapin Kansan artikkelissa aamusta, jolloin eräs mökki piti nostaa kuorma-auton lavalle ja siirtää muualle.

Kun liinoja alettiin kiinnittää, koputin ikkunaan. Verhojen takana vanhempi isäntä ja emäntä joivat kahviaan kaikessa rauhassa, nousematta pöydästä. Ovea avaamatta pariskunta jatkoi kahvitteluaan auton lavalla ja edelleen Ounasvaaran kupeessa, jossa mökki laskettiin uudelle maapläntilleen.¹⁰¹

Arktikum-talon ulkoalueella sijaitsevasta saaresta löytyy vielä käytössä oleva, epävirallinen uimaranta, joka houkuttelee paikallisia ja vierailijoita lämpiminä päivinä. Vuonna 2013 Rovaniemen entisten nuorten sivustolla julkaistiin harvinainen kuva Sahanperän rannasta ennen Arktikum-talon rakentamista 1980-luvun lopulta. Arktikum-talo ja siihen liittyvät muistot eivät näy kovin usein sivustolla. Jäsenien jakamat kuvat ovat usein varsin henkilökohtaisia muistoja, kuvia ja tarinoita menneestä. Siellä on julkaistu kuvia Arktikum-talon rakentamisesta ja aluetta uhkaavista tulvista sekä käyty keskustelua talon rakentamisesta niin lähelle jokea ja mahdollista tulvavaaraa. Samassa yhteydessä on muisteltu alueella toimineen Vikmanin sahan sijaintia. Sahanperän alueen rauhoittumistakin on kommentoitu.

Kuvaa on kommentoitu runsaasti (52 kommenttia) Rovaniemen entisten nuorten sivustolla. Uimarantaa muistellaan lämmöllä: ”Ihana ranta oli”; ”Tuolla rannalla tuli uitua useamman kerran, hyvä ranta oli”. Betonimurikka herättää edelleen ihmetystä: ”Ja eikös tuo betonimöhkale, uittoa varten, ole sielä vieläkö?” ja siihen vastataan: ”Saattaa olla, mutta ei uittoa ole ollut kymmeneen vuosiin”; ”Möykky on entisellä paikallaan, mikään muu ei ole!”. Myös muistomerkkiä vaaditaan paikalle: ”Tälle paikalle pitää saada muistomerkki Rovaniemen sahatoiminnasta, Sahanperän merkkipaikka!”¹⁰²

Alueen muutosta pohditaan myös kommentoissa: ”Tätä rantaahan muokattiin kovasti silloin kun siihen tehtiin se arktinen puisto, tekotuntureineen lampineen ja siltoineen”; ”Kuva otettu siihen aikaan ennenkuin Arktikum tehtiin ja tällä paikalla oli yleinen uimaranta. Ranta muutettiin myöhemmin Arktikummin valmistuttua puutarha-alueeksi kaikkine erikoisine kasveineen”; ”-83 vuonna olin

101 Lapin Kansa 2016.

102 Entisten nuorten Rovaniemi 2013.

kesätöissä kaupungin puistopuolella ja silloin kyseistä rantaa raivattiin uimarannaksi”; ”Tämäkö möhkäle?”; ”Siinäpä se, tästä näkee, kuinka maata on sen ympärillä muokattu rajusti.”; ”-81 kesänä olin tekemässä aluetta. Tassailin ja muotoilin nuo kukkulat tuohon malliin. Kaupunginpuutarhuri Kerätär oli työn teettäjänä ja valvojana. Hivenen olin harmistunut ko muutaman vuojen päästä rakensivat tommosen lasiputken siiheen. Enkä oo siinä putkesa käyny vieläkään.”; ”-83 kesällä raivailtiin ainakin niitä pusikoita tossa rannassa...kutakuinkin putken kohilla, olin siellä harvoimassa yms..”¹⁰³

Kuvan sijoittuminen herätti vilkkaan keskustelun: ”Meidän koti ranta sahanperällä ja Pohjoisrannan talo näkkyä ja olikohan Haapalan talo tuo omakotitalo?”; ”Väittäisin että kuvan vasemmassa alalaidassa oleva talo on Pohjoisranta 31-33 jossa anoppini asui.”; ”Pikkuisen korjaan vielä. Möhkäle sijainti oli nyk. Artikumin ja Ounasjoentie 26 virkamiestalon välimaastosa.”; ”Olisko tuo kerrostalo Pohjoisranta 35-37 se osaketalo? ja Pohjoisranta 31-33 oli vieressä kaupunkiin päin?”¹⁰⁴

Muisti ja muistot voivat olla myös virtuaalisia. Yhteisöllinen muisti, henkilökohtaiset muistot ja kaupungin muutos kohtaavat Rovaniemen entisten nuorten Facebook-sivustolla. Sen reilusta 9 000 jäsenestä osa on muuttanut kaupungista pois ja osa ei edes ole viettänyt nuoruuttaan Rovaniemellä. Palvelu on avoin kaikille kiinnostuneille. Sirpalemaisista, henkilökohtaisista tiedoista rakentuu tarina kaupungin menneestä hieman eri tavalla kuin kaupunkiympäristön tai vanhojen rakennusten kertomana. Sosiaalisen median kuvien ja tarinoiden suhde kaupunkiin on mielenkiintoinen. Ne eivät vain edusta mennyttä, vaan tuovat menneisyyden nykypäivään samaan tilaan,

Rovaniemen entisten nuorten Facebook-sivuston antama mahdollisuus muistaa kertoo siitä, että muisti on myös aikaan sidottu käsite ja tuottaa erilaisia aikasfäärejä.

jossa nykyisyys tapahtuu. Facebook rakentaa menneestä ja nykyisyydestä jotain muuta, kerroksellisen tilan. Se rakentaa myös yhteyksiä ihmisille, tapahtumille ja paikoille, jotka olivat jo kadonneet tai unohtaneet toisensa. Näin sivuston jäsenet rakentavat ja ylläpitävät omaa identiteettiään suhteessa tiettyihin maamerkkeihin kaupungissa. Facebook-sivuston antama mahdollisuus muistaa kertoo siitä, että muisti on myös aikaan sidottu käsite ja tuottaa erilaisia aikasfäärejä.¹⁰⁵

Menneen kaipuuta

Erilaiset muistiaineistot antavat mahdollisuuden tarkastella sitä, mitä elettyjä ympäristöjä kuvataan ja merkityksellistetään. Mennyttä muistellaan erilaisin tapahtumin. Markkinaperinne, joka juontaa juurensa Rovaniemellä 1800-luvun loppuun, elää vahvana kaupungissa. Markkinat ylläpitävät yhteisöllistä muistia ja kaupungin muistoa elävänä ihmisten mielissä sekä juhlistaa kaupungin historiaa kauppapaikkana. Näin toimii esimerkiksi vapaaehtoisvoimin järjestettävä *Rovaniemen vanhat markkinat* -tapahtuma, jonka järjestää samanniminen yhdistys. Tapahtuman järjestäjää edustavan Vele Varjon mukaan ”Rovaniemi on kaupunki vailla itsetuntoa. Markkinat ovat vähän niin kuin terapiaa.”¹⁰⁶ Tapahtuma järjestetään vuosittain elokuun puolessavälissä, ja siitä on muodostunut hyvin suosittu tapahtuma, jossa käy tuhansia ihmisiä kolmen päivän aikana.

103 Entisten nuorten Rovaniemi 2013.

104 Entisten nuorten Rovaniemi 2013.

105 Rymarczuk & Derksen 2014.

106 Lapin Kansa 2018b.

Rovaniemen vanhoilla markkinoilla vuonna 2019. Kuva: Monica Tennberg.

Vuodesta 2009 lähtien järjestetyt vanhat markkinat on paikallisin voimin järjestettävä hyväntekeväisyystapahtuma, jonka tavoitteena on ”Rovaniemen markkinoiden 1900-luvun alun rillumarei- ja junttikulttuurin perinteiden vaaliminen sekä säilyttäminen. Mm. pukeutumisella ja markkina-alueen somistamisella tuodaan vanha markkinahenki tähän päivään löysästi, mutta varmasti.”¹⁰⁷ Talkoolaiset ja myyjät pukeutuvat esimerkiksi piioiksi ja rengeiksi, ruustinoiksi, sotilaiksi tai markkinajätkeiksi. Esiteltävät autot edustavat 1950- ja 1960-lukua, kun taas hevoset, joilla voi ratsastaa taluttaen tai matkustaa rattailla, esittelevät vanhempia liikkumisen muotoja. Vuosittain eri teemat, kuten itsenäisyyden 100 vuotta tai vanhojen markkinoiden 10-vuotisjuhlat, huomioidaan markkinoiden ohjelmassa.

Vanhat markkinat myös elvyttävät markkinaperinnettä Rovaniemellä, jotka järjestettiin ensimmäisen kerran vuonna 1881 silloisella Maantiekadulla. Maatalouden kehitys, rautatien tulo sekä parantuneet yhteydet pohjoiseen kasvattivat edelleen markkinoiden merkitystä. Vielä 1800-luvun puolivälissä rovaniemeläisten oli hoidettava hankintansa kaukaa kaupunkien porvareilta tai kierteleviltä vienalaiskauppiailta, ”laukkuryssiltä”. Talvimarkkinoitten lisäksi alettiin pian järjestää myös juhannus- ja mikkelinmarkkinoita ja pääsiäismarkkinoitakin. Rovaniemen markkinat järjestettiin pitkään Maantiekadun, nykyisen Valtakadun, varren kojuissa. Nykyisestä ”Vanhasta torista” Valtakadun varrella tuli markkinapaikka vuonna 1931. Vieraita tuli markkinoille kotimaan lisäksi kaukaa: venäläisiä, tataareja ja juutalaisia kauppiaita sekä englantilaisia turkisten ostajia. Pohjois-Norjan ja Pohjois-Ruotsinkin kauppiaat tulivat paikalle. Rovaniemeläisten lisäksi ostajia tuli koko Lapista tuhatlukuisesti.¹⁰⁸

Nykyinen tapahtuma on kuitenkin hyvin erilainen kuin alkuperäiset markkinat. Ne pidetään loppukesästä, kun alkuperäiset markkinat pidettiin talvella, juhannuksena ja mikkelinpäivänä syyskuun lopussa. Vanhat markkinat järjestetään paikallisin voimin ja enimmäkseen paikallisille. Paikalliset järjestöt, taiteilijat ja käsitöiden tekijät tuovat tuotteensa markkinoille myytäväksi.

107 Rovaniemen vanhat markkinat 2020.

108 Ks. Rovaniemen markkinoiden historiasta Heinonen 1984.

Lisäksi kaupungin kulttuuritoimijat, kuten taidemuseo, teatteri ja muut järjestöt esittelevät markkinoilla toimintaansa. Nykyaikaiset markkinat ovat koko perheen tapahtuma, jossa järjestetään ohjelmaa kaikille ikäryhmille. Lapsille järjestetään nykyisin hevosajelua, ritsa-ammuntaa ja suopunginheittoa, ja vanhemmille runo-, laulu-, teatteri- ja tanssiesityksiä. Veteraaneja muistetaan myös erikseen kahveilla ja kuorolaululla. Paikallisuus toteutuu vahvasti markkinoilla paikallisten toimijoiden, tuotteiden ja palveluiden kautta. Tapahtuma on hyväntekeväisyystapahtuma – järjestäjien mukaan suurin sellainen Suomessa –, jonka vuosittaiset tuotot lahjoitetaan erilaisiin paikallisiin kohteisiin. Varoja kerätään muun muassa kahviruletilla, arvonnalla ja huutokaupalla.

Muistojen kaipuu näkyy esimerkiksi sosiaalisen median keskusteluissa ja paikallisissa tapahtumissa, kuten Rovaniemen wanhoilla markkinoilla. Markkinat ovat toki nostalgiaa. Nostalgia on tapa muistella mennyttä, johon liittyy tunne jonkin vanhan katoamisesta. Usein nostalgiaa vähätellään. Etnologi Pirjo Korkiakankaan mukaan nostalgiaa voi olla monenlaista. Se voi olla varsin yksinkertaista menneen kaipuuta, jolloin koetaan, että kaikki oli ennen paremmin kuin nykyisin. Reflektiiviseen nostalgiaan kuuluu omien muistojen arviointi ja epäily nykyhetkeen verrattuna. Tulkitsevassa nostalgiaassa taas ihminen pohtii tuntemustensa syitä ja ilmenemis-
muotoja.¹⁰⁹ Rovaniemeläisten menneen kaipuussa lienee kuitenkin kyse ennen kaikkea pysyvyyden kaipuusta kaupungissa, joka on viime vuosina muuttunut nopeasti. Maantieteilijä Yi-Fu Tan on kuvannut pysyvyyden tarvetta inhimilliseksi ominaisuudeksi. Se heijastuu nimenomaan paikoissa, joiden toivomme pysyvän ennallaan ajan kulumisesta huolimatta. Kaupunkiympäristön muutokset vaikuttavat paikkasuhteeseen ja paikkoihin liittyvään muistamiseen.¹¹⁰

Vaiettua mennyttä

Kaikkea ei edes haluta muistaa. Muistaminen ja unohtaminen edustavat aktiivista, valikoivaa toimintaa. Kaupunki tuhoutui lähes täysin Lapin sodan viime metreillä syksyllä 1944. Toisen maailmansodan ajalta materiaalisia muistijälkiä ei juuri ole, vaikka silloisessa 8 000 asukkaan kauppalassa oleskeli 6 000 saksalaista sotilasta. Saksalaisten aikaa Rovaniemellä tutkineen Kalevi Mikkosen mukaan Arktikum-alueella, Sahanrannasta Jängislahdelle, sijaitsi muun muassa varastorakennuksia, majoitustiloja ja saksalaisten käytössä ollut Rovaniemen Saha sekä leipomo. Alueella sijaitsi myös vankileiri, jossa pidettiin 400–800 venäläistä ja ukrainalaista sotavankia kerrallaan. Vangit toimivat apumiehinä autoissa, kuormauksissa, sahoilla sekä tienparannus- ja korjaustöissä. Vanhalta rautatieasemalta lähtenyt satamarataa käytettiin koko sodan ajan, ja saksalaiset rakennuttivat saha-alueelle lisäraiteita, jotka kulkivat nykyisen Kantatie 79 kohdalla ja lähellä nykyistä joenrantaa.¹¹¹

Lapin maakuntamuseon erikoisnäyttely *Wir waren Freunde – Olimme ystäviä* Arktikum-talossa kertoi saksalaisten ja suomalaisten arkisista kohtaamisista Lapissa vuosina 1940–1944. Tutkijat Helsingin ja Oulun yliopistoista laativat näyttelyyn kaksikielisen kävijäkyselyn, jolla pyrittiin selvittämään näyttelyssä käyvien tunteita ja suhtautumista natsitematiikkaan nykypäivänä. Suomalaisille asiakkaille näyttely aiheineen ei tullut yllätyksenä. Siitä oli kuultu sukulaisten muisteluista ja luettu aiheesta kirjallisuudesta tai artikkeleista, sillä aseveljeyttä ei ole enää salailtu. Näyttely tuntui herättävän katsojissaan hämmennystä, myötätuntoa ja surua. Kotimaisille kävijöille näyttelyssä oli tuttua asiaa: ”Ei sinällään uutta, mutta mielenkiintoista ja herättää ajatuksia sekä tunteita”, totesi eräs kommentaattori. Yksi kävijöistä kiteytti näyttelyn sanoman kirjoittamalla: ”Jäin miettimään, että lopulta aika tavalliset ihmiset kohtaavat toisiaan poikkeuksellisissa olois-

109 Korkiakangas 1999, 173.

110 Tuan 2006, 16.

111 Mikkonen 2017, 118-121.

Sahanperä saksalaisten sotilaiden aikaan 1940-luvulla. Kuva: Lapin Kansan arkistokuva.

Sahanperän aluetta Lapin sodan jälkeen. Kuva sijoittuu nykyisen Lapinkävijäntien ja Koskikadun risteykseen. Kuva: SA-kuva.

sa”. Kun näyttelyssä esitettiin kävijän tiedoista poikkeava näkemys, tunteet kuohuivat. Asiakkaiden historian tuntemus ohjasi näyttelyn merkityksen tulkintaa ja siihen liittyviä tunteita. Ulkomaalaiset asiakkaat olivat hämmästyneitä natsien liittyneestä positiivisesta näkökulmasta, mutta he myös kiittelivät aiheen epäpoliittista käsittelyä.¹¹²

112 Harju 2016.

Lapin sota ja saksalaisten sotilaiden vetäytyminen Rovaniemeltä syksyllä 1944 merkitsi kauppalalle suurta tuhoa. Taloista jäi jäljelle korkeintaan 20 taloa, mutta Sahanperällä tuhosta selvisi mukaan 30.¹¹³

Rovaniemellä kauppalan tuhoa ja sitä seurannutta jälleenrakennusaikaa (1945–1956) kutsutaan myös traumaksi, käsittelemättömäksi ja pitkään hiljaa vaietuksi asiaksi. Edelleen Lapin sota koetaan niin araksi asiaksi, että joidenkin mielestä siitä ei edes pidä puhua. Traumalla selitetään sitä, ettei Rovaniemen historiaa, ainakaan rakennusten ja niiden ympäristöjen historiaa, haluta säilyttää, koska se muistuttaa vaikeista sotavuosista ja jälleenrakentamisen ajoista. Traumaan liittyvät vuosien 1941–1944 läheinen yhteistyö ja yhteiselo saksalaisten sotilaiden kanssa, Lapin sodan tuhot Rovaniemellä saksalaisten joukkojen vetäytyessä sekä paluu tuhotuun kaupunkiin ja sen uudelleen rakentaminen. Traumalle on tyypillistä, että siitä jää syvä vaikutus kokijoihinsa: heidän ryhmätietoisuuteensa, muistiinsa ja tulevaisuuden identiteettiinsä.¹¹⁴ Muistojen sivuuttaminen hiljaisuudella on suomalaisten sotakokemuksia tutkineen Ville Kivimäen näkemyksen mukaan merkittävä, vaativa suoritus: ”Painava, merkityksellinen hiljaisuus on teko ja suorastaan voimaponnistus”.¹¹⁵ Kulttuurihistorioitsija Marja Tuominen on arvioinut, että tuhotun Lapin ulkoinen jälleenrakennustyö saatiin valmiiksi 1950-luvulle tultaessa, mutta henkinen jälleenrakentaminen on ollut käynnissä paljon pitempään tai on jopa edelleen kesken.¹¹⁶ Jälleenrakentamiseen liittyvä tunnetyö tarkoittaa asiaa tutkineiden mukaan pitkäkestoista prosessia.

Trauman sijaan kulttuurintutkija Nina Sääskilahti tulkitsee saksalaisajan perinnön Rovaniemellä hieman toisin. Hän kuvaa rovaniemeläistä keskustelua saksalaisajasta muistikiistana, erityisesti keskustelua saksalaisajalta säilyneistä ja sittemmin puretuista rakennuksista. Muistikiistat koskevat paikallisesti koettuja menetyksiä ja niihin sisältyviä poliittisia jännitteitä. Saksan kanssa suomalaiset olivat jatkosodan aikana liittolaisia, Lapin sodan aikaan vihollisia ja Lapin tuhoutumisen jälkeen uhreja. Suomen, Lapin tai Rovaniemen suhde Saksaan ei ole ollut kerrottavissa yhtenä joko voittamisesta, vastustamisesta tai uhriutumisesta kertovana tarinana, kuten konflikteihin osallistuneet tahot tulkitsevat rooliaan.¹¹⁷

Muistikiistan vuoksi jälkiä saksalaisajasta ei ole kaupungissa jäljellä eikä Sahanperän alueen merkityksestä saksalaisten sotilaiden toiminnassa juuri puhuta.

Muistikiistan vuoksi jälkiä saksalaisajasta ei ole kaupungissa jäljellä eikä Sahanperän alueen merkityksestä saksalaisten sotilaiden toiminnassa juuri puhuta. Vaikeneminen menneestä on ollut ratkaisu muistikiistaan ja sen käsittelyyn. Käytännössä vaikeneminen on näkynyt siten, että kipeästä menneisyydestä kertova ympäristö jää kulttuuriympäristöohjelmien ja suojelun ulkopuolelle. Niinpä muistomerkkejä niiltä ajoilta ei ole tarvinnut säilyttää. Esimerkiksi saksalaisajan historia ei kaupungissa näy lukuun ottamatta sotilaille ja evakoille omistettuja muistomerkkejä.¹¹⁸ Menneestä vaikenemisen sijaan muistomerkit, historialliset rakennukset sekä muistolaatat

113 Kotivuori 2012, 19.

114 Jeffrey C. Alexander artikkelissa Kivimäki 2018, 47.

115 Kivimäki 2018, 35.

116 Tuominen 2015, 70.

117 Sääskilahti 2016, 4.

118 Rovaniemen taidemuseo (ei vuosilukua).

kertovat moraalisesta muistamisesta. Kipeästä menneisyydestä kertovaa ympäristöä pidetään yleensä tärkeänä suojelukohteena. Moraalisesta muistamisesta on hyvä esimerkki keskitysleirit tai muiden sodan muistomerkkien säilyttäminen Keski-Euroopassa.¹¹⁹

Sahanperä muistiympäristönä

Rovaniemellä on monimuotoinen urbaani muistiympäristö, joka koostuu merkityksellisistä paikoista, muistomerkeistä, rakennuksista, rakenteista, muistoista ja tunteista. Valitettavasti vain suurin osa muistoista ei ole kovinkaan eläviä – muistojen kaipuu kanavoituu suruna vanhojen rakennusten ja rakennuskokonaisuuksien kohtalosta, kuten keskustelu Sairaalanneiemestä tai lääninhallituksesta on osoittanut. Se näkyy myös Sahanperällä, vaikka samaan aikaan monien muistomerkkien merkitys on unohtunut: Miksi Nätti-Jussipatsas sijaitsee Arktikum-talon ulkoalueella? Miksi

Kaupungin materiaallinen, kollektiivinen ja institutionaalinen muisti risteävät eri tavoin muodostaen heterotooppisen kaupunkitilan.

rautatien muistomerkki piiloutuu pienen puiston pimentoon? Ihmisiä kummastuttaa myös se, kenen muistoihin kuuluvat viikinkinäyttelyn kivet Arktikummin rannassa. Muistojen elävöittäminen – kuten Rovaniemen wanhat markkinat – herättävät hetkeksi kaupungin muistin ja muistot eloon. Kaupungin historiaa muistetaan valikoidusti, joten Sahanperän historiaankin kuuluu unohduksiin vaipunutta tietoa kaupungin kehityksestä ja vaiheista. Hyvänä esimerkkinä tästä on saksalaisten sotilaiden aika Sahanperällä, josta ei juuri puhuta. Huolimatta Rovaniemen kärsimistä vahingoista syksyllä 1944 saksalaisten sotilaiden vetäytyessä, Sahanperä ei tuhoutunut täysin. Sahanperällä säilyi asukkaiden rakennuksia, koska saksalaiset sotilaat tarvitsivat tien pois kaupungin ”tulihelvetistä”.¹²⁰

Rovaniemen kaupunkikuvaan on jäänyt materiaalisia jälkiä eri vuosikymmenistä ja kehityksestä. Muisti on enimmäkseen katkonaista: teollistumisen aika rautateineen, valtionhallinnon ja aluepolitiikan aika, autoistumisen aika ja matkailun aika jälleenrakennuksen ajan lisäksi. Ne näkyvät myös selvästi Sahanperällä erilaisina materiaalisina jälkinä. Sitä on kasautuneena materiaalisena muistina kaupunkikuvassa, yhdyskuntarakenteessa, vanhoissa rakennuksissa, kaduissa, kasvillisuudessa, kaupungin merkityksellisten paikkojen nimissä, muistomerkeissä ja taideteoksissa sekä toimintojen keskittymisessä tiettyihin paikkoihin kaupungissa. Kaupungin materiaallinen, kollektiivinen ja institutionaalinen muisti risteävät eri tavoin muodostaen heterotooppisen kaupunkitilan.¹²¹

Kaupungin nopean kehityksen, erityisesti keskusta-alueen ympäristön muutoksen vuoksi, paikkakuntalaisten muisti toimii yhä enemmän verkossa: Entisten nuorten rovaniemeläisten Facebook-muistelut valokuvineen nostavat mennyttä nykypäivään ja palauttavat menneen ajankohtaiseksi ja uudelleen eletyksi. Näissä muisteluissa arktisuus ei juuri näy muuten kuin jaettuina vanhoina valokuvina Sahanperän alueesta tai Arktikum-talon rakennustyömaasta.

119 Sääskilähti 2016, 7.

120 Kiitän Jaakko Heiskaria, paikallista historian tutkijaa, tästä selvennyksestä.

121 Foucault 1967/1984, 7.

Paikkaan liitetyt muistot eivät ole ainoastaan muistoja tietystä paikasta, vaan myös asukkaiden oman henkilöhistorian paikallistamista. Samalla muistot tuottavat merkityksiä, jotka ulottuvat henkilökohtaisen tason yli, kertoen kaupungin kehityksestä. Kaupunki ja sen yksittäiset paikat ovat samanaikaisesti sekä kaupunkilaisten yhteisen historian näyttämöitä, henkilöhistorian kiinnekohtia ja jatkuvan neuvottelun kiistakapuloita. ”Kaupunki monikerroksisena ja -ulotteisena merkityskenttänä avautuu tulkitsijalleen väistämättä fragmenttisena”, toteavat Katri Lento ja Pia Olsson Muistin kaupunki -kirjassa.¹²²

Muistikiistat tuovat esiin jännitteitä.¹²³ Päällisin puolin näyttää siltä, että Rovaniemeä ja keskustelua kaupungista leimaa joko nostalginen menneen kaipuu ”parempiin, entisiin aikoihin”, Lapin sodan aiheuttama trauma ja siihen liittyvä vaikeneminen vaikeista vuosista tai Rovaniemen kaupunginosien erilainen arvottaminen niiden historian ja sosiaalisen statuksen perusteella. Sahanperää on ollut ja on edelleenkin maineeltaan kyseenalainen. Muistikiistat tekevät Sahanperästä ristiriitaisen, sattumanvaraisen muistiympäristön, joka näkyy myös nykykeskustelussa Arktikum-talon ympäristön kehittämisestä. Arktisuus on selvä katkos suhteessa menneeseen sekä sitä koskevaan muistiin ja muistoihin kaupungissa. Arktisuuden ajatus tuotiin muualta Rovaniemelle, ja siitä kiisteltiin jo silloin. Valtion, kaupungin ja paikallisen eliitin voimin se toteutettiin. Kaiken kaikkiaan Rovaniemen kaupungin arktinen muisti on hyvin ohut. Vaikka jo kolmekymmentä vuotta kaupunki on kuulunut arktiseen buumiin, se näkyy kaupungissa varsin vähän.

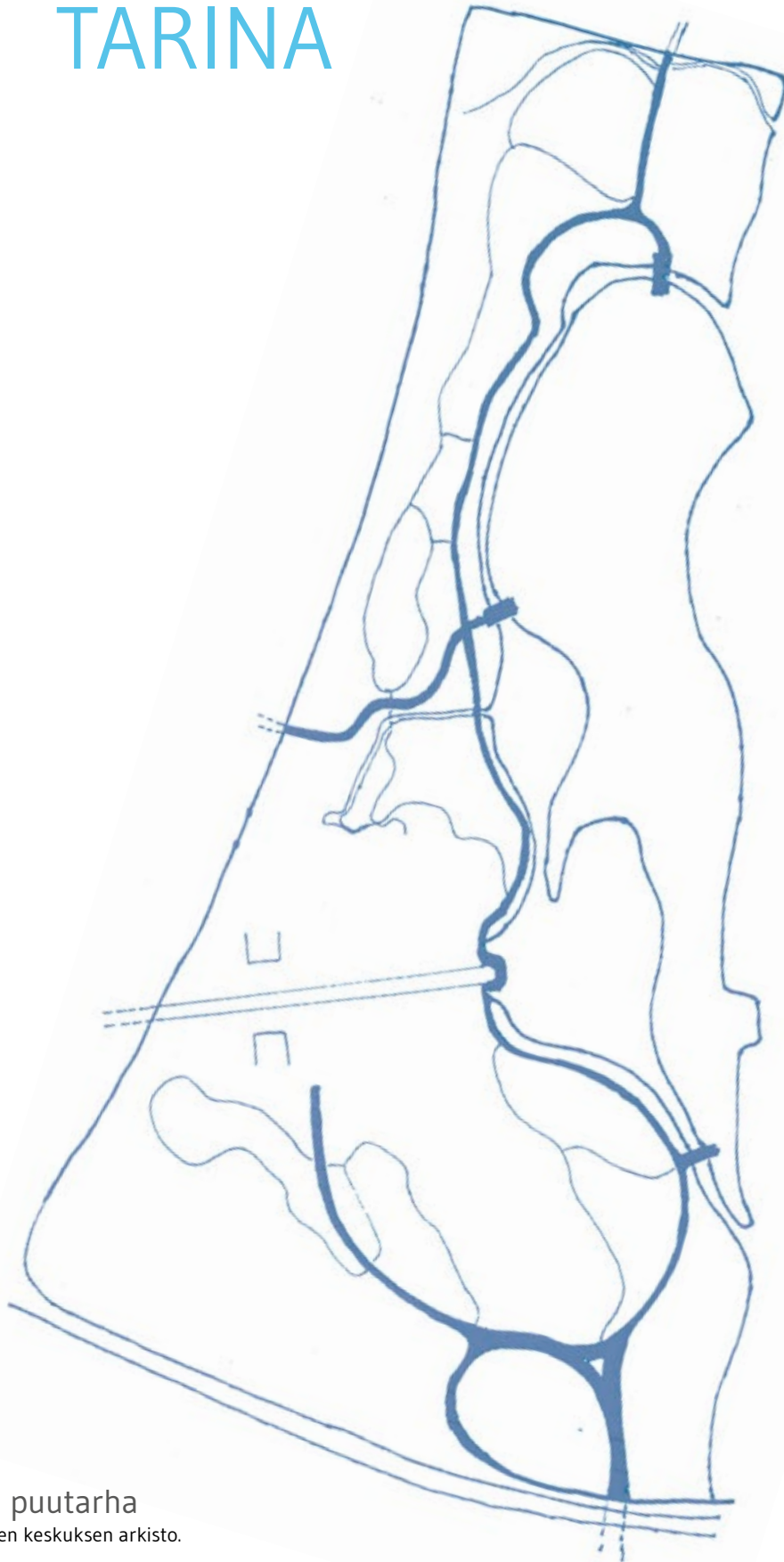
Arktisuutta rakennetaan korostamalla tiettyjä asioita kaupungin historiasta ja unohtamalla toisia. Joitakin asioita suljetaan pois. Sahanperäkin uusiutuu muistiympäristönä. Lapsuutensa sotavuosien jälkeen Sahanperällä viettäneiden lasten ja nuorten muistot viimein katoavat ja uudet sukupolvet luovat uusia muistin paikkoja siellä. Merkitykselliset paikat voivat kiinnittyä eri aikavaiheisiin ja olla toisiinsa nähden ristiriitaisia. Tärkeillä, merkityksellisillä muistin paikoilla on suhde muihin jäljelle jääneisiin ja jo kadonneisiin paikkoihin. Muistin paikat elävät ja muuttuvat jatkuvasti. Ne ovat jatkuvan neuvottelun ja kiistelyn kohteena. Sahanperän historia toimii hyvänä esimerkkinä siitä, kuinka kaupungissa halutaan unohtaa marginaalisen, perifeerisen alueen historian ja siihen liittyvät tarinat. Sahanperä halutaan täyttää uusilla, erilaisilla merkityksillä, materiaaleilla ja taidoilla. Se, herättääkö arktisuuden tietoinen rakentaminen kuulumista ja kaupunkiin kiinnittymistä, onkin sitten toinen asia. Siksi on tärkeää, että rovaniemeläiset ja sahanperäläiset jaksavat huolehtia muistoistaan ja materiaalisista muistijäljistä – olipa sitten kyseessä kulkureitti, muistomerkki, rakennus tai muisto jostain toiminnasta.

122 Lento & Olsson 2013, 7.

123 Sääsikiilähti 2016, 2.

3

PUISTON TARINA

Arktinen puutarha
Kartta: Arktisen keskuksen arkisto.

Arktinen keidas

Vuonna 2017 Arktinen puisto Arktikum-talon ympärillä valittiin Suomen 100 mieluisimman puiston joukkoon osana Suomen 100-vuotisjuhlallisuuksia. Vain kolme puistoa Lapista pääsi listalle.¹²⁴ Arktikum-taloa ympäröivää viheraluetta, jota kutsutaan sekä puistoksi että puutarhaksi, kehutaan kovin vuonna 2017 Rovaniemen kaupungin järjestämässä kyselyssä keskustan miellyttävimmistä paikoista: ”Hyvin hoidettu, vehmas, rauhallinen alue kauniissa jokimaisemassa”, ”Katseenvangitsija”, ”Kaunis jokimaisema ja puisto”, ”Rauhallinen ja viime vuosina myös hoidettu”, ”Rovaniemen ehdottomasti kaunein puisto, jonka hoitajat saavat olla ylpeitä työnjäljestään”, ”Mukavasti piilossa, mutta kuitenkin lähellä hyvin hoidettu viheralue”, ”Hienosti kunnostettu vehreä puisto lähellä keskustaa”, ja ”Thana puisto, monimuotoisine pohjoisen pallon puoliskon kasveineen ja melko runsas ötökkä ja lintulajisto. Keidas kaupungin keskellä.”¹²⁵

Puistojen puut ja viheralueet sekä katuvihreä kaupungissa ovat kaupunkilaisille tärkeitä. Katuvihreä, jolla tarkoitetaan kaikkea kasvillisuutta kaduilla, piholla ja viheralueilla, lisää kaupunkilaisten viihtyisyyttä, suojaa rakennuksia ja katutiloja tuulelta, melulta ja helteeltä sekä puhdistaa ilmaa monin tavoin. Tärkeitä kaupunkilaisille ovat myös viheralueet, joihin kuuluvat puistoalueet, leikkikentät, hautausmaat, puutarhat, taajamametsät sekä maa- ja metsätalousoalueet. Kaupungin viheralueita pidetään usein joutomaina, mutta ne voivat kuitenkin tarjota hengähdyspaikkoja keskellä usein muutoin tiivistä kaupunkitilaa. Sekä aikuis- että lapsiasukkaat ovat usein ottaneet joutomaa-alueet omaan käyttöönsä vapaamuotoisesti. Viheralueet tarjoavat ulkoilumaastoja, joilla lenkkeillään, retkeillään ja ulkoilutetaan koiria. Kaupunkiluonto edistää eri-ikäisten kaupunkilaisten hyvinvointia ja terveyttä.¹²⁶

Rovaniemen puistojen kohtalo herättää keskustelua ja tunteita, kuten vanhojen rakennusten kohtalokin. Keskustan viheralueet ovat vähäisiä ja pieniä Rovaniemellä, ja asuntorakentaminen uhkaa jäljellä oleviakin viheralueita. Rovaniemellä viheralueita on selvästi vähiten keskustassa ja kolmannessa kaupunginosassa, nimenomaan Sahanperällä ja sen naapurustossa. Viheralueet ovat keskimäärin pienempiä keskusta-alueella, jossa puistot ovat pääosin rakennettuja. Asuntorakentaminen ja liikenne ovat syöneet keskustan viheralueita ja – vyöhykkeitä. Vihervyöhykkeet yhdistävät alueita toisiinsa.¹²⁷ Alueilla, joissa viheralueita on vähän ja ne ovat pieniä, korostuvat hyvät kulkuyhteydet laajemmille ulkoilu- ja virkistysalueille. Tunnetusti Rovaniemellä julkiset yhteydet läheisille virkistysalueille, kuten Ounasvaara, ovat vähäiset ja niiden hyödyntäminen vaatii useimmiten henkilöauton käyttöä.

Vaikka kaupungin kartalla viheralueiksi on merkitty useita puistoja, monet niistä ovat varsin pieniä. Esimerkiksi kaupungin keskustassa, Hallituskadulla sijaitseva Hillilän puisto muodostuu käytännössä puistonpenkistä, sen vieressä sijaitsevista kukkaistutuksista, varsin pienestä nurmikkoalueesta ja muutamasta puusta. Sitä tuskin huomaa, eivätkä useimmat edes ymmärrä, että siinä on tosiaan puisto. Alue näyttää vain tien reunalta, johon on istutettu muutama puu ja kukkia. Rovaniemellä puisto voi siis tarkoittaa hyvinkin pientä viheraluetta. Hillilän puiston lisäksi keskustassa on monta muuta pientä, puistoksi tuskin tunnistettavaa, mutta kaupungin puistoksi nimeämää viheraluetta.

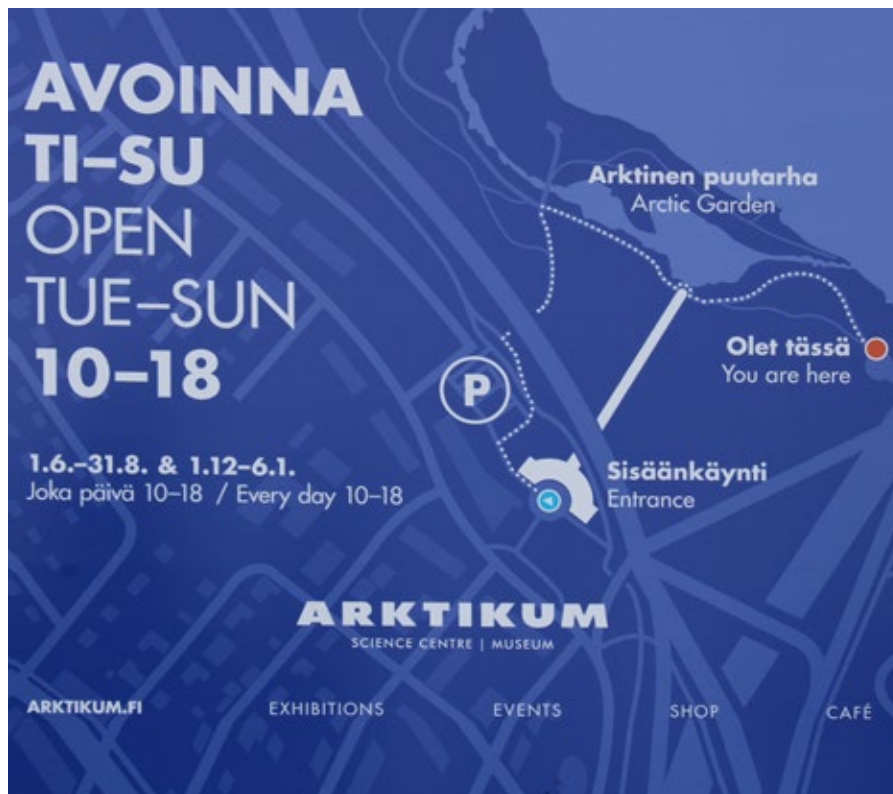
Puutarhan ja puiston erottaa toisistaan lähinnä koko ja käyttö: puutarha on yksityinen, pienempi tila verrattuna puistoon, joka on julkinen ja suurempi kuin puutarha. Puutarhoja on erilaisia, esimerkiksi koriste-, hyöty-, metsä- tai kivikkopuutarha. Puutarhoissa viljellään hyöty- ja

124 Lapin kansa 2017.

125 Rovaniemen kaupunki 2017c.

126 Faehnle ym. 2014.

127 Svärd 2007, ks. myös Rovaniemen kaupunki 2012a.

Kyltti, joka kertoo kulkijalle reitin Lainaannanalta Arktikum-talolle. Vierailijat kuitenkin etsivät usein omin päin oikopolun pääovelle, joskus vaarallisestikin yli Kantatie 79:n. Kuva: Monica Tennberg.

koristekasveja, hedelmäpuita sekä marjapensaita. Kasvitieteelliset puutarhat kasvihuoneineen mielletään puistoiksi.¹²⁸ Puisto tarkoittaa hoidettua ja rakennettua viheraluetta, joka on tarkoitettu yleiseen virkistys- ja vapaa-ajankäyttöön. Puistoista löytyy usein kukka- ja koristekasvi-istutuksia ja nurmialueita. Puistoissa järjestetään usein myös erilaisia tapahtumia, jotka ovat avoimia kaikille. Puistot toimivat sosiaalisina ja yhteisöllisinä ympäristöinä. Kaupungin puutarhat ja puistot ovat usein erityisiä, erillisiä paikkoja, mutta yhteydessä muihin paikkoihin kaupungissa. Puutarhoissa voi sijaita useita erilaisia tiloja ja toimintoja.

Kutsun mielelläni Arktikum-talon ulkoaluetta puutarhaksi puiston sijaan. Se on paikallisten tuntema helmi, jonne moni ulkopaikkakuntalainen ei löydä helposti. Sahanperä on kahden vilkkaan tien, sillan ja Ounasjoen sekä rakennusten rajoittama alue. Keskustan hotelleista Arktikum-talolle pyrkivä ylittää monta hämäävää risteystä eksymisen mahdollisuuksineen. Vierailija eksyy helposti kylteistä huolimatta Arktikum-talon huoltoreitille eikä löydä rantareitille, joka kiertää koko talon, alittaa Kantatie 79:n ja vie lopulta parkkialueen halki pääovelle. Niinpä ei ole ihme, että Kantatie 79:llä nähdään vaarallisia ylityksiä ja niiden yrityksiä, koska vierailijat eivät ymmärrä, kuinka päästä rannasta talon pääovelle alueella sijaitsevista viitoituksista huolimatta. Reitti on olemassa, mutta oikotiet houkuttelevat ottamaan turhia ja vaarallisia riskejä.

Arktikum-talolta Ounasjoen rantaan ei löydy luontevaa, helppoa reittiä, vaan on kuljettava parkkialueen läpi ja löydettävä oikea polku ja alikulkukäytävä. Muistakaan suunnista – Lainaannanrannasta kaupungin puolelta tai Ylikylän puolelta Ounasjoen puolelta – kulkua ohjastavia kylttejä ei juuri löydy.

Puistot ja puutarhat edustavat malliesimerkkiä heterotopiasta. Niitä pidetään konkreettisine, todellisina monipaikkaisina tiloina, jotka heijastavat aikansa käsitystä ihmisen ja luonnon välisestä suhteesta. Ihminen on rakentanut ne paikoiksi, joissa yhdistyy fyysinen työ, teknologia, kasvitieteellinen asiantuntemus sekä kauneutta koskevat ihanteet ja perinteet. Puutarhois-

128 Tilastokeskus (ei vuosilukua).

Yllä:
Kulku Arktikum-talolta
Ounasjoen rantaan.

Keskellä:
Kulkuväylä Kemijoen
puolelta Linaanrannasta
Arktikumin puutarhaan.

Alla:
Kulku Arktikum-talolle
Ylikylän suunnasta.

Kuvat: Monica Tennberg.

sa tavoitellaan erityisesti luonnon täydellisyyttä.¹²⁹ Kysymys kuuluukin, millainen on täydellinen, arktinen puutarha. Mistä merkityksistä, materiaaleista ja taidoista arktinen puutarha tai puisto rakentuu? Siihen ei ole yksiselitteistä vastausta.

Luonto edustaa keskeistä tapaa nähdä arktisuus kaupungissa. Sahanperän alueen muutosta 1950-luvulta nykypäivään voi tarkastella siten, kuinka käsitys arktisesta ihmisen ja luonnon välisestä suhteesta on muuttunut ja kuinka muutos näkyy viheraluetta koskevissa suunnitelmissa. Erilaisuus ei merkitse tässä luonnon ja ihmisen välistä erotusta vaan sitä, miten puutarha paikkana ja tilana ymmärretään ja kuinka sen kautta täydellistetään ymmärrystä arktisesta. Monien tilallisuuksien lisäksi puutarha voi sisältää monia eri aikakäsityksiä: vuodenaikoja, puutarhurien suunnitelmien vaatimia toteutusaikoja, kasvien välisiä suhteita ja kamppailuja tilasta sekä pitkäaikaisia luonnonmuutoksia, esimerkiksi ilmastonmuutoksen aiheuttamia.

Rovaniemellä vuonna 1969. Lapin Kansan arkistokuva.

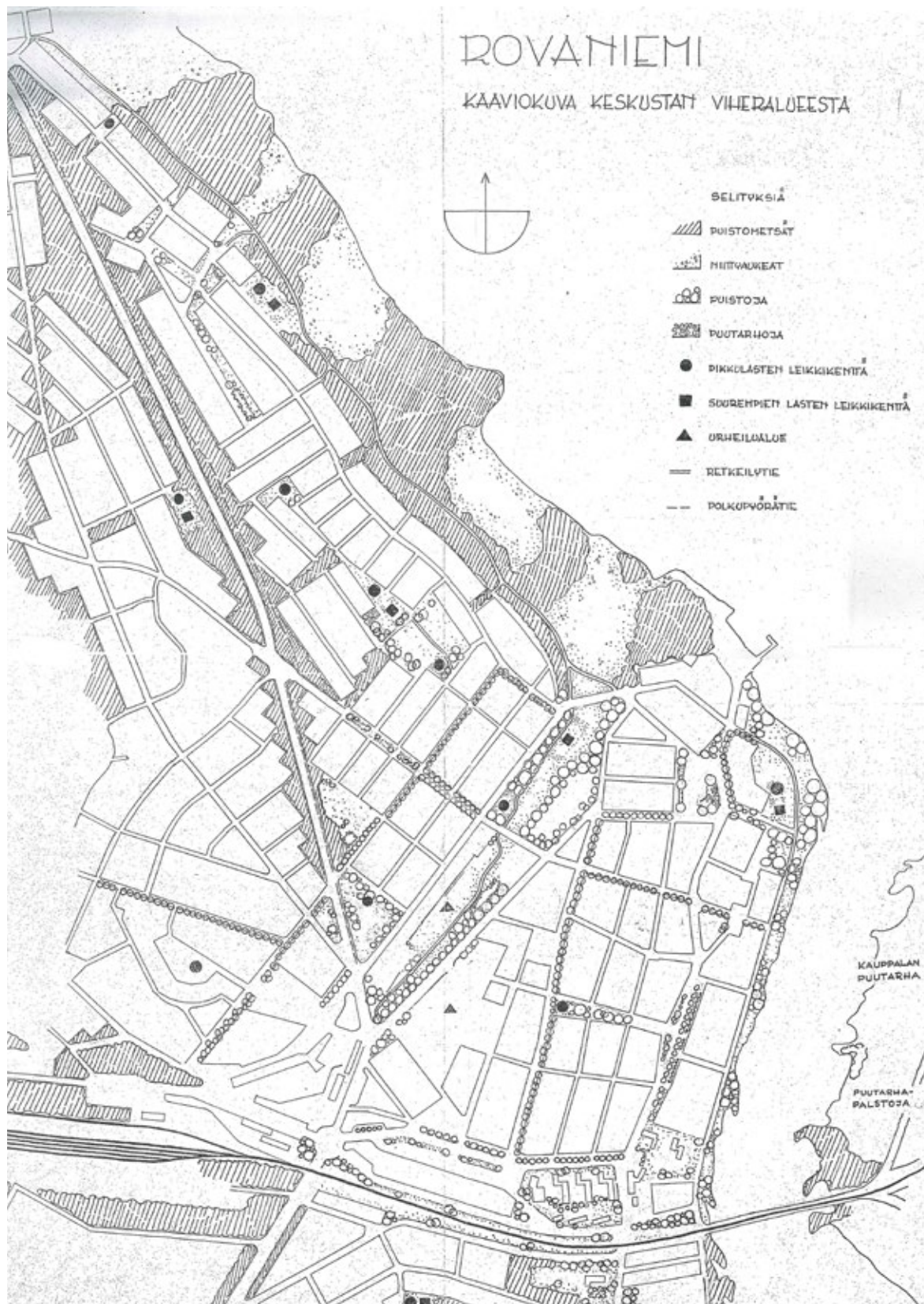
Puisto, jota ei tullutkaan

Lapissa puutarhanhoidon historia on varsin lyhyt, vaikka perinteisesti maatalojen pihoidilla on kasvatettu vihanneksia, hedelmiä ja marjoja. Anne-Mari Takasen Rovaniemen puistohistoriaa koskevan kartoituksen mukaan kuvat sotaa edeltävältä ajalta kertovat Rovaniemen kauppalan puistomaisesta tunnelmasta. Vehreys on kuulunut Rovaniemelle. Vanhoissa valokuvissa näkyy pihapuutarhoja sekä peltoalueita, joita vielä löytyi keskeltä kauppalaa. Moneen pihaan kuului kasvimaita ja kukkaistutuksia. Aidatut tontit viimeistelivät pihapuutarhat ja toivat idyllistä tunnelmaa. Puistoalueista rautatieasema oli silloin ainoa julkinen puistoalue ja siksi merkittävä. Viheralueet, kuten Hillilän puisto, Tapaninpuisto, Ruokasenpuisto ja Jätkänpuisto, ovat kuuluneet kaupunkiin viime vuosisadan alusta lähtien. Ne ovat kehittyneet kirkon ja Linaanrannan välisen keskustan rinnalla.¹³⁰

Lapin sodan loputtua Rovaniemen kaupunki näytti tulipalojen ja räjähdysten jälkeen autiolta ja paljaalta. Rovaniemen julkisten puistojen historia alkaa varsinaisesti sodan jälkeen 1940-luvulta. Jälleenrakennusaikana, jo heti vuonna 1946, perustettiin puistolautakunta johtamaan puistojen rakentamista. Uusien suunnitelmien toteuttaminen ja puistojen rakentaminen vaativat kovaa työtä aikana, jolloin siemenistä, taimista, mullasta ja rakennustarvikkeista oli pulaa. Puistolautakunta toimi vuosina 1946–1953. Sodan jälkeen päättäjät tavoittelivat ennen kaikkea puiden istuttamista ja nurmikoiden perustamista puutteesta huolimatta; erityisesti taimien, mullan ja muiden tarpeiden puutteesta kärsittiin. 1950-luvun alussa kaupungin puutarhalautakunta korosti nurmikoiden tärkeyttä kukkien sijaan. Vielä 1960-luvulla kaupungissa toimi nurmikontartija, jonka tehtävänä oli estää asukkaita kävelemästä nurmikoilla. Viheralueet 1960-luvulla

129 Foucault 1967/1984, 6.

130 Takanen 2014, 12-13; ks. puutarhanhoidon historiasta Suomessa Merivuori 1987.

Rovaniemen viheraluesuunnitelma, skannattu osittain. Kartta: Lapin maakuntakirjasto/Rovaniemen kaupunginarkisto.

Luostarisen Pohjan puisto -suunnitelma. Kartta: Lapin maakuntakirjasto/Rovaniemen kaupunginarkisto.

koostuivat oikeastaan vain nurmikoista ja nuorista puista. Vasta 1980- ja 1990-luvuilla kaupunki vihertyi nurmikoiden, puiden ja pensaiden avulla.¹³¹

Viheralueet kuuluivat myös tärkeänä osana Alvar Aallon suunnitelmaan, jossa viheralueet antoivat mahdollisuuden kehittää kaupungin asutusta ja liikennettä toisen maailmansodan jälkeen. Alvar Aallon poronsarvikaavaan liittyvässä Rovaniemen viheralueita koskevassa suunnitelmassa näkyi puutarhakaupungille tyypillisiä viheralueita Espoon Tapiolan tapaan. Aaltoa innoittaneen puutarhakaupungin ideologian¹³² mukaan kaupunki oli jaettu eri alueisiin, joita erottivat viheralueet. Keskusta oli varattu ostoksille ja kulttuurikeskukselle. Arkkitehtuurin rooli oli toissijainen, ja kaikkien rakennusten tuli sopia maisemaan. Puutarhakaupungin lähtökohtina toimivat ihmisten yksilöllisyys, läheisyys luonnon kanssa sekä luonnon ja maiseman esteettinen arvo. Viihtyisyyttä ja yhteisöllisyyttä korostettiin. Puutarhakaupunki oli aikansa utopia ja silloisen kaupunkirakentamisen vaihtoehto.¹³³

Alvar Aallon kanssa työskenteli yhdessä suomalainen maisema-arkkitehtuurin kehittäjä Katri Luostarinen, joka suunnitteli poronsarvikaavaan sisällytettyjä viheralueita. Ensimmäinen suunnitelma, jonka hän teki 1950-luvun alussa, koski kaupungin keskustaa. Hän suunnitteli keskuspui-
toa, joka muodostuisi Kemijokea ja keskustan pääkatuja, nykyisiä Valtakatua, Ruokasenkattaa ja Toripuistikkoa, seuraavasta puistosta. Hänen suunnitelmansa korosti puistojen toiminnallisuutta ja luonnollisuutta. Luostarisen mielestä puistot olivat tärkeitä siksi, että ne toivat luonnon lähelle asukkaita ja edistivät kiinnittymistä kaupunkikotiin. Maisema merkitsi hänelle enemmän kuin puutarhan yksittäiset kasvit, mikä näkyi myös suosituksena istuttaa paikallisia luonnonkasveja ja puita yhdessä. Hän pyrki luomaan runsasta puutarhaa muistuttavan kaupunkitilan.¹³⁴

Luostarisen suunnitelmaan kuuluivat Linaanrannalle ja Sahanperälle sijoittuvat puistot. Linaanrantaan hän suunnitteli Museopuistoa. Siellä olisi voinut sijaita maatalo palvelen ra-

131 Rahikainen 2005, 20; Takanen 2014, 13.

132 Peltonen 2005.

133 Herten & Spreiregen 1971.

134 Luostarinen 1951, ks. myös Rahikainen 2016.

vintolana sekä esiintymislavana ja lapsien lämmittelypaikkana. Hän suunnitteli Sahanperälle Pohjan puistoa, metsäistä puistoa, joka seuraisi Ounasjokea. Puisto sisältäisi polkuja, jotka päättäisivät asukkaat pohjoiseen luontoon. Hän huomioi suunnitelmissaan myös sen, että kyse oli tulva-alueesta. Lapin luonto, kasvit ja värit inspiroivat hänen suunnitelmiaan. Niitä viitoittivat myös luonnollisuuden ja helppohoitoisuuden periaatteet. Hän ehdotti alueelle paikallisista kuka koostuvaa niittyä ja puroa. Alueelle istutettaisiin myös marjoja. Luostarisen suunnitelmissa runsaat istutukset suosivat paikallisia lajeja ja suuret nurmialueet sijoittuvat suorien polkujen ja teiden varrelle. Hän suunnitteli myös laajoja nurmialueita, joilla voisi pelata ja leikkiä. Metsäpuistossa kasvaisi mäntyjä, mutta myös koivuja, haapoja ja pihlajia. Siihen aikaan alueella ei kuitenkaan kasvanut mitään, joten Luostarinen totesi, että metsä tulisi istuttaa kokonaan ja sen kasvu tulisi kestämään vuosia. Siksi hän ehdotti asteittaista etenemistä: ensin istutetaan metsää ja kehitetään tiestöä. Puiston kehittymisen eriaikaisuus vain lisäsi hänen mielestään alueen viehättävyyttä. Luostarinen oli moderni suunnittelija, joka teki erilliset reitit jalankulkijoille ja pyöräilijöille ja suunnitteli leikkikenttiä sekä lapsille että vanhuksille.¹³⁵

Hyvin vähän näistä suunnitelmista lopulta toteutui; vain Koskikadun varrella oleva jalkakäytävä pyöräreitteineen. Luostarisen suunnitelmat osoittautuivat liian kunnianhimoisiksi ja kalliiksi toteuttaa ja ylläpitää. Pohjanpuistoa ei toteutettu. Keskuspuistostakaan ei ole juuri mitään muuta jäljellä tänä päivänä kuin viheralue, jossa on suihkulähde, Aseveliketju-niminen patsas sekä leikki- ja liikunta-alue nykyisen Lapin yliopiston harjoittelukoulun lähellä Pohjo-lankadun varrella.

Nykyisin viheraluesuunnitelmia lähestytään kaupungissa kovin eri tavalla. Esimerkiksi Kemijoen rantareitin suunnitelmassa vuodelta 2011¹³⁶ korostetaan viheralueiden kehittämisessä esteettömyyttä, kestävyyttä ja toiminnallisuutta. Arktikumien alueen kehitys koetaan olennaiseksi osaksi kaupungin suunnitelmaa kehittää Kemijoen ranta-alueita. Suunnitelma kattaa Sai-

Pohjanpuistoa ei toteutettu. Keskuspuistostakaan ei ole juuri mitään muuta jäljellä kuin viheralue, jossa on suihkulähde, patsas sekä leikki- ja liikunta-alue.

raalanniemen, keskustan ranta-alueen, Linaanrannan toiminnallisen alueen, jossa järjestetään erilaisia tapahtumia, sekä pohjoisen, Arktikumien puiston sisältävän alueen. Suunnitelman mukaan ranta-alueen puistojen tulee olla erilaisten käyttäjien saavutettavissa ja niiden pitää kestää monipuolista käyttöä ja olla helppoja hoitaa. Tämän vuoksi suunnitelmissa on kivrakenteita ja valaistusta sekä uusia eteläisiä kasvilajeja, kuten lehmusta, mitä paikalliset kritisoivat pohjoisessa huonosti kestäväksi puuna. Luostarisen suunnitelmiin verrattuna nykytyyli on hyvin erilainen. Linjat ovat pyöreitä ja tilankäyttö eklektisempää vähemmällä kasveilla, puilla ja penssailla. Tilalle on tuotu muita rakenteita, esimerkiksi kiviä ja valoja, kuten Tapaninpuisto nyky muodossaan Valtakadulla osoittaa.¹³⁷

135 Luostarinen 1951.

136 Rovaniemen kaupunki 2011a.

137 Rovaniemen kaupunki 2011a.

Alustava suunnitelma arktiseksi puutarhaksi. Mahdollisesti Heli Saloniemen piirtämä. Kartta: Arktisen keskuksen arkisto.

Arktinen puutarha ja arboretum

Sahanperän Arktinen kasvitieteellinen puutarha ja puulajipuisto (arboretum), jotka suunniteltiin 1990-luvulla, edustavat modernia puutarhaa.¹³⁸ Ne ovat läheisesti yhteydessä luonnonsuojelun, maatalouden, metsänhoidon ja puutarhanhoidon taloudellisten tavoitteiden kanssa. Akureyrin kasvitieteellinen puutarha (1910) Islannissa, Kirovskin napa- ja alppialueiden kasvitieteellinen puutarha (1931) Venäjällä ja Ruotsin Jokkmokissa vuoristoalueen kasvillisuutta esittelevä puutarha (1955) edustavat arktisia puutarhoja. Tromssan alppialueiden ja arktisen alueen kasvitieteellinen puutarha (1988) on jaettu maantieteellisiin ja kasvitieteellisiin perustein erilaisiin vyöhykeisiin. Kasvillisuuden esittelyn lisäksi puutarha pyrkii turvaamaan puutarhanhoidon perinteitä sekä perinteistä yrttien ja lääkekasvien käyttöä.¹³⁹ Kasvitieteellinen puutarha löytyi myös aikaisemmin Oulusta Hupisaarilta. Alueella, joka tunnettiin yleisenä puistona jo 1800-luvulla, sijaitsi Oulun yliopiston kasvitieteellinen puutarha vuosina 1960–1983. Kun kasvitieteellinen puutarha muutti yliopiston yhteyteen Oulun Linnanmaalle, arboretum eli puulajipuisto sekä ruusutarha ja kasvihuoneet jäivät Hupisaarten alueelle.¹⁴⁰

Arktikum-talon tiedekeskuksen näyttelytoimintaa tukemaan perustettiin talon ympärille arktinen puutarha ja arboretum. Ne suunniteltiin oululaisten kasvitieteellisen puutarhan asiantuntijoiden avulla. Ulkoalue nähtiin sekä toiminnallisena että vapaana, julkisena ja puistomaisena tilana. Puutarhan arktisuus jäi hieman epäselväksi: ”sillä viitattiin pohjoisuuteen yleisellä tavalla”.¹⁴¹ Alustava arktisen puutarhan suunnitelma 1990-luvun alusta sisälsi lappilaisia lajeja, marjoja, pensaita, pajuja ja puita sekä alueen, jossa olisi kolme siltaa, piha ja laiturit. Alueelle suunniteltiin myös saarta, jonka tarkoitus oli suojella taloa tulvalta. Sille ei ollut tarkoitus istuttaa kasveja tai sijoittaa mitään toimintoja.

138 Turner 2011.

139 Haugli 2000.

140 Niskala, Okkonen & Kallinen 2008.

141 Ilmavirta 1989.

Arktikum-talon rakentaminen. Kuva: Lapin Kansan arkistokuva.

Alustavat suunnitelmat sisälsivät myös ajatuksia veteen liittyvistä aktiviteeteista, padotun järven sekä kulttuuriperintöä esitteleviä rakennuksia, kuten saunan, iglun, varastorakennuksia ja muita vastaavia. Suunnitelmaan kuului myös toimintoja, kuten kalan ja nahkojen kuivausta, ja työ- ja liikkumisvälineitä. Nämä ehdotukset tulivat Lapin maakuntamuseolta. Alueelle suunniteltiin myös mytologiaan ja henkiseen kulttuuriin liittyviä rakenteita, jotka sitten lopulta päätyivät Arktikum-talon sisälle osaksi näyttelyä. Alueelle suunniteltiin myös eläimiä, kuten poroja, mutta alue osoittautui liian pieneksi ja olisi vaatinut eläintenhoitajan. Suunnitelmassa kuitenkin ehdotettiin yhteydenottoa paikalliseen safariyrittäjään, joka voisi tuoda alueelle koiria. Suunnitelma sisälsi myös alueen, joka olisi varattu tapahtumille ja retkille, kuten mäenlaskulle, jään veistolle ja erilaisille safareille. Suunnitelmaan kuului myös varaus erityiselle, arktiselle lasten leikkialueelle.¹⁴²

Lopulta päätettiin keskittyä kasvitieteelliseen puutarhaan, arboretumiin sekä puustoon. Puutarhan tulisi sisältää pohjoisia ja sirkumpolaarisia luonnonkasveja ja esitellä pohjoisia ekologisia ilmiöi-

142 Arktisen keskuksen ulkoalue, yleissuunnitelma 1990.

tä.¹⁴³ Suunnitelma oli hyvin kunnianhimoinen, koska kasvitieteelliset puutarhat palvelevat toiminnallaan kasvitieteellisen tiedon keräystä ja säilytystä sekä siihen liittyvää koulutusta. Kasvitieteellinen puutarha ei tarkoita vain maisemoitua ulkotilaa tai puistoa, jossa kasvit on nimetty. Kasvitieteellisen puutarhan toimintaan liittyy tutkimusta, dokumentointia ja arkistointia. Arktinen puutarha ei ollut läheskään varsinainen kasvitieteellinen puutarha, hyvistä aikeista ja kovasta työstä huolimatta.

Aluetta muokattiin rajusti. Sinne tuotiin satoja tonneja maata, rakennettiin keinotekoinen saari sekä istutettiin siemeniä, taimia ja kasveja eri puolilta arktista aluetta ja Lappia. Suunnitelmia ei kuitenkaan toteutettu täysin, ja monet istutuksista menetettiin jo alkumetreillä muun muassa siksi, että kastelujärjestelmän luomiseen tarkoitetut varat oli ”vahingossa” jo käytetty tiedekeskukseen. Rakka-alueen kivet tuotiin Sodankylästä ja silta Somerolta, koska se maksoi vain ”markan”. Saarelle rakennettiin myös turvekammi, mutta se hävisi 1990-luvun lopulla.¹⁴⁴

Jo vuonna 1991 suunnittelukokouksessa huomautettiin, että puiston rakentaminen veisi vuosia ja siihen liittyisi suuria riskejä.¹⁴⁵ Epäiltiin sitä, ymmärsivätkö kaikki osapuolet, mitä laajan ja vaikean suunnitelman toteuttaminen vaatisi.¹⁴⁶ Arktisen keskuksen hallinnon raportti vuodelta 1998 totesi, etteivät ulkoalueet olleet vielä valmiita ja että suunnitelmia alueen kehittämiseksi tehtäisiin alueen käyttäjien kanssa.¹⁴⁷ Jo silloin listattiin lajeja, jotka olivat kadonneet, puuttuivat tai selvästi kärsivät olosuhteista.¹⁴⁸ Silloista puutarhuria turhautti suuresti tilanne, sillä resurssit eivät riittäneet edes puutarhan säilyttämiseen sellaisenaan, eikä korjaustöihin riittänyt resursseja eikä materiaaleja. Retkialueita ei pystytty toteuttamaan eikä suunniteltuja viittoja, kylttejä tai karttoja pystytty toteuttamaan.¹⁴⁹

Arktikumien puutarhan ja arboretumin sijaan kaupunki panosti keskustassa sijaitsevan Kirkkolammen puiston kehittämiseen. Kirkonkankaan ja Veitikanharjun välinen alue oli alun perin viljeltyä peltoniittyä. Kun Kemijoen Valajaskosken voimalaitos rakennettiin vuonna 1960, joessa vedenpinta kohosi ja alueesta tuli lampi. Kunnostustarve tuli ajankohtaiseksi, kun asutus lisääntyi lähialueella. Myös lampi alkoi rehevöityä ja ilmeni hajuhaittoja. Silloinen Lapin Vesipiirin Vesitoimisto laati kunnostussuunnitelman aluetta varten vuonna 1984. Siitä tehtiin Lapissa menestyvien kasvien esittelypuisto, joka rakennettiin vuosina 1993–1995. Puistossa sijaitsevat myös lasten leikkipaikka, hiekka- ja nurmikentät sekä puistokäytävä, joka talvella palvelee hiihtolautuna. Erilaisia kasveja on istutettu noin 10 000 kappaletta, ja ne on nimetty sekä suomeksi ja latinaksi.¹⁵⁰ Myöhemmin puistokäytävän varrelle on pystytetty kylttejä, joissa on lauseita Raamatusta. Kylttien on perusteltu sopivan puistoon siksi, koska Rovaniemen seurakunta käyttää aluetta tapahtumissaan.

Lapin yliopiston Arktisessa keskuksessa huomio kiinnittyi tiedekeskusnäyttelyn uusimiseen puutarhan sijaan. Puutarha ja arboretum kärsivät huomion puutteesta. Oli tehtävä valintoja, mihin alueisiin puutarhuri keskittyisi ja miten Arktisen keskuksen henkilökunta talkoilisi puutarhurin tukena. Erityisesti vuosikymmenen puolivälissä puutarha eli vaikeita vuosia: erimielisyydet omistussuhteista ja vastuista johtivat siihen, että puutarhaa ei hoidettu, lajeja menetettiin ja alueesta tuli epäsiisti. Vierailijoiden määrä alueella väheni. 2000-luvun puoliväliä pidetään Sahanperällä huonon hallinnon ja hyödyntämisen aikana: pajut ja paikalliset kasvit valtasivat Arktisesta puutarhaa ja sinne tuodut arktiset lajit kärsivät ja osin hävisivätkin puutarhasta.

143 Arktisen puutarhan väliraportti 1994.

144 Arktisen puutarhan suunnittelukansiot 1989–2002.

145 Aluesuunnittelutyöryhmän kokous 1991a.

146 Aluesuunnittelutyöryhmän kokous 1991b.

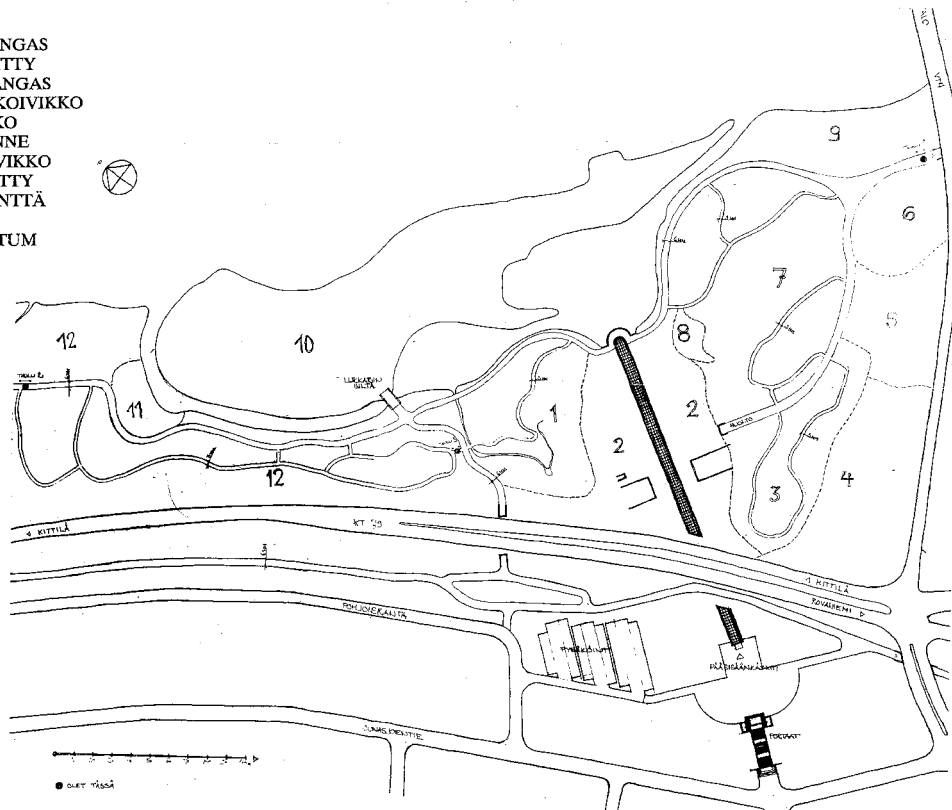
147 Magnusson 1998.

148 Arktisen puutarhan hoitosuunnitelma 1999.

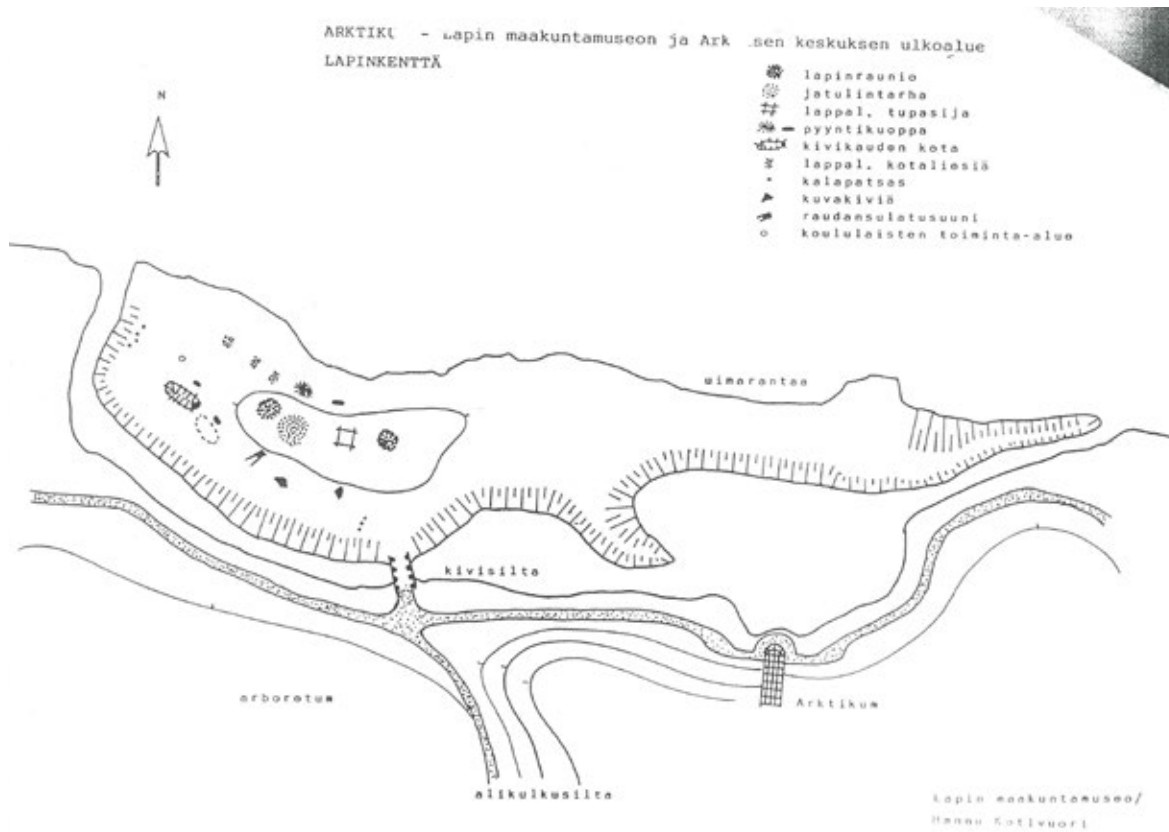
149 Arktisen puutarhan kesäkausi 2001; 2002.

150 Lapin Kansa 2014.

1. TUNTURI
2. VARPUKANGAS
3. KUKKANIITTY
4. MÄNTYKANGAS
5. TUNTURIKOIVIKKO
6. PIHLAJIKKO
7. RUSKARINNE
8. RAKKAKIVIKKO
9. TULVANIITTY
10. LAPINKENTTÄ
11. SUO
12. ARBORETUM

Arktisen puutarhan ja arboretumin suunnitelma 1994. Kartta: Arktisen keskuksen arkisto.

Maakuntamuseon suunnitelmia Arktikumien puutarhan varalle. Kartta: Arktisen keskuksen arkisto/Lapin maakuntamuseo.

Puutarhan huonosti hoidettuja vuosia voi tarkastella eri näkökulmista. On ajateltu, että ihminen pystyy muokkaamaan luontoa mieleisekseen riippuen puutarhurin kulttuurista, ideoista ja toiminnasta. Luontoa muokkaamalla, kasveja valitsemalla ja tehokkaalla hoidolla puutarhurit luovat mieleisiään tiloja. Puutarhat kertovat ihmisen vallasta luontoon verrattuna. Jos puutarhat nähdään ihmisen luomuksina, ne kuvastavat aikansa ja yhteiskuntansa ymmärrystä ja yhteiskunnallisia suhteita. Tästä näkökulmasta passiivista luontoa käytetään ja hyödynnetään. Kasvit, puut ja eläimet edustavat vain raaka-ainetta puutarhurille. Täydellinen puutarha on hyvin hoidettu, hallittu kokonaisuus.

Toisaalta ajan voi nähdä toisinkin. Ihmiset ja luonto yhdessä tuottavat puutarhan. Kasvit vaikuttavat sekä puutarhurin toimintaan suoraan että toiminnan kontekstiin. Puutarha voi kehittyä odottamattomalla tavalla. Tästä näkökulmasta puutarha on yhteistyön tulos. Ihmisten toiminta ja toiveet kietoutuvat yhteen kasvien toimijuuden kanssa puutarhanhoidossa. Myös muut toimijat vaikuttavat. Arktisessa puutarhassakin joki ja sen vuosittainen tulviminen kuuluvat puutarhan elämään ja hoitoon. Myös haitalliset vieraslajit, kuten alaskanlupiini tai jättiputki, ovat aiheuttaneet ongelmia Arktisessa puutarhassa. Tästä näkökulmasta puutarha on inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijuuksien neuvottelema ”hybridi” tai ”moninaisuus”.¹⁵¹

Arktinen puisto

Vuonna 2017 Rovaniemen kaupunki julistautui arktisen osaamisen pääkaupungiksi. Arktinen osaaminen tarkoittaa alueelle tyypillistä olosuhdeosaamista, jonka voi muuntaa kaupallisesti hyödynnettäviksi tuotteiksi ja palveluiksi taloudellisen kehityksen ja elinvoiman edistämiseksi.¹⁵² Arktisen osaamisen pääkaupungissa Sahanperän aluetta ei enää nähdä arktisena puutarhana ja arboretumina, vaan arktisena puistona ja mahdollisesti osana uutta syntymässä olevaa Metsähallituksen ja Luonnonvarakeskuksen biotalouskampusta. Alueen kehittämishankkeen suunnitelman mukaan vuodelta 2012 ”alueesta tavoitellaan helposti hoidettavaa kaupunkipuistoa”.¹⁵³ Sellaisena sillä on monta tehtävää: se on rentoutumisen ja viihtymisen paikka retkipaikkoineen ja ruokailumahdollisuuksineen, koulutuksen ja valistuksen paikka, matkailukohde, tapahtumien ja taiteen paikka, luonnonilmiöiden, kuten lintujen sekä revontulien, ihailupaikka ja erilaisten vesiaktiiviteettien kohde.

Sahanperän alueeseen on kohdistunut erilaisia toiveita ja suunnitelmia – se on tässä mielessä ollut oikea runsaudensarvi. Vuonna 2012 laaditussa suunnitelmassa alueelle suunniteltiin näköalatornia, taidenäyttelyaluetta ja istuma-aluetta.¹⁵⁴ Vuosien varrella erityisesti Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta on hyödyntänyt aluetta omassa toiminnassaan. Arktikum-talon monipuolisesta käytöstä kertoo esimerkiksi Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan toiminta puistossa. Alla on kuva Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan yliopistolehtorin Maria Huhmarniemen ympäristötaiteen kurssin opiskelijoiden töistä Arktikum-in saarella. Pro gradu -työssään taiteiden tiedekunnan opiskelija Nina Aitto-ojatutki Arktista puutarhaa ympäristötaiteellisen työpaja-toiminnan oppimisympäristönä. Projektin toteutukseen osallistui Lapin yliopiston opiskelijoita ja opettajia sekä Arktikum, Metsähallitus, Lapin metsämuseo ja Ounasvaaran yläaste.¹⁵⁵

Sahanperän ulkoalueen kohtaloa ei voi tarkastella erillään kaupungin muista viheraluesuunnitelmista. Rovaniemellä kaupungin vanhojen arvokkaiden rakennusten ja niiden ympäristö-

151 Power 2005, MacNaghten 2003, Hincliffe 2010.

152 Lapin liitto 2013.

153 Arktikum ympäri vuotiseksi nähtävyydeksi 2012, ks. myös Arktisen puutarhan hoitosuunnitelma 2013.

154 Arktikum ympäri vuotiseksi nähtävyydeksi 2012.

155 Aitto-Oja 2013.

Pajutaidetta Lapinkentällä vuosien takaa. Taiteiden tiedekunnan opiskelijoiden tehtävänä oli tutustua tiedekeskuksen näyttelyn esineisiin ja valita jokin esine pajuveistoksen lähtökohdaksi. Kuvan veistoksen lähtökohdana oli inuiittinaisten perinteinen veitsi, ulu. Tiedot ja kuva: Antti Stöckell.

jen suojelu kietoutuu läheisesti kysymykseen puistojen kohtalosta kaupungissa. Esimerkiksi kiistelty Sairaalanniemi sijoittuu kirkon, ensimmäisen hautausmaan sekä nykyisen terveyskeskuksen rajaamalle niemelle. Siellä aloitti vuonna 1895 Rovaniemen ensimmäinen sairaala, jonka ympärille perustettiin kaupungin ensimmäinen puutarha potilaita virkistämään. Alueelle suunniteltu asuinkerrostaloalue tuhoaisi puistomaisen alueen ja mahdollisesti yhteyden Kemijoen varren rantareittiin, joka yhdistää toisiinsa kaksi puistoaluetta, Kirkkolammen ja Arktikumien.¹⁵⁶ Toinen kiistelty alue on niin sanottu Lääninhallituksen kortteli, puistomainen rakennuskokonaisuus Kemijoen rannassa, joka kuuluu Museoviraston määrittelemään kansallisesti merkittävään hallintorakennuskokonaisuuteen Rovaniemen keskustassa.¹⁵⁷ Senaatti-kiinteistöt haluaa muuttaa alueen kaavaa niin, että asuin- ja hotellirakentaminen siellä olisi mahdollista. Alueen kaavamuutosta vastustavat korostavat, että ”Rovaniemen jälleenrakennuskauden ajan perintönä se on kulttuuri- ja rakennushistoriallisesti sekä kaupunkikuvallisesti mittaamattoman arvokas. Alue on poikkeuksellisen hyvin säilynyt eheänä ja puistomaisuudessaan alkuperäisenä kokonaisuutena.” Lisäksi ”alue on myös asukkailleen tärkeä paikka, joka lisää merkittävästi kaupungin viihtyisyyttä sekä tuo mahdollisuuksia nauttia ainutlaatuisesta ympäristöstä Rovaniemen keskustassa.”¹⁵⁸

Paikallinen *Pro Rovaniemi* -kansanliike ehdotti arktisen kaupunkipuiston perustamista Rovaniemelle 2000-luvun puolivälissä, johon Arktikum-talon ulkoalue olisi myös kuulunut mukaan. Valtuustoaloite tehtiin asiasta vuonna 2006. Rovaniemen hanke olisi toteutuessaan ollut ainoa

156 Uusi Rovaniemi 2019.

157 Museovirasto 2009.

158 Ramberg 2018.

Pilke-talon laajennus, kortteli 118. Kumppanuuskaavan suunnittelualue. Kuva: Rovaniemen kaupungin kaavatori.

arkkinen kaupunkipuisto, koska muut kaupunkipuistot sijaitsevat Etelä-Suomessa. Rovaniemen hanke olisi kattanut Kirkkolammen puiston, Kemijoen rantareitin mukaan lukien Arktikumipuiston sekä Ounasvaaran.¹⁵⁹ Kansalliset kaupunkipuistot eivät ole suojelualueita perinteisessä merkityksessä, vaan niiden tavoitteena on kaupunkisuunnittelun keinoin turvata viherympäristöjen eheä jatkumo luonnonalueilta kaupungin keskustan puistoihin. Jotta viheralue tulisi hyväksytyksi mukaan ympäristöministeriön ohjelmaan, puiston tulee sisältää kaupunkiluonnon kannalta tärkeitä alueita, kulttuuriympäristöä historiallisesti tärkeine rakennuksineen ja tärkeitä viheralueita. Sen tulee kuulua kaupunkialueeseen ja keskustaan suurena katkeamattomana alueena. Viheralueen on oltava riittävän laaja ja häiriötön sekä rakenteeltaan yhtenäinen. Kaupunkipuiston ideana on turvata ekologiset käytävät lajien liikkumiselle sekä vuorovaikutus naapurialueiden kanssa.¹⁶⁰

Kaupunki lähti hankkeen valmisteluun. Kaupunginvaltuusto päätti vuonna 2009, että edellytykset kansallisen kaupunkipuiston perustamiselle selvitettäisiin. Ajatus sai myös asukkailta tukea: Rovaniemen 1. kaupunginosayhdistys teki samaan aikaan aloitteen, jossa toivottiin Rovaniemen kaupungin viipymättä edistävän kaikin tavoin kansallisen kaupunkipuiston perustamista Rovaniemelle. Kaupunkipuistohanke sisältyi laadittavana olevaan Rovaniemen kaavoitusohjelmaan. Sitä tehtiin rinnan keskustan osayleiskaavan laatimisen sekä Kemijoen ranta-alueiden yleis- ja rakennussuunnittelun laatimisen kanssa. Hanke ei edennyt, koska siihen kuuluvien alueiden kaavoitus oli vielä kesken. Ajatus oli, että kaupunkipuistohankkeen valmistelu jatkuisi sitten, kun alueen keskeisimmät kaavat olisi hyväksytty. Tämä ajatus ei kuitenkaan toteutunut vaan hankkeesta luovuttiin kesällä 2018, vaikka silloin tarvittavat kaavat valmistuivat – viimeisenä Ounasvaaran kaava. Kaupunki luopui ideasta siksi, että Rovaniemi oli ”jo luontokaupunki”¹⁶¹ eikä kaupunkipuistolle ollut tarvetta. Hanketta valmistelleiden kesken pettymys oli suuri. Hie-

159 Rovaniemen kaupunki 2012b.

160 Ympäristöministeriö 2015.

161 Lapin Kansa 2018c.

Metsämuseon rakennuksia kesällä 2019. Kuvat: Monica Tennberg.

man ironista kyllä, samaan aikaan valmistui kaupungin luontobrändikirja.¹⁶² Kaupunkipuiston sijaan Ounasvaaraa kehitetään matkailun tarpeisiin sekä Sairaalanniemeä asuntorakentamiseen. Suunnitelma arktisesta kaupunkipuistosta ei näihin ajatuksiin selvästikään sopinut.

Kaupunkipuistohankkeen kaaduttua suunnitelma Kemijoen rantareitistikään ei ole edennyt. Syynä ilmeisesti hankkeen kalleus. Alun perin keskustan ranta-alueiden virkistyskäytön lisäämistä esitti silloinen valtuutettu Jari Kotimäki, joka toivoi kaupungin selvittävän, olisiko Rovaniemelle mahdollista rakentaa molemmin puolin Kemijokea kävelyille ja pyöräilylle tarkoitettu rantareitti. Mahdollisesti ranta-asukkaiden vastustuksen vuoksi ranta-alueen kehittäminen rajattiin koskemaan ainoastaan Kemijoen kaupungin puoleista rantaa. Rantareitti koski Sairaalannan ja Arktikumin välistä osuutta, jossa kävely- ja pyörätiet olivat jo valmiina, ja niitä voisi jatkaa Ounasjoen vartta pitkin Ylikylään asti. Tavoitteena oli siistiä kaupungin keskustan ranta-alueita ja rakentaa kivettyt kevyenliikenteen väylät. Koska toteutus tulisi kalliiksi, hanke ei ole juurikaan edennyt, paitsi että Arktikumin rannan kulkureittiä Ylikylän puolelle on parannettu Ounasjoen puolella sekä joitain rakenteita on tehty Koskikadun päähän Kemijoen rantaan.¹⁶³

Uusin suunnitelma vuodelta 2017 esittää, että Arktikumin puisto palvelisi osana alueelle muodostuvaa biotalouskampusta. Metsähallitus, joka rakensi Arktikum-talon viereen toimitalonsa Pilkkeen vuonna 2010, haluaa nyt yhdessä Luonnonvarakeskuksen kanssa kehittää aluetta. Osa Luonnonvarakeskuksen henkilökunnasta muutti Pilkkeeseen joulukuussa 2018. Metsähallitus on esittänyt Pilke-talon laajennusta ja siihen liittyen on esitetty myös muita ajatuksia alueen kehittämiseksi. Kaupunki on aloittanut kumppanuuskaavahankkeen vuonna 2017. Tavoitteena on samalla parantaa keskustan ja Sahanperän alueen välistä yhteyttä toiminnallisesti. Puisto voisi palvella entistä paremmin matkailukohteena, ja alueella voisi usea kaupallinen toimija tuottaa uusia palveluita ja tuotteita matkailijoille. Ilmaan on heitetty ajatuksia esimerkiksi hirsipuisesta toimisto- ja hotellitornirakennuksesta, jossa yläkerrassa matkailijoita palvelisi ravintola ja revontulien katselupaikka, talviuintipaikka tai saunarakennus palveluineen sekä talvisin että kesäisin ja puistossa järjestettäisiin erilaisia kulttuuri- ja tiede-

162 Rovaniemen kaupunki 2018a.

163 YLE 2010, ks. myös Rovaniemen kaupunki 2011a.

tapahtumia. Alueelle siirrettäisiin Pöykkölässä kaupungin reunalla sijaitsevat Metsämuseon talot. Suunnitelma museorakennusten siirrosta tyrmättiin alun perin 2010-luvun alussa, mutta ajatus elää jälleen.¹⁶⁴

Metsämuseon rakennusten siirtoa Pöykkölästä Sahanperän alueelle on puuhattu pitkään.¹⁶⁵ Vuonna 1962 perustettu Lapin metsämuseo kertoo savotta- ja uittotöistä, jatkien elämästä kämpillä ja metsätöiden muuttumisesta viimeisen sadan vuoden aikana. Museoalueelta löytyy savottakämppejä, metsätyövälineitä, uittokalustoa ja metsätyökoneita. Kaukana keskustasta sijaitsevalla alueella, tosin lähellä Rovaniemen kotiseutumuseota, vieraillee noin 2 000 ihmistä kolmen kuukauden vuosittaisena aukioloaikana. Toiminnasta vastaa Lapin Metsämuseoyhdistys ry, jota tukevat Metsämiesten säätiö, Opetusministeriö, Suomen Kulttuurirahaston Lapin rahasto, Museovirasto ja Rovaniemen kaupunki sekä Stora Enso Oyj. Yhdistys toivoo, että museo saisi enemmän asiakkaita ja samalla enemmän tuloja toimintansa kehittämiseen siirtämällä museorakennukset lähemmäksi keskustaa. Metsämuseon rakennusten siirto on kallis hanke.

Rovaniemen kaupungin toimeksiannosta vuonna 2010 tehdyn selvityksen perusteella konsulttien suosittelema vaihtoehto metsämuseon siirtämiseksi Sahanperälle sisältää ajatuksen siitä, että saaren ”Lapinkenttä” muuttuu ”Uitonkentäksi” ja siihen siirretään uittoon liittyvät kohteet, veneet ja irtoesineet. Arboretumin alueelle voitaisiin sijoittaa savottaan kuuluvat rakennukset aikajärjestyksessä. Saareen rakennettaisiin uusi kävelysilta, jolloin sinne muodostuisi rengasmainen museopolku. Rakennuksia sijoitettaisiin osittain myös yleisen tien alueeksi kaavoitetulle alueelle.¹⁶⁶ Samaan aikaan myös Lapin yliopiston puolella tehtiin selvityksiä Metsämuseon talojen siirrosta, joissa päädyttiin torjumaan esitys siirrosta.¹⁶⁷

Siirrossa on useita ongelmia nykytiedon valossa. Metsämuseon rakennukset sijoittuisivat tulvauhan alueelle. Arktikumien ranta on aluetta, jossa merkittävää haittaa aiheuttava tulva on mahdollinen kerran sadassa vuodessa. Käytännössä tällöin Arktikumien edessä sijaitseva saari peittyisi tulvaveden alle.¹⁶⁸ Yhtenä ratkaisuna voisi olla alueen nostaminen maata siirtämällä tulvauhan yläpuolelle museorakennusten suojelemiseksi, mutta se mahdollisesti pilaisi alueen jokimaiseman ja näköalan. Museoalueen aitaaminen puutarhasta voisi mahdollisesti vaikuttaa Ounasjoen rantareitin vapaaseen käyttöön asukkaiden ulkoilualueena sekä työmatkareittinä. Herää myös kysymys siitä, miten mahdollisten uusien toimintojen paikoitusjärjestelyt hoidettaisiin. Hanke tekisi varsin pienestä puutarhasta mahdollisesti ahtaan ja tungetun oloisen, ja alueen lisääntyvä käyttö vaikuttaisi todennäköisesti myös siellä olevaan kasvillisuuteen. Arktikumien ulkoalueella on jatkuvasti ongelmia ilkvallan kanssa.

Joutomaasta eroon

Sahanperän alue ei ole kehittynyt erillään kaupungin tyhjiössä, vaan sen kehitys heijastelee kullekin ajalle tyypillisiä käsityksiä siitä, mitä Rovaniemen tulisi olla. Sahanperän viheralueen kehitys heijastaa kaupungin ja viheralueiden kehitystä sekä näkemyksiä siitä, millainen kaupunkikeskustan ja luonnon suhde on ja tulisi olla. Samalla tarina puistoista ja puutarhasta kertoo siitä, että paikallishistoriaa ja historian muistomerkkejä voidaan siirtää paikasta toiseen,

164 Rovaniemen kaupunki 2017d, ks. myös ERI-Consulting 2010, Finnish Consulting Group 2010.

165 ERI-Consulting 2010, ks. myös Finnish Consulting Group 2010.

166 Finnish consulting group 2010.

167 ERI-consulting 2010.

168 Lapin ELY-keskus 2014.

kuten ajatus Lapin metsämuseon siirrosta Arktikum-alueelle osoittaa.¹⁶⁹ Puutarhassa on monia tiloja, erilaista käyttöä ja käyttäjiä sekä erilaisia suhteita ympäröivään kaupunkiin ja toisiin paikkoihin siellä.¹⁷⁰

Tarinassa tarkastelin Arktikum-alueen tiedekeskuksen ympärillä ja niin sanotulla Sahanperän alueella sijaitsevaa Arktista puutarhaa ja arboretumia, jota nimitetään myös arktiseksi puistoksi. Tarkastelin Sahanperän viheralueen kehitystä toisen maailmansodan jälkeen aina nykypäivään

Puutarhassa on monia tiloja, erilaista käyttöä ja käyttäjiä sekä erilaisia suhteita ympäröivään kaupunkiin ja toisiin paikkoihin siellä.

asti. Arktinen puutarha esittelee utopiaa Rovaniemestä arktisena kaupunkina ja täydellistää käsitystä arktisesta luonnosta. 1950-luvulla sinne suunniteltiin puistometsää polkuineen, tulvaniit-tyineen sekä liikunta-alueineen. Alvar Aallon poronsarvikaavaan kuuluva suunnitelma alueelle perustettavasta ”Pohjanpuistosta”, joka tarjoaisi kaupunkilaisille reitin pohjoiseen luontoon, jäi kuitenkin toteutumatta. Kunnianhimoiset ja kalliit suunnitelmat eivät koskaan toteutuneet.

1990-luvulla kaupunki rakensi arktista identiteettiään tutkimukseen ja koulutukseen perustuen. Osana tätä Arktikum-talon näyttely- ja museotoiminnan yhteyteen suunniteltiin ja toteutettiin Arktinen puutarha ja arboretum. Aluetta muokattiin voimallisesti: tuhansia tonneja maata siirrettiin Ounasjoen rannalle, kasveja ja siemeniä tuotiin eri puolilta arktista aluetta ja tulvasuojeluksi rakennettiin keinotekoinen saari. Suunnitelmat eivät täysin toteutuneet, ja puisto kärsi hoitamattomuudesta varsinkin 2000-luvulla. Arktisen puutarhan moninaiset vaiheet ovat vaihtuneet rakentamisen innosta ja kehitysideoista unohdukseen ja huonoon hoitoon 2000-luvulla. Kussakin vaiheessa suunnitelmat Sahanperän alueen toteutuksesta viheralueena, puistona tai puutarhana rakenteineen, istutuksineen ja toimintoineen ovat pyrkineet täydellistämään paikallista, pohjoista tai arktista luontoa.

Alueen uusi elämä on alkanut 2010-luvulla, ja suunnitelmia sen kehittämiseksi löytyy monia. Arktinen puisto on nyt kaupunkilaisten monitoimitila – helposti hoidettava ja saavutettava viheralue sekä paikallisille että vierailijoille. Viime vuodet ovat merkinneet alueelle uutta nousua: nyt sen tulevaisuus nähdään osana alueelle rakentuvaa biotalouskampungusta, jossa puutarha ja arboretum puistoalueineen palvelevat erilaisia arktiseen luontoon liittyviä koulutus-, tiedeviestintä- ja matkailuaktiviteetteja. Arktisen biotalouskampuksen ja puiston kehittäminen edistävät arktisen kaupungin identiteettiä arktisen osaamisen pääkaupunkina. Arktikum-talon ja sen ulkoalueiden monimutkaiset omistussuhteet ja monet käyttäjät, esimerkiksi maakuntamuseo, Arktikum-palvelu, Rovaniemen kaupunki ja viimeisenä tulijana puistoalueella toimiva Metsähallitus, ovat tehneet alueen hoidosta hankalaa. Kuinka eri toimijoiden kesken saavutetaan yksimielisyys alueen kehittämisestä? Ja ketkä keskusteluun osallistuvat? Alueen omistaa kaupunki, ja se on kaavassa merkitty liiketoiminnalle. Se ei siis ole puistoalue. Kaupunki on vuokrannut alueen kiinteistöyhtiöille, joista toinen vastaa näyttelyosasta ja toinen instituuttiosasta. Ulkoalueiden hoidosta vastaavaksi tahoksi on kuitenkin sovittu Lapin yliopisto. Ulkoalueen merkitys on ollut kiistanalainen. Jo 1990-luvun lopussa silloinen Arktikum-keskuksen johtaja Janne Hukkinen totesi, että kiinteistö- ja palveluyhtiöt haluavat hyödyntää puutarhaa eri tavoin kuin tiedekeskusnäyttely ja

169 Kiitän Joonas Volaa tästä oivalluksesta.

170 Nakaue 2008.

museo. Hänen mukaansa keskusteluissa näkyvät aina talon eri toimijoiden kaupallisten ja kulttuuristen arvojen erot, jotka täytyy ratkaista.¹⁷¹

Mikä tahansa näistä suunnitelmista tai niiden osista toteutuukaan, se osoittaa, kuinka monenlaisia merkityksiä voidaan liittää arktiseen tai pohjoiseen viheralueeseen. Joidenkin kaupunkilaisten mielestä puisto on yhä edelleen käyttämätöntä, hiljaista joutomaata, vaikkakin toisaalta sitä myös arvostetaan tärkeänä osana Rovaniemen keskustan yhä vähäisemmäksi käyviä viheralueita. Monimuotoisella alueella ulkoillaan, pyöräillään, retkeillään, uidaan, lasketaan mäkeä ja katsellaan revontulia. Sille ei kuitenkaan anneta sitä arvoa, joka kaupunkiluonnolla ja Sahanperän alueella on asukkaille ja vierailijoille. Sinänsä on pieni ihme, että tällainen alue, Arktinen puisto, on säilynyt tyhjänä ja hiljaisena, vaikka sitä kaupunkilaiset ja vierailijat käyttävätkin arkisesti. Kaupungille kuitenkin alueen hiljaisuus tarkoittaa selvästikin ongelmaa. Eräs haastattelusta totesikin, että alue on ”hiljaisuuden puisto”. Nyt alueen rauha koetaankin ongelmaksi, josta tulee päästä eroon kehittämällä aluetta aktiiviseen käyttöön.

171 Hukkinen 1998.

Kaljamien aikaan

”Aikaisemmin Liisan liukkaat ja Kaisan kaljamat kestivät vain muutaman päivän, mutta nyt koko talven”, puuskahti paikallinen eläkeläisherra liikkumisen kannalta erityisen hankalana kevätpäivänä vuonna 2020. Ajoittain jalankulkukelit Rovaniemellä ovat vaativia, liukkaita ja jäisiä. Kaaduilla jää ja lumi sulaa ja jäätyy, koska lämpötila vaihtelee vuorokauden aikana. Samalla kävelyä helpottava hiekka tai sora jää sulaneen ja jälleen jäätyneen jään sisään. Hiekan ja soran korvaavia tuotteita, kuten puulastuja ja savea, on kokeiltu, mutta ne eivät ole käytössä.¹⁷² Eri vuosina katujen olosuhteet vaihtelevat suuresti. Jään liukkauteen ei ole varsinaisesti tieteellistä selitystä.¹⁷³ Liukkaudesta arvioidaan tulevan suurempi ongelma tulevaisuudessa, sillä ilmastonmuutoksen myötä päivittäiset lämpötilanvaihtelut kasvavat.¹⁷⁴

Työmatkani kulki tätä kirjoittaessani Ounasmetsästä Arktikum-alueen viereen Pilke-talolle, jossa toimistoni sijaitsi. Jalkakäytävien kunto ja hiekoitus saattoi vaihdella suuresti työmatkani varrella samana aamuna. Joissain kohdissa saattoi melkein luistella, kun taas toisaalla onnistui kävely hyvin. Ilmatieteen laitos varoittaa erityisen vaikeista kävelyolosuhteista tiedotuksissaan. Tyypillisesti tällainen varoitus *erittäin liukkaista keleistä* annetaan 5–15 kertaa vuodessa, mutta *liukkaudesta* varoitetaan yleensä useammin. Erityisen liukasta on silloin, kun lunta tai vettä sataa jään päälle tai kun lunta sataa lämpimissä olosuhteissa (+/-0 Celsius).¹⁷⁵ Joskus kelit ovat niin liukkaita, että jopa julkinen liikenne täytyy pysäyttää. Näin on käynyt ainakin Rovaniemellä ja Oulussa, koska bussit eivät edes pysäytettyinä pysyneet paikallaan pysäkillä.

Liukkailla keleillä kaadutaan ja loukkaannutaan. Rovaniemen kaltaisessa kaupungissa näiden loukkaantumisten hoitaminen haastaa Lapin keskussairaalan päivystyksen, joka ruuhkautuu ajoittain. Lapin aluehallintoviraston raportin mukaan suuri osa loukkaantumisista Lapissa tapahtuu, koska kaadutaan tai liukastutaan (53 %).¹⁷⁶ Ikäihmisten kaatumisista seuraavat mittavat kustannukset terveydenhuollolle. Inarin kunta päättikin vuonna 2019 kustantaa yli 64-vuotiaille kuntalaisille kävelysauvat ja liukuesteet. Valtuustoaloitteen mukaan kaatuminen on iäkkäiden yleisin tapaturma ja kotona asuvista yli 65-vuotiaista joka kolmas kaatuu vuosittain vähintään kerran.¹⁷⁷

Lapin aluehallintoviraston raportin mukaan kaikki ikäryhmät altistuvat kaatumiselle, mutta vanhemmiten naiset kaatuvat enemmän kuin miehet.¹⁷⁸ Joistakin kaatumisista ei seuraa harmeja, mutta toiset vievät ihmisiä sairaalaan hoidettavaksi. Kaikkein alttiimpia kaatumiselle ovat alle 30-vuotiaat, mutta kaikkein eniten sairaanhoitoa tarvitsevat 50–60-vuotiaat kaatuneet. Riski joutua lonkkaleikkaukseen kasvaa yli 70-vuotiailla kaatuneilla. Kaatumisen vuoksi ihmisiä myös kuolee. Kyse on paikallista ongelmaa suuremmasta kysymyksestä. On arvioitu jopa, että talvisin Suomessa kaadutaan lähes puoli miljoonaa kertaa. Kaatumisista 10–20 johtaa kuolemaan. Arviot taloudellisista kustannuksista vaihtelevat suuresti riippuen siitä, mitä niihin lasketaan mukaan, mutta arviot ovat huomattavan suuria.¹⁷⁹

Jalan liikkumisen haasteet näkyvät monin tavoin Arktikum-talon ympäristössä. Katujen lisäksi Arktikum-talon portaat ja luiskat haastavat sekä liikkujat että kunnossapitäjät. Talvi on vilkkainta aikaa talon näyttelyissä. Arktikumissa vierailee yli 100 000 asiakasta vuosittain talossa työskentelevien tutkijoiden ja asiantuntijoiden lisäksi. Arktikum-talolle vie kaupungista kaksi alaspäin

172 Kaleva 2014, 2017.

173 Tieteen kuvalehti 2009.

174 Ilmatieteen laitos 2017, ks. myös Lapin liitto 2011.

175 Ilmatieteen laitos 2015.

176 Kamunen & Pöllänen 2012.

177 Lapin Kansa 2019a.

178 Kamunen & Pöllänen 2012.

179 Ilmatieteen laitos 2015, Finanssialan keskusliitto 2016.

viättävää luiskaa ja jyrkät portaat, jotka ovat huonojalkaisen painajainen.

Tässä luvussa kerron tarinan liikku-
misen haasteista Sahanperällä ja Rova-
niemellä. Kerron arktisesta arkikävelystä eli
työmatkalaisista, jotka käyttävät nastaken-
kiä tai vastaavia tuotteita työmatkallaan.
Kävelytutkimusten lähtökohta vaihtelee
kaupunkisuunnittelun tarpeista¹⁸⁰ suur-
ten metropolien näkökulmaan¹⁸¹, erilaisiin
kävelymuotoihin¹⁸² ja historiaan¹⁸³ tai jal-
kineiden kehitykseen.¹⁸⁴ Nastakenkien ja
vastaavien tuotteiden käyttöä on useim-
miten tutkittu työterveyden ja kansanter-
veyden lähtökohdista.¹⁸⁵ Kaupunkikävelyn
tutkimus korostaa sitä, että kadut ovat yh-
teiskunnallisia tiloja, kuten kävelyyn liit-
tyvät erilaiset käytännöt osoittavat. Kadut
ovat myös paikkoja, joita halkovat erilaiset
yhteiskunnalliset suhteet. Ne ovat sosiaa-
lisesti rakennettuja, yhteisöllisiä tiloja sekä
paikkoja, jotka syntyvät erilaisten ihmisten
ja materiaalien vuorovaikutuksessa ja liike-
keessä. Katu paikkana, vaikkapa julkinen,
puolijulkinen tai yksityinen katu, vaikuttaa
sekä kävelyyn että kävely itse paikan koke-
mukseen.¹⁸⁶

Liikkumisen hankaluudet ja esteet Sahanperällä kertovat siitä, että liikkuminen on yhteiskun-
nallinen resurssi. Sen toteuttaminen riippuu paikan ja olosuhteiden lisäksi muun muassa iästä, su-
kupuolesta ja varallisuudesta. Nasta- ja liukuestekenkiä käyttävät usein keski-ikäiset työmatkalaiset,
kun taas teinit kulkevat usein paljain nilkoin tennareissa keleistä huolimatta. Nastakenkiä käyttävät
työmatkalaiset valitsevat kengät rationaalisesti ja pyrkivät toimimaan tehokkaasti ja turvallisesti vai-
keista olosuhteista huolimatta, mutta käytäntö osoittaa, ettei se ole helppoa. Nastakenkien käyttäjän
arkea leimaa syyllisyys ja häpeä kenkien käytöstä ympäristössä, jossa nastakenkikävely on tuomittu
kaupunkiympäristölle haitalliseksi ja muita kanssakulkijoita haittaavaksi. Nastakenkikävely arktises-
sa arjessa rakentaa tuplasti väärää kaupunkitilaa: kävellä autojen hallitsemassa kaupungissa ja vielä
väärällä tavalla kengillä, jotka kaupunki on tuominnut kielletyiksi.¹⁸⁷ Nastakenkäily rakentaa hetero-
tooppista kaupunkitilaa. Sen lisäksi, että kaduilla kävellään konkreettisisa, fyysisissä tiloissa, kävely
myös tuottaa subjektiivisia, kehollisia tuntemuksia. Kävely tuottaa tunteita.¹⁸⁸

Arktikum-talon portaat maaliskuussa 2020. Kuva: Monica Tennberg.

180 Kuoppa 2016.

181 Amato 2004, Middleton 2009, 2010, Gehl 2010.

182 De Certeau 1984, Algeo 2014, Österlund-Pötch 2013, Shove & Pantzar 2005, Pantzar & Shove 2008.

183 Amato 2004, Ingold & Verkunst 2008.

184 Riello & McNeil 2006, Swann 2001.

185 Kuklane ym. 2000, Berggård & Johansson 2010, Aschan ym. 2009.

186 Benjamin 2002, 879; Stavrides 2016; Cresswell 2010.

187 Foucault 1967/1984; Beckett, Bagguley & Campbell 2016.

188 Binnie ym. 2007.

Rovaniemi, autojen kaupunki

Rovaniemellä vallitsee käsitys, että kaikilla on auto. Autoa pidetään välttämättömänä kulkuvälineenä kaupungissa, joka on rakenteeltaan hajanainen ja jossa julkinen liikenne toimii lähinnä koululaisten ehdoilla. Törmään jatkuvasti ihmettelyyn siitä, kuinka voin autottomana ja perheelisenä pärjätä kaupungissa lainkaan. Rovaniemellä autoilu houkuttelee, koska sitä eivät rajoita ruuhkat eikä pysäköintipaikkojen puuttuminen. Vuonna 2012 tehdyn liikennetutkimuksen mukaan, johon osallistui yli 6000 asukasta, kaikista rovaniemeläisten tekemistä matkoista valtaosa (65 %) tehtiin henkilöautolla ja loput kävellen (18 %), polkupyörällä (9 %) ja linja-autolla (5 %).¹⁸⁹ Vuonna 2016 kaupungin selvityksessä 1 600 vastaajasta 37 % käveli päivittäin ja vain 6 % ei koskaan kävellyt. Rovaniemellä valtaosa lyhyistäkin matkoista tehdään kuitenkin henkilöautolla.¹⁹⁰

Rovaniemellä kävelyn ja pyöräilyn määrät eroavat selvästi väestöryhmittäin ja alueittain. Alakouluikäiset ja ikäihmiset kävelevät paljon, kun taas nuoret ja nuoret aikuiset pyöräilevät. Keski-ikäiset (30–64-vuotiaat) kävelevät ja pyöräilevät vähiten. Eniten kävely- ja pyöräilymatkoja tekevät keskustan alueella ja sen reunamilla asuvat. Useimmat kävelevät pitääkseen yllä fyysistä kuntoa ja terveyttä sekä ulkoillakseen ja virkistyäkseen. Suurin osa vastanneista kävelisi ja pyöräilisi kaupungissa enemmän, jos olosuhteet olisivat paremmat. Lähes puolet vastanneista totesi, että jalankulkuväylien talvikunnossapito vaatii merkittävää parantamista. Kunta ja kiinteistöt vastaavat kaupungissa katujen kunnossapidosta talvisin. Kaupungin teiden ja katujen kunnossapidosta ja sen laadusta keskustellaan jatkuvasti. Katujen ylläpidosta vastaavat kaupunki ja kiinteistönomistajat.¹⁹¹

Autojen valta näkyy Sahanperälläkin. Arktikum-talon ympärille tehty liikenneratkaisut heijastelevat oman aikansa ajattelua ja kasvavan kaupungin tarpeita. Periaatteessa autoilijan reitti keskustasta Arktikum-talolle on suhteellisen selkeä ja kyltein merkitty, vaikka jokunen autoilijakin eksyy Ounasjoen rantaan ja pyrkii Arktikum-talolle rannan kävelytietä pitkin. Alueen paikoitusjärjestelyjen epäselvät merkinnät turhauttavat ajoittain vierailijoita. Muita alueen käyttäjiä, jotka eivät tule autolla tai bussilla paikalle, ei ole juurikaan ajateltu. Esimerkiksi suurille koululaisryhmille, jotka saattavat saapua Arktikum-talolle pyörillä, ei löydy oikein pyöräparkkipaikkaa. Sama huomio koskee myös talon työntekijöiden pyörien säilytystä työpäivän aikana, sillä pyörille ei ole kunnollisia säilytyspaikkoja, ainakaan riittävästi. Tavalliset pyöräparkkipaikat eivät tunnu riittävän varsinkaan nyt, kun sähköpyörät ovat yleistyneet. Arvokkaat pyörät pitää saada paremmin lukittua varkauksien varalta ja ne vievät tilaa muilta pyöriltä. Liikkumisen haasteet liukkailla talvikeleillä käyvät hyvin ilmi seuraavasta kuvasarjasta, jonka olen ottanut maaliskuussa 2020. Kunnossapitäjillä riittää työnsarkaa Arktikum-talon pihapiirissä.

Kiellettyjen kenkien kaupunki

Nastakengät ja vastaavat tuotteet, kuten liukuesteet, ovat hyödyllisiä ja usein tarpeellisiakin Rovaniemellä käyttäjän iästä riippumatta. Nastakengistä onkin tullut hyvin suosittuja kelien vaikeutessa. Niiden käyttö on lisääntynyt ”räjähdysnomaisesti” erään haastatellun mukaan. Haastatellut mainitsivat vuoden 2015 käännekohtana. Silloin kävelyn olosuhteet muuttuivat niin huonoiksi, että he hankkivat nastakengät tai vastaavat tuotteet. Itse hankin sellaiset, kun koiranpentuni oli vetänyt minut kumoon maahan muutaman kerran liukkailla keleillä. Rovaniemen kaupunki kielsi kuitenkin nasta- ja liukuestekenkien käytön tiloissaan vuonna 2015. Kieltoa perusteltiin siten, että

189 Ramboll 2012.

190 Rovaniemen kaupunki 2016.

191 Rovaniemen kaupunki 2016.

Talvisia kulkuväyliä Arktikum-talon pääsisäänkäynnin läheltä. Kuvat: Monica Tennberg.

kengät vahingoittavat lattiamateriaaleja erityisesti Alvar Aallon suunnittelemissa kaupunginkirjastossa ja kaupungintalossa, mutta kiello ei koske ainoastaan näitä tiloja. Vaikka kaupungin kiello koskee kaikkia kaupungin tiloja, terveyskeskuksen tai teatterin ovella kieltomerkkejä ei ole. Näin kaupunki päätöksellään haluaa suojella kaupungin kiinteistöjen lattioita nastakenkien piikeiltä. Pääkirjaston käyttäjille on tarjottu mahdollisuutta vaihtaa kengät muovisiin tossuihin. Kieltotaulut kaupungin tiloissa on kirjoitettu ainoastaan suomeksi, joten ne eivät tavoita paikalla vierailevia Aallon arkkitehtuurin ulkomaisia ihailijoita kovinkaan hyvin.

Kiello koskee myös Arktikum-taloo, jossa nastakengät vahingoittavat laattalattioita. Arktikum-in kieltotaulu perustuu kuvaan, jolla kielletään nastakengät, ja johon on nyt lisätty isoilla kirjaimilla englanniksi kiello. Paikalliset matkailuyritykset nykyään yhä useammin varustavat asiakkaansa, ulkomaiset turistit eri puolilta maailmaa, lämpimien haalareiden, käsineiden ja hattujen lisäksi myös nastakengillä. Tätä pidettiin hyvänä, mutta hieman ongelmallisena ratkaisuna. Arktikum-talossa ei kuitenkaan ole mahdollisuutta riisua kenkiä ja vaihtaa toisiin, vaan matkailijat kävelevät laattalattioilla nastakengillä. Niillä on liukasta kävellä sisällä, ja vaikka laatat ovat kovaa kiviaineista, kenkien piikit rikkovat ennen pitkää laattojen pinnan, jolloin lika kertyy niiden synnyttämiin reikiin. Laattojen kuluminen ja likaantuminen tuottaa näyttelyn ylläpitäjille ja siivoojille päänvaivaa.

Nastakengillä kävely toimii esimerkkinä arkipäiväisestä arktisesta tietotaidosta. Nastakenkien käyttö on sosio-tekninen käytäntö. Se koostuu kävelyn taidoista, välineistä ja kenkien käyttöön liittyvistä merkityksistä.¹⁹² Esimerkiksi sauvakävely oli alun perin muutamien harrastus Suomen pääkaupunkiseudulla. Sitten sauvakävely on levinnyt koko maahan ja rajojen ylikin, jossa se tunnetaan käsitteellä ”Nordic walking”. Sauvakävelyn suosio perustuu siihen, että materiaalit (sauvat), taidot (uusien ja perinteisten kävelytaitojen yhdistyminen) sekä merkitykset (luonto, terveys, hyvinvointi) yhdistyivät onnistuneesti. Sauvoja käyttivät alun perin keski-ikäiset rouvat kaupungin keskustan puistoissa viikonloppuisin. Sauvakävelyn imago muuttui suosion myötä. Sauvakävely ei ollut vain kävelyä, vaan urheilua, joka tavoittelee terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä. Sauvakävely levisi pikemminkin sattumanvaraisesti ystävien kesken kuin sauvoja tuottavien yritysten aktiivisen markkinoinnin tuloksena. Sauvakävely ei syntynyt tyhjästä. Vuorikiipeilyssä käytetyt sauvat, luontopolut ja kävelyreitit puistoissa, urheilujärjestöjen toiminta sauvakävelyn edistämiseksi ja yleisön kiinnostus ulkoiluun synnyttivät uuden kävelykäytännön.¹⁹³

Nopeaa, tehokasta ja turvallista työmatkakävelyä

Käveleminen on ihmisen perustaito, arkinen käytäntö. Sen huomaa hyvin omastakin reaktiosta, jos sattuu liukastumaan ja kaatumaan maahan. Heti ensimmäinen asia mielessä kaatumisen jälkeen on tarkistaa, että katsooko joku tai näkikö kukaan kaatumisen. Kaatuminen on noloa, jopa häpeällistä. Jos ei osaa kävellä, se rajoittaa inhimillistä toimintaa, olemista ja liikkumisen vapautta ennen kaikkea.¹⁹⁴ Se, missä, miten ja kuinka kävelee, kertoo ihmisestä paljon. Kävely ei ole yksinkertaista, itsestään selvää tai niin rationaalista toimintaa kuin usein oletetaan. Liikkumisen tunneympäristö ja sen luominen ovat kiinteä osa yhteiskunnallisia käytäntöjä. Sen lisäksi, että keho kiinnittää ihmisen luontoon, myös yhteiskunnalliset käytännöt muokkaavat kehoa. Keho on myös haavoittuvan ympäristömuutosten edessä. Sosiologi Maria Åkermanin mukaan kehossa ihmisen oma historia ja fyysinen läsnäolo kohtaavat yhteiskunnalliset käytännöt ja tavoitteet.¹⁹⁵

192 Binnie ym. 2007; Michael 2000; Middleton 2010.

193 Shove & Pantzar 2005, Pantzar & Shove 2008.

194 Middleton 2010, 578.

195 Åkerman 2014, 27.

Nastakengillä kävely edustaa yksittäistä jalankulkijan toimintaa, mutta sillä on kollektiivisia ulottuvuuksia olosuhteisiin ja seurauksiin.¹⁹⁶ Työmatkakävely on päämäärätietoista verrattuna vapaa-ajan tai matkailijan kävelyyn. Ihmiset kävelevät päivittäin kodin, työpaikan ja harrastusten välillä. Työmatkakävely tarkoittaa toistuvaa, arkista ja välttämätöntä toimintaa, joka suuntaa kävelyn kohteeseen eli päätepiesteeseen. Usein varsin nopeaa toimintaa rytmittävät kadut, risteykset ja liikennevalot. Kohteeseen pääseminen on keskeistä, ja tavoitteena on päästä sinne ajallaan. Siihen voi liittyä myös ahdistusta, koska lumiset ja liukkaat kadut huolestuttavat tai liikennevalot vaihtuvat liian hitaasti. Työmatkakävelyä varjostaa tietty ahdistuneisuus, ainakin suurten kaupunkien ruuhkissa, koska tavoitteena on saavuttaa päämäärä tiettyyn aikaan mennessä.¹⁹⁷ Jopa Rovaniemen kojoissa kaupungissa on ruuhkia – ainakin muutaman hetken aamuin ja iltapäivisin koululaisten liikkua keskustassa ja busseissa sekä autojonossa joet ylittävillä silloilla. Nopeammin sopii usein työmatkakävelijälle paremmin kuin hitaammin. Välttämättömässä työmatkakävelyssä päämäärä tiedetään ja tavoitellaan yleensä nopeaa ja helppoa etenemistä sekä päämäärän saavuttamista.¹⁹⁸

Työmatkan varrella katujen kunto Rovaniemellä voi vaihdella suuresti. Jollain kadunpätkällä tie on hyvin hiekoitettu ja hoidettu, kun taas seuraavalla pätkällä kävelyolosuhteet eivät olekaan enää hyvät. Hyviä kävelyreittejä voi joutua etsimään ja hankaliksi katsomiaan kohtia kiertämään. Sama koskee myös pyöräilijöitä, jotka eivät voi kaikissa paikoissa pyöräillä. Työmatkalaiset sopeutuvat muuttuviin olosuhteisiin tavoilla, joita kaupungin päättäjät tai suunnittelijat eivät usein osaa kuvitellaan. Kävelijät oikaisevat haluamiinsa paikkoihin ja luovat omia reittejään. Lumiauroja ja tiekarhuja pitää varoa kaduilla kulkiessaan. Periaatteessa kaupunki pyrkii aauraamaan pääkulkureitit jalankulkijoille ja pyöräilijöille heti aamusta. Monet haastatelluista epäilivät, ettei katujen aauraaminen, hiekoittaminen ja suolaaminen tehnyt kaduista turvallisia kävellä, juosta ja pyöräillä. Aina löytyy kadulla kohta, joka on jäänyt hoitamatta. Sääolosuhteet vaihtelevat jatkuvasti, joten katujen ylläpito ei millään voi olla täydellistä, sataprosenttista. Toisaalla katuja hoidetaan liiankin hyvin: kaikki paikat on hiekoitettu niin hyvin, ettei esimerkiksi potkukelkalla pysty kulkemaan. Potkukelkailijan näkökulmasta kaduille levitettävä hiekka tarkoittaa potkukelkan liikkeen pysäyttävää ja vaaratilanteita aiheuttavaa ”tappajasoraa”.

Nastakenkäkävelyyn liittyy monia eri taitoja, jotka jakautuvat epätasaisesti. Kyse on taidosta kävellä ja kaatua loukkaantumatta sekä kyvystä valita oikeat kävelyn apuvälineet. Nastakengillä kävelemällä sopeutuu arktisiin olosuhteisiin ja reagoi ilmastomuutoksen huonontamiin keleihin sekä vaihteleviin lämpimiin ja kylmiin jaksoihin ja sään ääri-ilmiöihin. Haastatellut korostivat kykyänsä kävellä tai juosta liukkaissa olosuhteissa. Joidenkin mielestä se on suomalaisille tyypillinen, kokemuksen ja kasvatuksen avulla opittu käytäntö. Yksi haastatelluista mainitsikin, että hän oli käyttänyt perheen kanssa kalastaessaan lapsena nastakenkiä, minkä hän arvioi edistäneen siirtymistä aikuisena nastakenkien käyttäjäksi. Toista ääripäätä edustaa Suomessa usean vuoden asunut ulkomaalainen haastateltu, joka totesi joutuneensa opettelemaan kävelemään Suomessa talvisin. Hänen mukaansa ”suomalaiset osaavat taidon kävellä”. Hänen mielestään suomalaiset osaavat kävellä vaikeissa sääolosuhteissa, koska he ovat asuneet ja kasvaneet täällä pitkään. Ulkomaalaisella, erilaisissa olosuhteissa kasvaneella, ei ollut samanlaista taitoa. Ensimmäisenä talvena Rovaniemellä hän oli kaatunut ja loukannut itsensä vakavasti, mistä seurasi hänelle pitkäaikaista haittaa. Niinpä hän nyt käyttääkin nastakenkiä koko ajan ja kaikkialla, jotta samanlaista onnettomuutta ei pääsisi enää tapahtumaan.

Suomalaisten erityistä kykyä kävellä vaikeissa olosuhteissa ei kyllä muuten haastatteluissa tuotu esille. Pikemminkin vedottiin siihen, että viime vuosina olosuhteet ovat muuttuneet niin

196 Shove & Pantzar 2008.

197 Wunderlich 2008, Middleton 2009.

198 Gehl 2010, 133.

vaativiksi, että nastakengistä on tullut tarpeelliset, jopa välttämättömät. Toisaalta eräs suomalainen haastateltu totesi, ”ettei hän enää osaa lainkaan kävellä minnekään ilman näitä kenkiä” haastaen sen käsityksen, että suomalaisilla olisi arktisen kävelyn taito itsestään selvästi. Toinen tyypillinen kulttuurille ominainen tapa on kenkien riisuminen sisätiloissa. Moni haastatelluista viittasi tähän tapaan puhuessaan niistä julkisista rakennuksista Rovaniemellä, joissa nastakengät on kielletty. Tästä näkökulmasta kenkien riisuminen ja vaihtaminen toisiin kenkiin tuntui varsin luontevalta vaikkapa kirjastoon saapuessa.

Nastakenkäilijä tavoittelee nopeaa, turvallista ja vapaata liikkumista. Useimmat ovat kokeneet kävelyn vaikeudet tai jopa liukastumisvamman. Pelko motivoi vahvasti nastakenkien käyttöön; kenkien ostoa on edeltänyt mahdollisesti kaatuminen ja loukkaantuminen. Oma tai läheisten terveys on nastakenkien hankinnan syy. Käyttäjät näkevät nastakengät investointina omaan turvallisuuteensa. Joillekin muutaman kymmenen euron arvoiset liukuesteet riittävät hyvin, kun

Nastakenkäkävely säästää energiaa ja on helppoa, koska kaatumista ei tarvitse pelätä eikä kävelyn vauhtia tarvitse siksi hidastaa.

taas ammattimaisille juoksijoille ”kustannuksilla ei ole rajaa”, kun etsitään hyviä nastajuoksukenkiä. Joillekin työnantaja kustantaa liukuesteet. Nastakengät tai liukuesteet ratkaisevat keski-ikäisten ihmisten työmatkakävelyyn ja muuhunkin arkiseen liikkumiseen liittyvän pulman. Haastatellut sanoivat nastakenkiä käyttäessään, että ”nyt pysyn pystyssä” tai ”näillä kengillä en kaadu”. Liikkumisen vapauden lisäksi kävelyn tehokkuus merkitsee paljon: ”näillä kengillä voin kävellä minne ja miten vain”. Nastakenkäkävely säästää energiaa ja on helppoa, koska kaatumista ei tarvitse pelätä eikä kävelyn vauhtia tarvitse siksi hidastaa. Kengät voivat turvata myös työvälineet, kuten kamerat ja tietokoneet. Usealle haastatellulle oli tärkeää päästä työpaikalle tai harrastuksiin turvallisesti ja nopeasti keleistä huolimatta.

Nastakengät myös rajoittavat. Nastakengillä ei voi mennä kaikkialle, vaan niiden käyttöä on punnittava ja harkittava. Nastakenkiä ei käytetä sisällä työpaikalla, vaan ne vaihdetaan toisiin työpaikkaan ja työtehtävään sopiviin kenkiin. Suomalaiseen kulttuuriin viitattiin myös vaatimuksella, että kengät tulee riisua sisätiloissa. Käytäntö koskee myös nastakenkiä usean haastatellun mielestä. Tästä näkökulmasta on haastateltujen mielestä ”luonnollista”, ettei nastakengillä kävellä julkisissa tiloissa. Nastakengät vaihdetaan toisiin kenkiin sisätiloissa, sillä sisällä nastakengät eivät ole pelkästään äänekkäät ja haitalliset, vaan myös vaaralliset. Niistä tulee itsestään liukkaat ja pystyssä pysyttelemisen esimerkiksi laattalattialla voi olla vaikeaa, varsinkin jos haluaa edetä nopeasti. Lisäksi moni säilytti työpaikalla toisia kenkiä, joihin he vaihtoivat heti työpaikalle saavuttuaan. Yksi haastatelluista piti aina mukanaan villasukkia ja varakenkiä, joihin saattoi vaihtaa nastakengät sisätiloihin saapuessaan. Nastakenkien pukeminen ja riisuminen on hankalaa, koska ne ovat varsin raskastekoiset ja useimmiten nauhalliset. Nastakenkien hankaluutta lisää se, että niitä vaikea riisua tai pukea seisten. Niiden jalkaan laittaminen edellyttää, varsinkin vanhemmilta käyttäjiltä, mahdollisuutta istua. Yksi haastatelluista totesi, etteivät kengät suojele käyttäjänsä täydellisesti.

Nastakenkien käyttö liittyy myös muihin talviliikunnan muotoihin, pyöräilyyn ja juoksuun. Yhdelle haastatellulle nastarenkailla varustettu pyörä edusti turvallisempaa vaihtoehtoa kuin nastakengät. Jotkut käyttivät nastakenkiä jopa autoillessa, kun taas toisille sellainen tapa tarkoitti selvää turvallisuusriskiä. Useampi haastatelluista pyöräili tai sauvakäveli nastakengillä. Nastakengät toivat turvallisuutta pyöräilijöille siinä tapauksessa, että pyöräilijän piti tehdä äkkipysähdys

ja hypätä pyörän päältä liukkaissa olosuhteissa. Joillekin taas työmatka tarkoitti mahdollisuutta sauvakävelyyn, jolloin nastakenkiä tarvittiin. Sauvojen nastat eivät välttämättä riitä pitämään kulkijaa pystyssä liukkailla keleillä. Työmatkan aikana yksi haastatelluista ei käyttänyt sauvoja, mutta yhdisti vapaa-ajan liikunnassa sauvat ja nastakengät, mikä kertoo arkisten käytäntöjen yhdistelmistä, samoissa paikoissa tapahtuvien käytäntöjen liittymisestä. Ne myös rakentavat suhteita toisiinsa eri tavoin; rikastaen, kilpaillen tai riistäen toisiaan.¹⁹⁹

Rumat, kömpelöt ja äänekkäät kengät

Ihmisen identiteetti on kiinni hänen kengissään, toteavat Hockey ja kumppanit tutkimuksessaan. Tietyntylaiset kenkäparit, kuten työkengät, lenkkikossut tai sandaalit, mahdollistavat, rajaavat tai suuntavat ihmisiä ja heidän toimintaansa. Samalla kun ihmiset vaihtavat kenkäparia, tulevat mahdollisiksi käyttäjän erilaiset identiteetit.²⁰⁰ Nastakenkien käytön kasvanutta suosiota selittää urheilukenkien kehitys. Esimerkiksi maastokengissä ja jalkapallokengissä on myös piikkejä. Nastakenkien käyttöön on rohkaissut vanhempien esimerkki, ystävien ja kollegoiden suositukset tai juoksukerhon tai suutarin suositus. Nastakenkiä saa marketeista ja urheiluliikkeistä, joita on runsaasti Rovaniemellä. Nastakenkien hankintaan liittyy erityisesti harkintaa: minkä merkkiset kengät hankitaan, ostetaanko kengät vai jotkut muut apuvälineet ja paljonko niistä maksetaan. Jotkut olivat ennen kenkien hankintaa keskustelleet ystävien ja kollegojen kanssa kenkien hankinnasta ja vertailleet kenkämalleja ja hintoja. Jotkut olivat myös tehneet hinta- ja laatuvertailuja lehtien ja sosiaalisen median avulla. Muutama valitsi kenkämerkin oman kokemuksensa perusteella. Useimmat olivat ostaneet kenkäänsä itse, ja jotkut olivat käyttäneet jo useaa kenkäparia. Koska Rovaniemi on urheilukaupunki ja sieltä löytyy useita urheiluvarusteita myyviä liikkeitä, on nastakenkien ja vastaavien tuotteiden hankinta helppoa. Juoksijoista useimmat käyttivät ensin vain liukuesteitä, mutta siirtyivät myöhemmin nastallisten juoksukenkien käyttäjiksi.

Nykyään kenkiä löytyy myös paikkakunnan yleiskaupoista. Moni haastatelluista huomautti, että piikit liittyvät monin tavoin talvisiin harrastuksiin: talvisin pyörissä ja autoissa on nastarenkaat ja nastakenkiä käytetään myös sauvojen kanssa. Yksi haastatelluista oli ostanut nastakengät ikääntyneelle sukulaiselleen, koska piti niitä eläkeläiselle kalliina mutta tarpeellisena hankintana. Yksi haastatelluista oli saanut nastakengät lahjaksi lähiomaiseltaan, ja oli myös antanut sellaiset lahjaksi omalle puolisolleen. Useimmille haastatelluista hinta merkitsi paljon. Kengät oli hankittu alennusmyynneistä tai saatu lahjaksi. Jotkut haastatelluista eivät hinnoitelleet turvallista liikkumista eivätkä määritelleet kengille hintakattoa. Nastakenkien hinta-laatusuhde, paikallinen saatavuus ja rajallinen värivalikoima askarruttivat haastateltuja. Hinta-laatusuhde oli myös yksi keskeinen teema sosiaalisessa mediassa.

Kengät myös välittävät ihmisen ja ympäristön suhdetta. Kengät häiritsevät, estävät, vääristävät tai edistävät luonnon ja ihmisruumiin välistä vuorovaikutusta toiminnallaan, rakenteellaan ja äänellään.²⁰¹ Erilaisten arkisten esineiden käyttö, kuten nastakengillä kävely, tuottaa monia tunteita ja tuntemuksia, esimerkiksi huolta, ärsytystä ja pettymystäkin. Nastakenkien käyttöön liittyy kehollisia kokemuksia ja erilaisia havaintoja: kenkien käytön tuottama ääni erilaisilla pinnoilla, keveyden ja raskauden tuntemukset jaloissa tai ulkomuodon kokeminen miellyttäväksi tai epämiellyttäväksi. Usein puhutaankin esineiden aiheuttamista affekteista, kehollisista reaktioista, mutta käytäntöteorian näkökulmasta yhteiskunnalliset käytännöt ohjaavat kehollis-

199 vrt. Shove & Pantzar 2005, Pantzar & Shove 2008.

200 Hockey ym. 2014, 257.

201 Michael 2000.

ten reaktioiden ja tunteiden tulkintaa. Niinpä tarkastelenkin mieluummin arkisiin käytäntöihin liittyviä tunteita kuin affekteja. Tunteiden tulkinta on yhteisöllistä, opittua ja yhteiskunnallisten käytäntöjen muokkaamaa.²⁰²

Kengät saivat osakseen runsaasti kritiikkiä. Useimmat haastelluista käyttivät nastakenkiä, mutta joillakuilla oli kokemusta myös kenkäraudoista. Kokemukset kenkäraudoista eli liukuesteistä vaihtelivat: toiset olivat tyytyväisiä niihin, kun taas toiset pitivät niitä tehottomina ja vaikeina. Nastakenkien käyttöaika on rajoitettu. Useimmat käyttivät kenkiä tarpeen mukaan erityisesti syksyllä ja keväällä, mutta joillakin nastakengät olivat jalassa ”koko ajan ja kaikkialla”. Niitä moitittiin kömpelöiksi, rumiksi ja äänekkäiksi, ja ne sopivat paremmin vapaa-ajan ulkoilukäyttöön kuin arkikengiksi kaupungissa. Haastateltujen mukaan niitä on vaikea yhdistää muihin asuihin.

Kenkämallien ja värien valikoimaa haastateltavat pitivät rajallisena. Esimerkiksi mainittiin uudenlaiset kumisaappaat, joista on tehty moneen käyttöön sopivia väri- ja mallivaihtoehtoja. Rovaniemen kaltaisessa pienessä kaupungissa valikoima on rajallinen ja useimmat tunsivat vain yhden ruotsalaisen tuotemerkin, mutta muitakin merkkejä tiedettiin, jopa kotimaisia. Valikoiman laajuus oli vienyt jotkut verkkokauppaan tutustumaan tarjontaan, mutta useimmat suosivat ostoksilla paikallisia liikkeitä. Nastakenkiä pidetään varsin rumina kenkinä. Niitä ei kaikkiiin paikkoihin voi laittaa eikä kaikkiiin asusteisiin yhdistää. Haastatellut totesivatkin, että olisi syytä kehittää nastakenkiä erilaisiin tilanteisiin ja tarpeisiin. Lisäksi toivottiin, että nastakenkiä saisi erivärisinä. Useimmat kokivat, että kengät olivat varsin tummia eikä kovinkaan värikkäitä nastakenkiä saanut ainakaan Rovaniemen kaupoista. Joku arveli, että verkosta ostamalla väri- ja mallivaihtoehtoja tarjottaisiin enemmän.

Kenkien toiminnallisuutta pidettiin rajoitettuna, sillä ne eivät olleet kovinkaan mukavat ja niiden käyttöaika on rajallinen. Kenkiä pidettiin jäykkinä, nastat kestivät vähän kulutusta ja nauhat tuntuivat hankalilta. Ne ovat jäykkiä, ja nauhat ja piikit kestävät vain tietyn ajan. Nastakengistä tehdään usein nilkkamittaiset, joten niitä ei runsaassa lumihangessa voi käyttää eivätkä ne suojele jalkaa kylmältä niin hyvin kuin tavalliset talvisaappaat. Nilkat on suojeltava lumelta ja kylmältä, joten toiset käyttävät neulottuja nilkkureita nastakenkien lisätarvikkeena. Nastakenkien nastat kuluvat, joten kenkien käyttö edellyttää nastojen kunnon tarkkailua ja uusimista tai uusien nastakenkien hankkimista käytöstä riippuvain aikavälein.

Yllättäen kengistä käytettiin varsin tunteenomaisia ilmauksia: synnintunto, häiriön aiheuttama häpeä ja tuhon ääni. Nastakengissä olennaista on äänen määrä ja puute sekä äänen laadut.²⁰³ Jotkut haastatelluista pitivät kenkien aiheuttamaa ääntä sekä itseään että muita häiritseväenä. Ääni kertoi myös siitä, millaista haittaa kengät tuottivat sisätilojen lattiapinnoille. Jotkut olivat jopa huolissaan haitallisista kemiallisista yhdisteistä, jotka pääsevät ilmaan nastakenkien lattiaan tekemistä rei'istä. Monen mielestä pitkään jatkuvalla käytöllä kengät vahingoittivat jopa kovia lattiamateriaaleja. Nastakenkien haittojen yhdistäminen sisäilmaongelmaan kertoo lähinnä siitä, että monella haastatellulla on kokemusta työskentelystä tiloissa, joissa on tai on ollut sisäilmaongelmia.

Hiljaa kulkemisen taito, erityisesti naisia koskeva, on kulttuurisidonnainen vaatimus. Toisaalta korkokengillä kopisteleva kiireinen, tehokas ja toimiva nainen symboloi myös länsimaista yhteiskuntaa. Naispuolisen johtajan saapumisen kuulee kaukaa hänen kengistään. Kopina kertoo tärkeästä kokouksesta, koska tässä tapauksessa johtaja käytti korkokenkiä vain sellaisten yhteydessä. Nastakengillä kävely erilaisilla pinnoilla tuottaa erilaisia ääniä, jotka kävelijät itse tai muut kokevat häiritseviksi. Nastakenkien käyttöön liittyy vahvasti syyllisyys ja häpeä. Syyllisyys liittyy häiriöääniin ja häpeä nastakenkien piikkien vahingoittamiin lattiapintoihin. Häiritsevä

202 Reckwitz 2012.

203 Middleton 2010, 584.

pidettiin myös sitä, että nastakävelijän tulo kuului kaukaa piikkien äänestä. Kengät ovat tärkeä tekninen väline ihmisen ja ympäristön välillä. Hiljaisuuden sijaan kengät tuottavat ääniä, jotka hukuttavat, vääristävät tai keskeyttävät toiminnan virtaa.²⁰⁴

Haastatellut kertoivat, että nastakenkien ja vastaavien tuotteiden käyttöön liittyvät häpeän ja syyllisyyden tunteet. Tunteiden taloutta tutkineen sosiologin Sara Ahmedin mukaan syyllisyyden tunne perustuu väärin tekemiseen, mutta häpeä liittyy yksilön olemukseen ja ominaisuuksiin eli identiteettiin. Häpeä ilmenee esimerkiksi punastumisena, paikoilleen jähmettymisenä tai ruumista peittävänä kuumana tai kylmänä hikenä.²⁰⁵ Häpeä edustaa ruumiillista kokemusta, mutta myös vahvasti sosiaalistettua ja sosiaalisista suhteista muovautuvaa kokemusta. Siinä missä syyllisyys liittyy yksittäiseen tekoon, häpeä tahraa toimijan kokonaan. Häpeä kietoutuu kysymyksiin siitä, kuka oikein olen.²⁰⁶

Nastakenkiin ja niiden käyttöön liittyvät tunteet muokkautuvat kontaktissa esineiden kanssa ja sosiaalisesti yhteydessä toisiin esineiden käyttäjiin. Tunteet eivät sijaitse esineissä sen paremmin kuin niiden käyttäjissäkään – ei siis nastakengissä tai niiden käyttäjissä – vaan niiden välissä. Onnellisten esineiden käsite (*happy objects*) kertoo tunteiden kiertokulusta. Tunteet tuovat ihmisiä yhteen tai erottavat heitä toisistaan. Sosiologi Sara Ahmed toteaa, että asiat tai tavarat eivät tee meitä onnellisiksi, vaan niihin liitetään myönteisiä tai kielteisiä arvoja ja mielikuvia. Näin onnea tai hyvää ei voi löytää, vaan oikeita asioita seuraamalla onnen voi saavuttaa. Ahmedin mukaan tunteilla on merkittävä vaikutus yhteiskunnassa. Tunteet ja niihin liitetyt sosiaaliset normit välittyvät esineiden kautta, ja tietyt esineet määrittävät onnellisuuden edustajiksi. Samalla yhteisöt rakentuvat tiettyjen objektien ympärille.²⁰⁷

Nastakenkien käyttöä pidetään nolona, jopa häpeällisenä, ja niiden käyttöön liittyy syyllisyyden tunteita. Nastakengät, periaatteessa ”onnelliset, arkiset esineet”, muuttuvat haastateltujen puheissa häpeää ja syyllisyyttä aiheuttavaksi. Häpeä auttaa suunnistamaan ja arviomaan, kuinka kussakin sosiaalisessa tilanteessa kuuluisi toimia. Jos rikot vallitsevia sääntöjä, maksat sillä häpeällä. Paljastuminen, kuten nastakenkien ääni, tuottaa kävelijässä häpeää, koska jokin on paikassa, johon se ei kuulu. Siksi häpeää koetetaan vältellä tai peitellä. Häpeä on sosiaalista, koska se vaatii toisia ihmisiä, joille paljastutaan, tai vähintäänkin ajatuksen paljastumisen mahdollisuudesta. Siksi liukkailla kaatujakin katsoo heti ympärilleen tarkistaakseen, todistiko kukaan kaatumista. Kaatuminen paljastaa hetkellisesti kulkijan haavoittuvuuden. Häpeän tunteeseen liittyy

Nastakenkien käyttöä pidetään nolona, jopa häpeällisenä, ja niiden käyttöön liittyy syyllisyyden tunteita.

pelko paljastumisesta tai kiinnijäämisestä. Häpeää tuottaa se, että jotain tavallisesti piiloutuvaa on tullut kaikkien tarkkailtavaksi ja arvioitavaksi.²⁰⁸ Häpeä ei välttämättä tarkoita syyllisyyttä. Häpeän tunne paljastaa, että nastakengillä kävelijä on jotain muuta kuin haluaisi olla. Nastakenkien käyttö liittyy kenkien käyttäjien identiteettiin kiinteästi. Syyllisyydeksi tunne identifioiduu, kun nastakenkäilijä tekee jotain toisin kuin pitäisi. Nastakenkien käyttöön liitetty nolous, syyll-

204 ks. myös Michael 2000.

205 Ks. esim. Ahmed 2004, 103.

206 Ahmed 2004, 104–108, 194–195.

207 Ahmed 2004; ks. myös 2010, 8.

208 Kinnunen 2017, 138–139.

lisyys ja häpeä johtunevat siitä, että niiden käyttösäännöt ovat osittain epäselviä käyttäjilleen. Niistä neuvotellaan arjen liikkumisessa jatkuvasti.

Nastakenkien käyttö ja niihin liittyvät tuntemukset ilmentävät myös toimijuutta. Ehkä eniten tutkimuksessa yllätti se, että haastatteluissa paljastui erilaisia nastakenkien käyttäjien arkisia taktiikoita selvitä niissä paikoissa, joissa nastakengät ovat kiellettyjä. Nastakengillä kävelijät osoittivat varsin suurta kekseliäisyyttä kiellon kiertämiseksi. Yksi suosittu strategia oli olla hankkimatta kyseisiä kenkiä. Tähän vetosi muutama vanhempi naishenkilö, jonka kanssa juttelin asiasta. Heidän mielestään kengät näyttivät rumilta, kömpelöiltä ja hankalilta. Sen vuoksi niitä ei kannattanut edes hankkia, vaikka he tunnistivatkin, että kenkiä voisi tarvita Rovaniemen oloissa. Toinen taktiikka kiellon välttämiseksi oli esimerkiksi laittaa lapsi asialle kirjastossa asioidessa ja jäädä itse autoon istumaan nastakengät jalassa. Siinä vältettiin haittaa ja vastuuta rekrytoimalla ja vastuuttamalla joku muu. Kolmannessa taktiikassa pidettiin mukana vaihtosukkia tai -kenkiä ja vaihdettiin niihin paikoissa, joissa ei nastakenkiä suvaittu. Kirjastossa on otettu käyttöön tapa, jossa kirjaston oven vieressä on sinisiä suojajalkineita ja tuoli, jossa voi vaihtaa kenkiä. Viimeisessä taktiikassa ei kiellosta välitetä, vaan joko erittäin nopeasti tai sitten ihan tavanomaiseen tyyliin käydään palauttamassa kirjastoon kirjoja. Joillekin siis kirjastossa vierailu merkitsi nopeaa juoksua palautuspisteelle ja takaisin ulos. Jotkut taas senkin uhalla, että joutuvat torutuksi ja heitettyksi ulos, kävelivät tyynesti kirjaston aulan halki palauttamaan kirjojaan. Yksi haastatelluista raportoi joutuneensa poistumaan kirjastosta kenkiensä vuoksi. Valitut taktiikat kuvastavat tilannekohtaista rationaliteettia, ”jossa toimija joutuu tilanteeseen, jossa pohtii hyviä tapoja ja omia intressejään ja valitsee sitten toiminnan, jossa on sopusoinnussa laajemman käsityksen kanssa siitä mikä sosiaalisesti hyväksyttävää.”²⁰⁹

Nastakenkäkävely erilaisine taktikoineen edustaa kehon politiikkaa. Kehon politiikalla tarkoitetaan niitä käytäntöjä, joissa keho toimii yhteiskunnallisen vaikuttamisen kohteena tai välineenä. Kehon avulla voidaan sanattomasti ilmentää yhteiskunnallisia kantoja ja kuulumista johonkin ryhmään. Nastakenkäkävely on väärin kävelyä väärässä paikassa, mutta kaikessa häpeällisyydessään se yhdistää myös nastakävelijöitä. Nastakävelijä tuntee toisen. Liikkumisen taktiikoilla tehdään arkipäivästä politiikkaa. Åkerman nimittää tämän kaltaista kehon politiikkaa tekemällä ja toimimalla politisoinniksi.²¹⁰

Väärässä paikassa, väärällä tavalla

Kävely on sosio-tekniinen käytäntö. Nastakengillä kävely yhdistää jalkineita, vaativia kävelyolosuhteita, katujen ja teiden ylläpitoa, auraus- ja hiekoitusjärjestelyjä sekä kiinteistöjen, yritysten ja kaupungin hallinnon välistä suhdetta.²¹¹ Arktisen kävelyn materiaalit tarkoittavat katuja, talvisia olosuhteita, erityisesti jäätä, kenkiä ja muita kävelyvarusteita sekä mahdollisesti sauvoja. Taito kävellä arktisissa olosuhteissa perustuu kykyyn lukea jäistä, hiekalla peitettyä katua, jossa on myös mahdollisesti lunta. Se on myös kykyä valita oikeita reittejä ja tietää, mihin aikaan ja missä kulkea riippuen siitä, koska tiet ja kadut on aurattu ja hiekoitettu. Kävelemiseen liitetään moninaisia merkityksiä, koska kävelyäkin on monenlaista: työmatkakävelyä, vapaa-ajan kävelyä ja myös taiteellista kävelyä. Työmatkoilla tärkeitä ovat saapumiset joko kotiin tai työpaikalle oikeaan aikaan, mieluiten ei liian aikaisin eikä liian myöhään. Yksittäinen käytäntö, kuten nastakenkien käyttö talvella, liittyy toisiin arkisiin käytäntöihin, kuten talvipyöräilyyn tai sauvojen

209 Hobson & Seabrooke 2009, 302.

210 Åkerman 2014.

211 Binnie ym. 2007, Michael 2000, Middleton 2010.

käyttöön nastakenkien lisäksi. Talvikävelyn käytännöt eivät jakaudu tasaisesti eivätkä kaikki käytännöt ole yhtä yleisiä tai suosittuja. Nastakenkien käyttö herättää myös vastustusta. Uudet käytännöt leviävät uusien kengänkäyttäjien avulla. Arkiset käytännöt muuttuvat ajan myötä, vaikka käytännöille tyypillistä on pysyvyys ja jatkuvuus. Tiettyjen materiaalien, merkitysten ja taitojen muodostama kokonaisuus hajoaa ja muodostuu uusi käytäntö erilaisille merkitysten, taitojen ja materiaalien yhdistelmille.

Tämä arjen esimerkki Rovaniemen kaupungista osoittaa, kuinka arkinen toiminta, työmatkakävely nastakengillä, on vahvasti normitettua, tunteilla ladattua ja poliittista toimintaa. Ranskalaisen kaupunkitutkijan Michel De Certeau mukaan kävelemistä voi tarkastella taktisena tai strategisena toimintana kontekstista riippuen.²¹² Arkipäiväiset liikkumisen tavat, kävely ja pyöräily, ovat taktisia, kun taas kävelemisen strategiat juontuvat taloudellisista ja tieteellisistä rationaliteeteista. Yksittäinen ihminen valitsee ja ratkaisee arkipäiväisesti, käveleekö ja missä ja miten kävelee, mutta kysymys liikkuvuudesta on laajempi yhteiskunnallinen asia. Liikkumisen taito on sekä sosiaalisten suhteiden tuottamaa että niitä tuottavaa. Liikkuvuuden

Liikkumisen taito on sekä sosiaalisten suhteiden tuottamaa että niitä tuottavaa. Liikkuvuuden resurssi jakautuu eri tavoin liikkujille.

resurssi jakautuu eri tavoin liikkujille. Työmatkakävelijät sopeutuvat muuttuviin olosuhteisiin joustavasti, taktisesti ja omalakisesti riippumatta siitä, mikä on päättäjien tai suunnittelijoiden toiminnan tavoite. Arjen liikkuminen perustuu osittain käytäntöihin, joita tuottaa ja sääntelee kulttuuri, mutta ei koskaan näin täysin. Nastakenkäilijät käyttävät erilaisia taktiikoita,²¹³ joiden avulla he toimivat hankalissa tilanteissa ja neuvottelevat siitä, mitä pidetään hyvänä käytöksenä. Taktiikkoja edustavat tilanteen välttäminen, vastuun siirtäminen, kapinointi tai välinpitämättömyys. Valittu taktiikka sitoutuu arkiseen vallankäyttöön ja on sattumanvaraista sekä tilanteesta ja kontekstista riippuvaista.²¹⁴

Käveleminen on myös poliittista. Kysymykset, kuinka suhtautua nastakenkien käyttöön ja kuinka käyttää niitä, sisältävät arkipäiväisiä poliittisia päätöksiä ja valintoja. Nastakenkien käyttö huolimatta kiellosta edustaa arkipäivän vastarintaa, jossa kyseenalaistetaan tilojen käyttöä. Nastakenkien käyttökielto on myös kaupungin poliittinen päätös. Päättäjille kaupungintalon ja kirjaston puulattiat ja niiden uusimiskustannukset merkitsevät enemmän kuin mahdollisesti kaatumisesta seuraavat loukkaantumiset ja sairauspoissaolot. Varsinkin vanhempien ihmisten kaatumiset voivat johtaa lonkkaleikkauksiin ja pitkittyneeseen hoidontarpeeseen. Nastakenkien käyttäjien identiteetti oli aikuinen, rationaalinen ja käytännöllinen kaupunkilainen. Haastatellut arvostivat liikkuvuutta arktisissa liukkaissa olosuhteissa, jotka vaativat taitoa, varustautumista ja taktiikkaa. Periaatteessa on kyse aikuisten ihmisten, vastuullisten työmatkakävelijöiden, järkevistä ja turvallisista valinnoista, joilla tavoitellaan tehokasta ja terveellistä työmatkaa. Rationaalisuus leimaa keskustelua; kenkien hintaa, mallia ja laatua harkitaan tarkasti, mutta samalla kertomukset kenkien käytöstä kuvastavat siihen liittyvien tunteiden moninaisuutta. Jäinen katu on turvaton, haastava ja jopa vaarallinen. Nastakenkien käyttö edustaa rationaalisen ihmisen te-

212 De Certeau 1984.

213 de Certeau 1984, xix.

214 Thompson 2003.

kemää kompromissia järkevyyden, turvallisuuden ja tyylin välillä. Nastakenkäily vaatii myös kompromisseja siitä, miten ja missä voi liikkua kaupungissa. Joissain julkisissa paikoissa ei voi liikkua nastakengillä ilman harmillista huomiota tai arvostelua. Kävelemällä luodaan itse paikka.²¹⁵ Arktiset, jäiset kadut ovat työmatkakävelijöiden luoma paikka, jossa näkyvät erilaiset valtasuhteet sekä liikkumisen käytännöt.

215 Wunderlich 2008, 130.

5 ULKOPUOLISTEN KAUPUNKI

Rovaniemi arktisen maailman kartalla
Kartta: Arktinen keskus.

Rovaniemi, kansainvälinen kaupunki

Rovaniemi on ”joulun aikaan Suomen kansainvälisin” matkailijamäärien johdosta, kertoi Lapin Kansa joulukuussa 2019.²¹⁶ Paikalliset suosivat käsitystä, jonka mukaan Rovaniemen kansainvälisyys perustuu kirkonkylän ja markkinoiden aikaan. Rovaniemi oli jo tuolloin ”kosmopoliittinen”. Historian tutkija Marianne Junilan mukaan ”rovaniemeläisten suvaitsevaisuus ja kansainvälisyys on ylisukupolvisen siedätyshoidon tulosta. Jatkuva vierailijoiden ja kulkijoiden virta on sekä hyödyttänyt että huvittanut paikallisia.”²¹⁷ Vuonna 2008 tehdyssä Matkalehden *Kuka mie oon* -kyselyssä, johon vastasi 7 000 rovaniemeläistä, kaikista vastanneista lähes puolet piti Rovaniemeä luonteeltaan lappilaisena.²¹⁸ Noin kymmenesosa vastaajista mainitsi jonkin muun luonteenpiirteen, esimerkiksi kansainvälisen. Vuonna 2019 toteutetussa brändikyselyssä, johon vastasi 1 500 asukasta, kaupungin kansainvälisyys korostui vahvemmin kuin aikaisemmin. Reilu neljännes (26 %) piti Rovaniemeä ”kivana ja nättinä pikkukaupunkina, jossa voi tuntea olevansa osa Lappia” ja viidennes (22 %) piti Rovaniemeä ”kansainvälisenä, avoimena ja nykyaikaisena”. Paikalliset asukkaat kuvasivat kyselyssä itseään sanoilla ”avulias ja aikaansaava” sekä ”harmiton ja tavallinen”.²¹⁹

Reilun 60 000 asukkaan kaupunki vastaanottaa vuosittain lähes puoli miljoonaa vierailijaa, joista valtaosa on kansainvälisiä vieraita. Kansainväliset vieraat saapuvat Arktisen keskuksen tiedekeskusnäyttelyyn ympäri maailman: vuonna 2018 lähes 110 000 asiakkaasta yli puolet tuli ulkomailta, ja vuonna 2019 saavutettiin kaikkien aikojen ennätys 128 000 asiakasta.²²⁰ Suurimmat ulkomaiset matkailijaryhmät Rovaniemellä ovat kiinalaisia, saksalaisia, ranskalaisia ja israelilaisia. Matkailijoiden lisäksi Rovaniemellä asuu noin 1 500 ulkomaalaista, ja vuosittain kansainvälistä väriä kaupun-

Reilun 60 000 asukkaan kaupunki vastaanottaa vuosittain lähes puoli miljoonaa vierailijaa, joista valtaosa on kansainvälisiä vieraita.

kiin tuo myös paikallisten oppilaitosten noin 400 vaihto-opiskelijaa. Kansainvälisyys tuottaa erilaisia kaupunkilaisuuden muotoja ja käytäntöjä. Kaupungin kansainvälisyys on muuttuva, joustava ja sopeutuva käsite.²²¹ Kansainvälisyys vastaa erilaisiin odotuksiin, on monimuotoista ja keskittyy eri paikkoihin ja tilanteisiin. Se on siis heterotooppista: monta erilaista tilaa samanaikaisesti.²²²

Kansainvälisyys näkyy Rovaniemen keskustassa monin tavoin. Paikalliset asukkaat, matkailijat ja muut vieraat kohtaavat eri tavoin kaupungissa ja tuottavat erilaisia kansainvälisiä kohtaamisia kaupungin keskustassa, kuten *Kansainväliset markkinat*, *Joulukatu*, *Arctic spirit* -konferenssi tai ravintolapäivä etnisine herkkuneen. Kansainvälisyys toteutuu kaupungissa monessa muodossa: vanhoissa ja uusissa, päällekkäin ja rinnakkain. Matkailun lisäksi Rovaniemen kansainvälisyys perustuu koulutus- ja tutkimuslaitosten toimintaan, yritysten harjoittamaan vientikauppaan, julkisten organisaatioiden toimintaan, kuten Rovaniemen seurakunnan toimintamuotoihin, sekä aktiiviseen kolmanteen sektoriin, esimerkiksi ystävyysseurojen kansainväliseen toimintaan.²²³

216 Lapin Kansa 2019b.

217 Junila 2006, ks. myös Heinonen 1984.

218 Hyvärinen ym. 2008.

219 Rovaniemen kaupunki 2019.

220 Tieto tiedekeskusnäyttelyn johtajalta Nicolas Gunslaylta helmikuussa 2020.

221 Turkka 2018, 37.

222 Foucault 1967/1984, 6; ks. myös Massey 2008.

223 Rovaniemen kaupunki 2014.

Nykyään kansainvälisyys kuuluu kaupungin arkeen ja tarkoittaa tavanomaista työtä ja joka-päiväistä kanssakäymistä monella eri alalla. Rovaniemeä pidetään monella mittarilla mitattuna kansainvälisenä kaupunkina. Tästä kertovat esimerkiksi ulkomaiset yöpymiset, matkailuyritykset sekä kansainväliset opiskelijat ja tapahtumat.²²⁴ Kotikansainvälisyys merkitsee monille kaupungissa tapahtuvaa kansainvälistä vuorovaikutusta, mutta myös kaupungin vieraskielisen väestön huomioimista ja palvelujen tarjoamista heille. Humanitaarisen maahanmuuton lisäksi kotikansainvälisyyden kehittäminen nähdään osana kaupungin elinvoiman kehittämistä. Taivoitteena on kansainvälisten osaajien ja opiskelijoiden kiinnittäminen kaupunkiin.²²⁵

Samalla kun Rovaniemi kaupunkina on kansainvälinen, se on myös paikallisten asukkaiden kotikaupunki. Koti käsitteenä yhdistää paikan ja tilan, kuulumisen ja kiinnittymisen ulottuvuudet.²²⁶ Kotia suomalaisessa kirjallisuudessa tutkinut Tiina Mahlamäki toteaa, että ”kun kotia tarkastellaan suhteena, sen keskeisenä osana on juuri kokemus kuulumisesta: ihminen kuuluu paikkaan ja paikka ihmiselle”.²²⁷ Koti tarkoittaa suhdetta, joka muodostuu ihmisen ja hänelle rakkaan toiminnan sekä sitä ympäröivän tilan välille. Koti voi ulottua omasta huoneesta kotitaloon ja sen pihaan ja siitä vielä omaan kaupunkiin ja maakuntaan, jopa vielä laajemmalle.²²⁸ Sen sijaan heterotopioihin ei kuuluta eikä kiinnitytä. Ne ovat paikkoja, joissa käydään tai joihin joudutaan, mutta niihin ei haluta jäädä pysyvästi. Ne irtaantuvat tavanomaisesta aikakäsityksestä ja arjen ajasta. Heterotopiat muistuttavat kotia, mutta vain osin. Niistä puuttuvat läsnäolon, huolenpidon, kuulumisen ja kiinnittymisen kodinomaiset ulottuvuudet. Ne ovat ei-koteja vailla kodinkaltaisuutta, tuntua tai lämpöä.²²⁹

Rovaniemi paikkana näyttäytyy suhteessa toisiin tiloihin, mutta nämä suhteet määrittävät, kuvaavat ja peilaavat sen arktista paikkaa eri tavoin. Rovaniemen kaupunki on moninaisten rinnakkaisten tilojen sekä paikallisten ja kansainvälisten maailmojen yhdistelmää, kohtaamispaikkaa. Arktisessa, kansainvälisessä Joulupukin kotikaupungiksi nimetyssä paikassa risteää erilaisia suhteita ja tiloja, joihin toiset pääsevät ja toiset eivät, toiset edustavat niissä toivottuja ja toiset eivät. Paikkoja määrittää myös se, että niihin ei pääse aivan noin vain. Arktisella alueella ei pääse esimerkiksi suljettuihin, sotilaskaupunkeihin tiettomien taipaleiden päässä tai sellaisiin paikkoihin, joissa liikkumista on rajoitettu muuten, esimerkiksi öljy- ja kaasuputkilla. Foucault'n heterotopia-käsite sisältää sekä paikan että suhteet toisiin tiloihin ja paikkoihin. Paikat kaikuvat toisia tiloja. Foucault'n mukaan emme asu tyhjiössä, vaan muuntuvissa suhteiden verkostossa.²³⁰

Maantieteilijä Doreen Massey²³¹ mukaan globaali tila voi olla yhtä konkreettista kuin paikallinen paikkakin. Koska tila koostuu keskinäisistä suhteista ja yhteyksistä, sekin on ”äärimmäisen konkreettista”.²³² Massey kritisoi tilan ja paikan voimakasta jaottelua konkreettiseen ja abstraktiin ja vertaa erottelua globaalin ja paikallisen väliseen vastakkainasetteluun. Paikan tuntua rakennetaan vastakkainasettelun avulla sen sijaan, että keskityttäisiin paikkojen välisiin kytköksiin ja niitä yhdistäviin ominaisuuksiin. Tässä tarinassa Rovaniemi kaikuu yhteyksillään muita paikkoja, joita esittelen tilastotietojen ja karttojen avulla. Kaupunki ”metapoliksena”²³³ ulottuu monin tavoin paikallisen rajojen yli. Rovaniemi suuntautuu maailmaan, globaaliin paikallisen tilan sijasta, monin yhteyksien ja ylityksin, mutta myös rajoittein.

224 Rovaniemen kaupunki 2014.

225 Turkka 2018, 26.

226 Granfelt 1998, 103.

227 Mahlamäki 2005, 119.

228 Tuan 2006, 17.

229 Mahlamäki 2005, 119.

230 Foucault 1967/1984, 3.

231 Massey 2008, 189–196.

232 Massey 2008, 190–191.

233 Ks. luku 1 metapoliksen määritelmä.

Suurimmat matkailijaryhmät Rovaniemellä vuonna 2017 lähtömaan mukaan. Kartta: Arktinen keskus.

Käymässä vain

Näkyvintä kansainvälisyyttä Rovaniemellä edustavat matkailijat, jotka viettävät usein muutaman päivän kaupungissa ja sen ympäristössä. Kaupungissa podetaan ”matkailukiimaa”, kuten eräs paikallinen hyvin tiivistä. Lapissa oli 1,6 miljoonaa ulkomaalaisten yöpymistä vuonna 2017.²³⁴ Rovaniemellä yövyttiin 631 000 kertaa, joista ulkomaisia vierailuja oli valtaosa. Suurin osa Rovaniemellä yöpyjistä tuli Kiinasta ja Hongkongista, mutta matkailijoita saapui myös Isosta-Britanniasta, Israelista, Saksasta, Ranskasta, Italiasta, Espanjasta, Venäjältä, Japanista ja Singaporesta.²³⁵ Matkailu on tuottanut kaupunkiin sitä palvelevan infrastruktuurin, hotellit, ravintolat ja muut palvelut, jotka osin hyödyttävät ja ovat riippuvaisia paikallisten asukkaiden käytöstä talvi- ja joulumatkailukauden ulkopuolella. Rovaniemi on kansainvälinen erityisesti jouluna, mutta ei niinkään kesällä.

Muihin arktisiin alueisiin verrattuna Rovaniemen matkailuluvut kiinnostavat. Rovaniemi ja Lappi pärjäävät hyvin pohjoismaisessa, arktisessa vertailussa. Koko Norjan 9,9 miljoonasta ulkomaalaisten yöpymisestä Pohjois-Norjaan sijoittui 1,3 miljoonaa vuonna 2017. Tromssan kaupunki vastaanotti 322 000 vierailevaa ulkomaista yöpyjää vuonna 2017.²³⁶ Pohjois-Ruotsissa oli puolestaan 700 000 ulkomaista yöpymistä, ja kaiken kaikkiaan ulkomaisia yöpymisiä oli 16 miljoonaa koko Ruotsissa. Luulajassa puolestaan vieraili 367 000 ulkomaista yöpyjää.²³⁷

234 Visit Finland 2019.

235 Visit Rovaniemi 2019.

236 Innovation Norge 2017, NHO Reiselivforening Nord-Norge 2017.

237 Tillväxtverket 2018, Visit Luleå 2019.

Rovaniemen erottaa muista kaupungeista niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin joulupukki. Rovaniemeä mainostetaan Joulupukin kotikaupunkina, jossa joulu on aina ja kaikkialla. Joulupukkibrändi korostaa paikallista vieraanvaraisuutta sekä ihmisten keskinäistä välittämistä.²³⁸ Euroopan unioni myönsi Rovaniemelle vuonna 2010 EU:n laajuisen yhteisötavaramerkin *The Official Hometown of Santa Claus*, jonka ansiosta mikään muu kaupunki ei voi esiintyä joulupukin kotikaupunkina EU:n alueella. Rovaniemen lentoasema puolestaan on nimetty joulupukin viralliseksi lentokentäksi, *The Official Airport of Santa Claus*. Joulupukkibrändi on monella tapaa onnistunut tuotemerkki, sillä Lappi ja Rovaniemi ovat heti Helsingin jälkeen kansainvälisen matkailun kärkiä Suomessa. Vaikka joulupukkibrändin menestystä arvostetaan, se herättää kaupunkilaisissa ristiriitaisia tunteita. Syksyn 2019 brändikyselyssä eräässä avoimessa vastauksessa todettiin, että ”Rovaniemi ei ole teemapuisto, vaan täällä eletään elämää aivan kuten muissakin kaupungeissa.”²³⁹ Brändistä myös kiistellään ja sitä kritisoidaan keinotekoisena: ”Lappi on mielikuvituksen tuote, joka on luotu matkailun ehdoilla ja erityisesti joulupukki brändin varaan.”²⁴⁰

Rovaniemeläisten arjessa joulu ei kaiken kaikkiaan toistaiseksi näy kovin paljon. Suhtautuminen tuotteistettuun jouluun, paikkoina ja tapahtumina kaupungissa, näytti enimmäkseen posititiiviselta vuonna 2013 paikallisten asukkaiden kirjoituskilpailussa. Näistä kirjoituksista ilmeni, että paikalliset haluavat jatkuvan joulun turisteille, mutta eivät välttämättä itselleen. Näin ajateltuna Rovaniemi ei ole yhtenäinen joulun paikka, vaan matkailijoilla ja paikallisilla on omat joulun paikkansa ja aikansa. Rovaniemeläiset eivät koe kotikaupunkiaan erityiseksi joulun paikaksi omassa arjessaan ja elämässään. Jouluisuus ei jakaudu Rovaniemellä tasaisesti. Esimerkiksi Napapiiri, joka liitetään jouluun erityisen vahvasti, sijaitsee täysin erillään keskustasta, eikä se siten vaikuta keskustan jouluilmeeseen. Matkailijoille esitetään kaupungissa joulunäyttämö, joka eroaa paikallisten joulusta ajatuksellisesti, ajallisesti ja mahdollisesti myös sijainniltaan.²⁴¹ Paikallisten ja matkailijoiden suhde on kuitenkin selvästi muuttumassa. Viimeaikainen vertaismajoituksen suosio kaupungissa on tuonut paikalliset ja matkailijat toisiaan lähemmäksi kuin aikaisemmin ja kohtaamiset tapahtuvat kaupungin arjessa. Vertaismajoitukseen liittyvät ongelmat paikallisten arjessa, kuten häiriöt taloyhtiössä, ovat herättäneet kritiikkiä ja vaatimuksia vertaismajoituksen rajoittamisesta.²⁴²

Kaupunkilaiset yhdistivät arktisuuden erityisesti luontoon. Kaupunkilaiset pitivät vuonna 2019 Rovaniemeä arktisena ja luonnonläheisenä brändikyselyssä. Rovaniemen erottaa muista ”luonto, joka alkaa heti takapihoiltamme” (51 % 1500 vastaajasta).²⁴³ Matkailijoille arktisuutta markkinoidaan erämaalla, lumella ja jäällä sekä ainutlaatuisilla luontokokemuksilla. Matkailun arktisuutta tarkasteltiin matkailun tutkijoiden Maria Hakkaraisen ja Heli Ilolan toimittamassa kirjassa *Arktisen merkitykset Lapin matkailussa* erilaisten aineistojen, matkailumarkkinoinnin ja matkailijoiden itsensä tuottamien aineistojen kautta. Näitä kuvia on vaikea yhdistää rovaniemeläiseen Joulupukkimaailmaan, vaikka joulupukkibrändi rakentuukin lappilaisen luonnon, poron ja lumen varaan.²⁴⁴ Rovaniemeläiset itse toivovat, että paikallista historiaa ja omintakeista paikallisuutta esiteltäisiin enemmän.²⁴⁵

Arktinen luontomatkailu kyseenalaistaa rovaniemeläisen joulupukkibrändin ympärille rakentuneen matkailun monet toimintatavat. Matkailijoiden odotukset arktisesta luontokokemuksesta puhtaassa, erämaisessa ympäristössä ja yhä ympäristötietoisempien asiakkaiden vaatimukset palveluiden ekologisuudesta, kuten kierrätyksestä, päästöjen vähentämisestä ja energian

238 Ilola, Hakkarainen & Garcia-Rosell 2014, 28.

239 Rovaniemen kaupunki 2019.

240 Hirvasaho 2019.

241 Ilola ym. 2014.

242 Ks. MTI 2020.

243 Rovaniemen kaupunki 2019.

244 Hakkarainen & Ilola 2018.

245 Rovaniemen kaupunki 2019.

säästöstä, ei ole aivan yksinkertainen yhdistelmä toteuttaa. Maantieteellisten määritelmien, kuten napapiirin pohjoispuolisen matkailun, lisäksi arktista matkailua määrittävät syrjäisyyteen ja saavutettavuuteen liittyvät piirteet, luonnonvalon muutoksista ja pitkästä talvesta aiheutuvat voimakkaat sesonkivaihtelut sekä matkailuelinkeinon hyödyntämien ainutlaatuisten ympäristöjen ja alkuperäiskulttuurien herkkyyks.²⁴⁶ Rovaniemelläkin on kiistelty saamenpukujen käytöstä matkailijoille suunnatuissa tapahtumissa ja palveluissa. Käyttö voi pahimmillaan loukata ja esineellistä saamelaisyhteisöä Saamelaiskäräjien kritiikin mukaan.²⁴⁷

Paikalliset ulkopuoliset

Matkailu edustaa sitä kansainvälisyyden muotoa, jonka kaikki kaupunkilaiset ja vierailijat tunnustavat. Hieman vähemmän tunnustettu ja osin ristiriitaiseksikin todettu kansainvälisyyden muoto on maahanmuuttajat. Maahanmuuttajiin suhtaudutaan kaupungissa varauksellisesti, totesi useampi haastatelluista, vaikka Rovaniemen väestönkasvu on perustunut useana vuotena ulkomaalaisten nettomaahanmuuttoon. Rovaniemellä odotetaan kansalliselta taholta vahvaa tukea ja signaalia maahanmuuttotyölle, jotta Lapin maahanmuuttostrategia²⁴⁸ vuodelta 2017 muutettaisiin suunnitelmasta toimivaksi käytännöksi. Maahanmuuttajat näyttävät vähän hyödynnettynä voimavarana, mutta edelleen erityisenä huolenpidon kohteena mahdollisen syrjäytymisen vuoksi. Maahanmuuttaja on suomalaisessa keskustelussa ennen kaikkea riski kansalaisuuden ihanteelle, hallittavalla väestölle ja yhtenäiselle kansakunnalle. Maahanmuuttajalta edellytetään yksilöllistä, taloudellista rationaalisuutta sekä aktiivista osallisuutta kansalaisyhteiskuntaan ja työmarkkinoihin.²⁴⁹

Maahanmuuttaja on yleiskäsite, joka koskee kaikkia eri perustein maasta toiseen asumaan muuttaneita henkilöitä. Maahantulon peruste vaihtelee työstä perhesyihin, paluumuuttoon ja pakolaisuuteen. Vuoden 2017 lopussa Rovaniemellä asui yhteensä 1 541 ulkomaan kansalaista, mikä vastaa 2,5 % rovaniemeläisistä. Kymmenen vuotta aikaisemmin ulkomaisia asukkaita oli 850. Vuonna 2017 Rovaniemellä asuvista ulkomaan kansalaisista suurin osa oli venäläisiä ja seuraavaksi eniten kiinalaisia, ruotsalaisia ja irakilaisia. Vuonna 2017 Rovaniemelle otettiin yhteensä 63 pakolaista, joista suurin osa oli oleskeluluvan saaneita turvapaikanhakijoita. Pakolaistaustaisia maahanmuuttajia Rovaniemen kaikista ulkomaalaisista on noin 20 %.²⁵⁰

Maahanmuuttajien määrän perusteella naapurialueisiin verrattuna Rovaniemen ja Lapin kansainvälistyminen näyttää vaatimattomalta. Pohjoismaisittain ulkomaalaisen väestön osuus koko väestöstä vaihtelee suuresti: vuonna 2016 Ruotsissa oli suurin osuus (17 %) ja Suomessa pienin osuus (5,2 %).²⁵¹ Pohjois-Norjassa asui 29 222 ulkomaalaista vuonna 2017. Tromssan kunnassa asui 18 864 ulkomaalaista (11 %) ja Finnmarkin alueella 10 825 ulkomaalaista asukasta (14 %).²⁵² Norrbottenissa Ruotsissa asui 16 889 ulkomaalaista.²⁵³ Suomen ja Lapin luvut näyttävät aivan erilaisilta kuin muualla.

Arktisuus ei maahanmuuttajien mielestä ole Rovaniemellä välttämättä varsinainen veto- ja pitovoimatekijä. Rovaniemen kansainvälistymisen haastavat, kuten Suomessa yleensä, kylmä ilmasto, vaikea kieli, korkea verotus, yhdenmukaisuutta korostava kulttuuri ja ulkomaalaisviha-

246 Ks. Maher ym. 2014.

247 Saamelaiskäräjät 2018.

248 Lapin ELY-keskus 2017.

249 Kerkkänen 2010, 15.

250 Rovaniemen kaupunki 2018d.

251 Nordregio 2017, 2016.

252 Statistics Norway 2018.

253 Statistics Sweden 2017.

Suurimmat maahanmuuttajaryhmät ja heidän lähtömaansa Rovaniemellä vuonna 2017. Kartta: Arktinen keskus.

mieliset asenteet. Arktisuus merkitsee useimmille maahanmuuttajille kylmyyttä, talvea ja erityisesti sosiaalista eristäytyneisyyttä. Tutustuminen ja ystävystyminen suomalaisten kanssa koetaan vaikeaksi. Maahanmuuttajien kokemuksia tutkineen Lapin yliopiston tutkijan Nafisa Yeasminin tutkimuksessa ilmeni, että monet maahanmuuttajat tuntevat eristyvänsä sosiaalisesti valtaväestöstä. ”Kun maahanmuuttaja tulee Lappiin, siellä on vastassa äärimmäinen sää ja sen päällä vielä pimeys. Se vaikuttaa tosi paljon, jos tulee lämpimästä maasta.” Sosiaalinen eristyminen on riski: ”Jos tällaisessa ympäristössä ei osaa kieltä tai ei osaa kommunikoida paikallisten kanssa eikä ole töitäkään, on helppo eristäytyä muiden maahanmuuttajien seuraan.”²⁵⁴

Monet maahanmuuttajat lähtevät joko Etelä-Suomeen tai rajan yli muualle. Maahanmuuttajien, pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kotouttaminen vaati aikaa ja työtä, mutta heidän poismuutostaan hyötyvät muut paikkakunnat Rovaniemen kaupungin ja muiden toimijoiden kustannuksella. Suomessa, Lapissa ja Rovaniemellä hyväksytään yleensä vastalauseitta ajatus siitä, että arktiset olosuhteet ja elämäntapa eivät sovi kaikille, vaan pikemminkin ne estävät maahanmuuttoa ja karkottavat maahanmuuttajia lämpimämpiin ja suurempiin asutuskeskuksiin. Naapurimaita tarkastelemalla huomaa, ettei tämä voi olla ainoa selitys. Sekä Pohjois-Norja että Pohjois-Ruotsi vaikuttavat huomattavasti kansainvälisemmiltä maahanmuuton perusteella kuin Lappi tai Suomi yleensä.

Työ- ja koulutusmahdollisuudet saavat ihmiset jäämään ja viihtymään. Vuonna 2015 suuri määrä pakolaisia ja turvapaikanhakijoita (noin 2 500) saapui kaupunkiin, mutta osa on sittemmin muuttanut pois. Sosiaalisen eristyneisyyden lisäksi muuton syynä ovat olleet työ- ja kou-

254 Helsingin Sanomat 2019, ks. myös Yeasmin 2012.

lutusmahdollisuuksien puute. Neljännes ulkomaalaisista on työttömänä Lapissa ja 15 % heistä pitkäaikaistyöttöminä. He ovat ikärakenteeltaan nuorempia kuin muu väestö. Koulutukseltaan he ovat hyvin eritasoisia: vuonna 2017 peruskoulutuksen hankkineita oli 81, toisen asteen koulutuksen saaneita 132, korkeakoulutettuja 78, mutta 133 henkilön koulutusta ei tiedetty.²⁵⁵

Sekä Pohjois-Norja että Pohjois-Ruotsi vaikuttavat huomattavasti kansainvälisemmiltä maahanmuuton perusteella kuin Lappi tai Suomi yleensä.

Yeasminin mukaan työ ja työyhteisö helpottavat kotiutumista. Maahanmuuttajille viestitään kuitenkin, että ”pitää muuttaa suurempaan kaupunkiin, jos haluaa työllistyä”.²⁵⁶ Syrjintä ja heikot työllistymismahdollisuudet kuuluvat maahanmuuttajien arkeen Suomessa. Yeasminin mukaan: ”Työnantajien asenne ei ole aina parasta. Maahanmuuttajia ei ole otettu ennakkoluulottomasti vastaan. Meillä maahanmuuttajilla on paljon osaamista, mutta kielitaidosta on ennakkoluuloa. Työnantajat ajattelevat, että jos ei osaa kieltä tai kulttuuria, tarvitaan paljon resurssia perehdyttämiseen.”²⁵⁷

Matkailualalla kärsitään ainakin puheiden perusteella työvoimapulasta, mutta maahanmuuttajien työllistyminen matkailualalle ei ole onnistunut. Sesonkiluonteinen työ, heikot työolosuhteet sekä huono palkka eivät innosta maahanmuuttajia tai muitakaan matkailualan töihin. Eräs haastateltu asiantuntija totesikin, että kaupungissa vallitseva puhe matkailualan työvoimatarpeesta ei ole todellinen, koska monet maahanmuuttajat tiedoistaan ja taidoistaan huolimatta eivät työllisty. Sen sijaan matkailuuritykset rekrytoivat työntekijät kauempaa.²⁵⁸ Koulutus tai tutkinnot eivät takaa maahanmuuttajien työllistymistä Rovaniemellä. Syrjivää asennoitumista on edelleen tutkinnoista huolimatta. Esimerkiksi maahanmuuttajayrittäjät ovat kokeneet tarpeelliseksi perustaa oman verkostonsa Rovaniemelle, vaikka paikkakunnalla ja Lapissa toimii useampi yrittäjähdistys tai verkosto, joihin he olisivat voineet liittyä jäseneksi.

Kaupungin suhtautumista työllistämiseen pidetään riittämättömänä ja edelleen maahanmuuttajien erityisasemaa korostavana. Rovaniemi noudattaa Lapin maahanmuuttostrategiaa, joka haastateltujen mielestä on hieno asiakirja, mutta toteutus ontuu resurssipulan vuoksi. Kaupungissa maahanmuuttajiin suhtaudutaan ristiriitaisesti. Heitä pidetään ”aina poikkeuksina”, vaikka kaupunki on jo pitkään ottanut pakolaisia vastaan. Maahanmuuttajuus on ”yhä erityistä” – huolimatta siitä, tarkoitetaanko pakolaisia, turvapaikanhakijoita tai avioliiton tai työn vuoksi saapuneita. Heistä ei ole tullut paikallisia asukkaita. Maahanmuuttajien kotoutumista käsittelevässä väitöstutkimuksessaan sosiologi Tuuli Kurki kehitti käsitteen ”maahanmuuttajaistaminen”. Maahanmuuttajat nähdään usein vain maahanmuuttajina ilman henkilökohtaista historiaa, kokemuksia ja kiinnostusta. Kurki kuvaa käsitteellä sitä, kuinka joukko ihmisiä, joilla on hyvin erilaiset taustat, kokemukset, intressit ja tarpeet, muodostetaan ja käsitetään yhdeksi ryhmäksi, maahanmuuttajiksi.²⁵⁹

Maahanmuuttajille tehdyissä kyselyissä Rovaniemi sai paljon positiivista palautetta. Maahanmuuttajat olivat erityisen tyytyväisiä paikallisiin ihmisiin, turvallisuuteen ja rauhallisuuteen. Päiväkodit, kouluttautumismahdollisuudet ja palveluiden toimiminen keräsivät myös kiitosta. Kyselyihin vastanneet maahanmuuttajat toivoivat kehittämistä ja parannusta erityisesti työn

255 Lapin ELY-keskus 2018a.

256 Yle 2015.

257 Helsingin Sanomat 2019.

258 Lapin ELY-keskus 2018b.

259 Kurki 2019.

saamiseen ja tiedonkulkuun. Lisäksi vastanneet toivoivat enemmän kohtaamismahdollisuuksia paikallisten kanssa sekä heidän kanssaan yhdessä harrastamista. Kantaväestön ja maahanmuuttajanuorten kanssa tehtävä suvaitsevaisuuden lisäämistyö koettiin myös erityisen tärkeäksi. Maahanmuuttajien ja kantaväestön välisen vuorovaikutuksen edistämiseksi on lisättävä tilaisuuksia ja mahdollisuuksia ihmisten kohtaamiselle iästä, sukupuolesta tai kansallisuudesta riippumatta. Nykyään harrastustoimintaa järjestetään Rovaniemellä eri kulttuuriryhmien kesken, mutta maahanmuuttajat toivovat kohtaavansa myös paikallisia ihmisiä yhteisten kiinnostuksen kohteiden parissa.²⁶⁰

Kansainväliset toivot

Kansainvälistä väriä kaupungin elämään tuovat myös ulkomaiset vaihto- ja tutkinto-opiskelijat. Rovaniemi on opiskelijoiden kaupunki, sillä 8 000 opiskelijaa elävöittää kaupunkia. Lapin yliopistossa opiskeli syksyllä 2017 162 ulkomaista tutkinto-opiskelijaa 51 eri maasta. Vaihto-opiskelijoita tuli ulkomailta 234, joista suurin osa oli Ranskasta, Saksasta, Espanjasta, Italiasta ja Alankomaista. Tutkinto-opiskelijoista suurin osa tulee Kiinasta, Venäjältä, Vietnamista, Bangladeshista ja Brasiliasta. Tutkinto-opiskelijoita oli syksyllä 2017 maisteritasolla 82 ja tohtoritasolla 70. Heistä valmistui vuonna 2017 15 maisteria ja 6 tohtoria. Lapin yliopiston opiskelijoista 7,5 % on ulkomaalaisia. Yliopistossa opiskelee kaiken kaikkiaan 4 400 opiskelijaa.²⁶¹

Koko maan tasoon verrattuna Lapissa on varsin vähän ulkomailta tulevia opiskelijoita sekä ammattikorkeakouluissa että yliopistoissa. Pohjoismaisessa vertailussa Rovaniemen vaihto-opiskelijamäärät näyttävät melko hyviltä, mutta mitään järkevää vertailua oli mahdotonta tehdä tilastointierojen ja puutteiden vuoksi esimerkiksi Lapin yliopiston, Norjan arktisen yliopiston ja Luulajan teknillisen yliopiston kesken.

Kansainväliset osaajat, erityisesti nuoret, koetaan nykyään Suomessa vastaukseksi myös mo-
neen ajankohtaiseen ongelmaan, kuten kasvavaan työvoimapulaan, ikääntyvän väestön hoitoon, tutkimus- ja kehitystyön investointeihin sekä taloudelliseen kehitykseen ja kilpailuun. Suomessa jo olevat ulkomaalaistaustaiset osaajat muodostavat vielä osittain hyödyntämättömän voimavaran esimerkiksi yritysten kansainvälistymiselle. Kaupunkien kansainvälisyys kietoutuu niiden elinvoimaan ja kilpailukykyyn kilpailuvaltioideologian mukaan.²⁶²

Rovaniemellä monin tavoin ajankohtaiset kansainvälisyysteemat – maahanmuutto, osaaminen ja matkailu – tiivistyvät kysymyksiin kaupungin elinvoimasta. Kaupungin väestökehitys, osaavan työvoiman saatavuus ja maksukykyiset veronmaksajat kietoutuvat tiukasti toisiinsa. Kansainväliset osaajat kuuluvat kaupunkien elinvoimaan. Kaupungin kansainvälistymisen ydin on, että sen tulisi tuottaa henkistä ja aineellista lisäarvoa rovaniemeläisille. Kaupungit ja alueet kilpailevat veto- ja pitovoimasta eli myönteisestä huomiosta, resursseista ja työvoimasta. Arktinen kansainvälisyys on tärkeä osa kaupungin elinvoimaa, jolla tarkoitetaan kaupungin kykyä selviytyä, pärjätä ja menestyä kaupunkien ja alueiden kovassa kilpailussa.²⁶³

Rovaniemen kansainvälisyys vaikuttaa keskimääräiseltä verrattuna muihin Suomen alueisiin, kun tarkastellaan ulkomaalaisten asukkaiden määrää. Kansainvälistyminen etenee kuitenkin hitaammin kuin toivottaisiin, eikä se kykene vastaamaan tuleviin haasteisiin. Lapissa ulkomaalais-

260 Rovaniemen kaupunki 2018d.

261 Lapin yliopisto 2018.

262 Työ- ja elinkeinoministeriö 2018, Turkka 2018.

263 Rovaniemen kaupunki 2014.

Suurimmat ryhmät vaihto-opiskelijoita Rovaniemellä lähtömaittain vuonna 2017. Kartta: Arktinen keskus.

ten määrä kasvaa hitaammin kuin Lapin maahanmuuttostrategiassa on asetettu tavoitteeksi.²⁶⁴ Nuoria kansainvälisiä osaajia tarvitaan kaupungissa, koska syntyvyys on alhainen ja väestö ikään-tyy Rovaniemellä niin kuin muuallakin Suomessa. Lapin väkiluku on laskenut jo 40 vuotta, vaikka viime vuosilta on ollut parempia uutisia kerrottavana. Rovaniemellä kasvua selittävät pitkälti opiskelu- ja työmahdollisuudet sekä liikenneyhteydet, Kittilässä taas kaivostoiminta ja matkailu. Tuoreimman tilastotiedon mukaan Lapissa asuu 180 102 ihmistä. Se on peräti 41 066 vähemmän kuin vuonna 1967, jolloin maakunnan väkiluku oli korkeimmillaan. Rovaniemen asukasmäärän arvioidaan kasvavan 65 000 asukkaaseen vuoteen 2040 mennessä.²⁶⁵ Huolta Rovaniemelläkin herättää kuitenkin se, että työikäisten määrä vähenee ja yli 65-vuotiaiden määrä kasvaa reilusti väestöennusteen tarkasteluvälillä 2015–2030.²⁶⁶

Huolimatta kunnianhimoisesta Lapin maahanmuuttostrategiasta, Lappi ja Rovaniemi kansainvälistyvät hitaasti. Lapissa asui ulkomaalaisia kaiken kaikkiaan 4 000 vuonna 2017, kun koko Suomessa oli silloin kaiken kaikkiaan 250 000 ulkomaalaista asukasta. Kansallisesti määrä on kasvanut vuodesta 2016 2,4 % (5 813), mutta Lapissa vain 0,5 % (19 henkeä). Rovaniemi tavoittelee sitä, että 3,5 % väestöstä tulisi olla ulkomaalaisia. Suomessa eniten ulkomaalaisia asuu Ahvenanmaalla (11 %) ja Uudellamaalla (8 %). Lapissa ulkomaalaisia on kaiken kaikkiaan 2,2 % asukkaista. Vähiten ulkomaalaisia asuu Kainuussa (1,9 %) ja Etelä-Pohjanmaalla (1,6 %). Kaupungeista Helsingissä asuu kaikkein eniten ulkomaalaisia, 61 000 ihmistä, ja seuraavaksi eniten Espoossa (29 000)

264 Lapin ELY-keskus 2017.

265 YLE 2019a.

266 Rovaniemen kaupunki 2018c.

ja Vantaalla (25 000). Rovaniemellä asuu käytännössä yhtä monta ulkomaalaista kuin Kemi-Tornion alueella (1500–1466 asukasta). Maakunnan 4 000 ulkomaalaisesta suurin osa asuu Rovaniemellä ja Kemi-Tornion alueella. Lapin ELY-keskuksen mukaan tavoitteena olisi, että Lapissa asuisi 12 000 ulkomaalaista vuoteen 2030 mennessä. Tavoitteen toteutuminen vaatisi 7 % vuotuisen kasvun. Nykyisin ulkomaalaisten määrä kasvaa vain 0,5 % vuosittain, ja vuosien 2012–2014 välisenä aikana määrä kasvoi 4 %.²⁶⁷

Kaupungit houkuttelevat myös kansainvälisiä osaajia. Kaupunkien kansainvälinen ilmapiiri vaikuttaa ratkaisevasti kansainvälisten osaajien saamiseen paikkakunnalle. Työ- ja koulutusmahdollisuudet ovat kaikkein tärkein pitovoimatekijä. Myös kansainvälinen, avoin ja suvaitsevainen ilmapiiri sekä monipuoliset palvelut ja mahdollisuus osallistua päätöksentekoon edistävät maahanmuuttajien, erityisesti kansainvälisten osaajien, jäämistä kaupunkeihin perheineen.²⁶⁸ Niin paikallisten asukkaiden kuin maahanmuuttajienkin näkökulmasta paikkakunnalla pysymistä ja kotoutumista edistää kaupungin pitovoima, paikan henki, identiteetti, kaupunkikulttuuri, tapahtumat ja vapaa-ajan palvelut. Osaavia maahanmuuttajia tuskin innostaa paikallisten vaatimaton näkemys kaupungistaan. Rovaniemeläisten tulevaisuuden odotukset olivat vaatimattomat vuoden 2019 brändikyselyn mukaan: ”Rovaniemi on rakas, mutta täällä on kovin vähän mahdollisuuksia rakentaa tulevaisuutta itselleen”, ajatteli 15 % vastanneista. Kaupungin tulevaisuuteen uskoi vastaajista 9 %: ”Rovaniemellä voi rakentaa itselleen hyvän elämän, työllistyä ja edetä uralaan kohti tavoitteitaan”. Kovin moni (7 %) ei yhtynyt käsitykseen, jonka mukaan ”Rovaniemellä on hyvä ja nuorekas tekemisen meininki, joka tempaa mukaansa”.²⁶⁹

Kansainväliset vaihto-opiskelijat pitävät Rovaniemeä kansainvälisesti vertailtuna turvalliseksi ja vieraanvaraiseksi opiskelupaikaksi. Vuoden 2017 *International Student Barometer* -kyselytutkimuksessa kartoitettiin ulkomaalaisten vaihto- ja tutkinto-opiskelijoiden opiskelukokemuksia 120 korkeakoulussa. Kyselyn avulla kartoitettiin kansainvälisten opiskelijoiden tyytyväisyyttä opiskeluun, tukipalveluihin, elämiseen ja asumiseen. ISB-kyselyyn osallistui kaikkiaan 110 386 opiskelijaa 17 maasta. Suomessa kyselyyn vastasi 6 650 kansainvälistä opiskelijaa 15 korkeakoulusta. Lapin yliopistossa kysely lähetettiin 241 opiskelijalle, joista 58 prosenttia vastasi. Lapin yliopisto menestyi tutkimuksessa erinomaisesti sijoittuen ensimmäiseksi kaikkiaan yhdeksässä eri kategoriassa.²⁷⁰

Lapin yliopiston kansainväliset opiskelijat ovat kansallisesti ja kansainvälisesti verrattuna erittäin tyytyväisiä (92 %) opiskelukokemuksiinsa. Lapin yliopiston kansainväliset opiskelijat kokevut olevansa Suomen onnellisimpia ja kansainvälisesti verrattuna toiseksi onnellisimpia. Lapin yliopistoa halutaan suositella useammin kuin ennen. Vaihto-opiskelijoista 94 % on kokemuk-

Korkeakoulujen tulisi voimakkaammin panostaa sosiaaliseen integraatioon, sillä suomalainen kulttuuri ja ilmasto eivät tue sosiaalisten kontaktien syntymistä.

seensa tyytyväisiä, kun taas kansainvälisistä tutkinto-opiskelijoista vain 87 %. Yliopisto mielletään vieraanvaraiseksi ja vastaanottavaiseksi. Lapin yliopiston pieni koko ajatellaan kansainvälisesti vahvuudeksi, sillä pienuudesta seuraa erityinen yhteisöllisyys. Lapin yliopiston maantieteellinen, arktinen sijainti mielletään keskimääräistä suuremmaksi vetovoimatekijäksi. Tärkeimmiksi

267 Lapin ELY-keskus 2018a; Lapin ELY-keskus 2017.

268 Työ- ja elinkeinoministeriö 2018, Turkka 2018.

269 Rovaniemen kaupunki 2019.

270 Lapin yliopisto 2018.

kehittämiskohteiksi tunnustetaan ystävyysuhteiden solmiminen paikallisten kanssa. Selvityksen mukaan korkeakoulujen tulisi voimakkaammin panostaa sosiaaliseen integraatioon, sillä suomalainen kulttuuri ja ilmasto eivät tue sosiaalisten kontaktien syntymistä.²⁷¹

Vaihto-opiskelijoiden kokemukset kaupungista vastaavat osittain maahanmuuttajien kokemuksia. Hekin huomaavat sosiaalisen eristyneisyyden. Kurssit, tutkimuksen laatu, turvallisuus, elinkustannukset ja sijainti vetävät ulkomaalaisia opiskelijoita Rovaniemelle. Moni heistä ei kuitenkaan jää Rovaniemelle tai Lappiin. Syiksi mainitaan ennen kaikkea elinkustannukset, mutta lähtöpäätökseen vaikuttavat myös kielivaikkeudet, perhesiteet kotimaahan sekä sosiaalisen eristyneisyyden kokemukset. Päätökseen vaikuttavat myös työllistymisongelmat, työmahdollisuuksia koskevan tiedon puute, toivottujen alojen koulutusmahdollisuuksien puute sekä viisumi- ja työluopaongelmat. Ulkomaalaisilla opiskelijoilla ei ole tarvittavia kontakteja tai työllistymisverkostoja, ja toisaalta yritykset eivät tunnista muualla hankittua osaamista tai verkostoja.²⁷²

Mistä olet poissa?

Rovaniemeläisten vieraanvaraisuudesta huolimatta ero paikallisten asukkaiden ja muiden välillä tehdään selväksi. Rovaniemellä ei kysytä, mistä olet kotoisin. Kaupunkilaisia paikallisiin ja muihin erotteleva asenne tiivistyy kaupungissa yleiseen kysymykseen: ”Mistä olet poissa?” Ajatellaan, että joskus ennen pitkää vielä palaat sinne, mistä tulitkin. Kysymykseen liittyy ajatus siitä, että suhteet kotipaikkaan säilyvät ja Rovaniemellä vain vierailaan ja aikanaan palataan sinne, mistä on tullutkin. Paikat määritellään tai erotellaan niille ominaisilla kytköksillä, jotka linkittävät paikallisen sekä ulkopuolisen toisiinsa. Tämä itsessään luo paikan. Kytkökset luovat tilan ja vahvistavat, kyseenalaistavat sekä rakentavat sen uudelleen.²⁷³

Kaupunkilaiset itse ovat ulkopuolisia omassa kaupungissaan. He elävät arkeaan Joulupukin kotikaupungissa antamatta sen liikaa häiritä itseään. Kaupunkia pidetään läpikulkupaikkana, johon juna tuo ja vie. Käytännössä kuitenkin suurin osa, 54 %, asukkaista on Rovaniemellä syntyneitä, mikä on enemmän kuin muissa lappilaisissa kaupungeissa.²⁷⁴ Ulkopuolistava paikan rakentamisen käytäntö toimii erityisesti suhteessa matkailijoihin: heitä tulee runsaasti, joidenkin mielestä jopa liikaa, mutta onneksi he eivät jää kaupunkiin, vaan tuovat lyhyillä vierailuillaan työtä, rahaa ja toimeentuloa paikallisille asukkaille. Maahanmuuttajat puolestaan ovat kotoutumistoimenpiteiden kohteita ”poikkeustilassa”. Monet heistä ovat myös välivaiheessa matkalla töihin, koulutukseen ja omaan asuntoon. Rovaniemeä voi pitää välivaiheen kotina, mutta ei lopullisena kotipaikkana, vaikka kotimaahan ei voisikaan palata. Kansainvälisille vaihto-opiskelijoille Rovaniemi edustaa myös välivaihetta sekä uusien kansainvälisten ystävien ja kokemusten paikkaa pohjoisessa. Kotikansainvälisyudessa olisi vielä kehittämistä Rovaniemellä. Rovaniemi on arktinen heterotopia – paikka, jossa käydään ja jopa viihdytään, vaan jonne ei jäädä eikä siihen kiinnytä.

271 Lapin yliopisto 2018.

272 Severidt 2018.

273 Savage, Bagnall & Longhurst 2005.

274 Lapin Kansa 2018d.

6 KAUPUNKI MENE TUNTEISIIN

Graffiti nelostiensillan alla.

Kuva: Monica Tennberg.

Rovaniemi ei rakasta sinua

Kaupunkilaisten tunteet nykymenosta tiivistyvät hyvin kaupunkikuvaa värittävässä graffiteissa. Sahanperällä Ounasjoen sillan alla tagissa on ilmeisesti alun perin lukenut ”Rovaniemi ei rakasta sinua”, mutta se on korjattu lauseeksi ”Rovaniemi rakastaa sinua”. Toisessa tagissa, joka löytyy keskustan parkkitalon rappukäytävän seinästä, lukee: ”Rovaniemi ei rakasta sinua”, johon joku on vastannut ”ei niin”. Mitä nämä graffitit sitten kertovat? Tekijöistä *tuntuu* todennäköisesti siltä, että kaupunkilaiset eivät ole tärkeitä tai arvokkaita. Graffitit yleensä kommentoivat, kritisoivat ja haastavat vallitsevia käsityksiä. Graffitia itsessään voidaan heterotopiana.²⁷⁵

Kaupunki menee tunteisiin monella tavalla. Rovaniemellä useat kokevat vääräksi sen, että vanhoja rakennuksia on jäljellä vain muutama. Niitäkin uhkaa joko rappeutuminen hoidon puutteessa tai joutuminen uusien rakenteiden, kuten siltojen, puristukseen. Vääräksi koetaan myös vanhojen puiden kohtelu viheralueita uusittaessa ja kokonaisuudessaan viheralueiden vähyyks kaupungin keskustassa. Väärää edustaa myös liikkuminen jalkaisin, varsinkin nastakengillä, kaupungin tiloissa. Vääräksi koetaan kilpailevien kaupunkien väitteet siitä, että ne olisivat arktisia pääkaupunkeja, koska Rovaniemellehän titteli kuuluu. Samalla todetaan arktisuuden

Arktiset heterotopiat edustavat erilaisuudessaan paikkoja, jotka tuntuvat jotenkin vääriltä.

olevan vieras, globaali elementti pohjoisessa, pienessä peräpohjalaisessa kaupungissa. Arktinen sijaitsee jossain muualla, ei täällä. Arktista heterotopiaa rakentavat suru kadotetusta kaupungin historiasta ja menneen kaipuu, huoli viheralueista ja suuttumus niiden menetyksestä, häpeää aiheuttava arkikävely sekä asukkaiden ulkopuolisuuden tunteet Joulupukin kotikaupungissa.²⁷⁶ Arktiset heterotopiat edustavat erilaisuudessaan paikkoja, jotka tuntuvat jotenkin vääriltä. Nämä vääryyden kokemukset kertovat toisista, erilaisista tiloista kaupungissa suhteessa vallitsevaan sosiaalisen järjestykseen. Rovaniemi kantaa modernin, nopeasti kehittyvän matkailukaupungin leimaa, ja sen kehitystä hallitsevat taloudellisen kilpailukyvyyn, elinvoiman sekä veto- ja pitovoiman rationaliteetit. Tästä näkökulmasta ”Rovaniemi on matkailijoiden arvostama ja asukkaidensa rakastama kansainvälinen matkailukaupunki.”²⁷⁷

Arktisesta brändistä

Rovaniemi on arktisen osaamisen pääkaupunki. Rovaniemen brändejä eli tuotemerkkejä ovat myös ”Joulupukin kotikaupunki”²⁷⁸, ”Arktisen muotoilun pääkaupunki”²⁷⁹, ”Luontokaupunki”²⁸⁰

275 Kraidy 2013.

276 Beckett, Bagguley & Campbell 2016, 170.

277 Rovaniemen kaupunki 2012c, 9.

278 Rovaniemen kaupunki (ei vuosilukua).

279 Rovaniemi Arctic design capital (ei vuosilukua).

280 Rovaniemen kaupunki 2018a.

ja ”Talviurheilukaupunki”²⁸¹. Rovaniemeä on tutkittu brändin²⁸² lisäksi identiteetin²⁸³, imagon²⁸⁴ ja mielikuvien²⁸⁵ näkökulmista. Kaupungin tavoitteena on luoda vuonna 2020 uusi ja yhtenäinen arktinen brändi, joka puhuttelisi sekä paikallisia että vierailijoita. Sen tavoitteena on lisätä entisestään kaupungin veto- ja pitovoimaa sekä puhutella henkilöstöä, asukkaita, vierailijoita, osajia, yrityksiä ja investoijia.²⁸⁶ Rovaniemi ei ole yksin tässä hankkeessa, vaan myös muut arktiset kaupungit luovat itseään uudelleen kuten Kemijärvi Suomessa²⁸⁷, joka on pyrkinyt eroon teollisuuskaupungin maineesta, tai Kirkenes²⁸⁸ Norjassa, joka on uudistunut vilkkaana rajakaupunkina. Kaupunkeja voi paikkoina rakentaa ja luoda uudelleen eri tavoin. Paikan uudelleenluominen voi tapahtua suunnitellusti, pitkän ajan toiminnan tuloksena, muutamien merkittävien hankkeiden johdolla, viestintään ja markkinointiin rakentuvana toimintana tai sattumanvaraisesti.²⁸⁹

Nykyään korostetaan paikkaan perustuvaa brändin rakentamista.²⁹⁰ Paikan ja brändin yhdistäminen ei ole aina helppoa. Vaikka kaupunki painottaa strategioissaan kaupungin arktista luonnetta, kaupunkilaisille ajatus arktisuudesta saattaa olla hyvinkin vieras eivätkä arktisen kaupungin määritelmät tunnu paikallisista välttämättä kovinkaan omilta. Asukkaiden tietoisuus – osana luonnonolosuhteista ja historiasta rakentuvaa alueellista identiteettiä – on kuulamista johonkin paikkaan, mikä ilmenee ihmisten tunteissa, tietoisuudessa ja toiminnassa.²⁹¹ Jo vuonna 1998 ympäristöministeriön raportissa keskusta-alueiden kehittämisestä Heikkilä, Karppinen ja Santasalo totesivat Rovaniemestä: ”Arktisuus tulee tuotteistaa siten, että se on myös paikallisen väestön ylpeyden ja kiinnostuksen kohteena. Vasta sen jälkeen matkailijat kiinnostuvat siitä”.²⁹²

Arktisen brändin rakentaminen ja vahvistaminen ovat kaupungin valitsema strategia kovassa kotimaisessa ja kansainvälisessä kilpailussa. Suomessa metropoli- tai kilpailuvaltion rakentaminen, joka on jatkunut 1990-luvun alusta lähtien, on pakottanut kaupungit ja alueet kilpailemaan keskenään.²⁹³ Huoli työpaikkojen, yritysten ja veronmaksajien menettämisestä on suuri. Rovaniemellä kilpailu näkyy erityisesti suhteessa Ouluun, joka myös pitää itseään arktisena kaupunkina.²⁹⁴ Oulun kaupunkistrategian tavoitteena on olla vuonna 2026 ”pohjoisen kestävästi kasvava keskus, jossa yhdistyvät hyväntuulinen ilmapiiri ja huipputeknologia, yrittäjyys ja taitavat tekijät sekä omaleimainen, uutta luova kulttuuri”.²⁹⁵ Rovaniemen kanssa kilpailevat myös muut arktiset kaupungit. Tromssan kaupunki on julistautunut arktiseksi pääkaupungiksi, jossa on hyvät kulkuyhteydet, korkeata teknologiaa ja kansainvälisiä yrityksiä.²⁹⁶ Pietari Venäjällä on myös arktinen kaupunki, koska siellä sijaitsee suuri napa-alueiden tutkimuslaitos ja arktinen museo, ja se haluaa myös korostaa asemaansa arktisena pääkaupunkina.²⁹⁷

281 Rovaniemen kaupunki 2018b.

282 Törmälä 2012.

283 Honkasilta 2015.

284 Lempiäinen 2009, Salminen & Sarajärvi 2011.

285 Rötökönen 2013, Hirvelä & Kurtti 2014.

286 Rovaniemen kaupunki 2019.

287 Aho 2007.

288 Viken, Nyseth & Granås 2007.

289 Nyseth 2007, 148-149.

290 Ks. esim. Kavaratzis & Kalandides 2015.

291 Riikonen 1997, 179, Halonen 2016, 41.

292 Heikkilä, Karppinen & Santasalo 1998, 167.

293 Ks. esim. Moisio 2012.

294 Oululehti 2016, Katainen 2013.

295 Oulun kaupunki 2018; ks. myös Oulun brändikäsikirja 2018.

296 Johnsen & Solheim 2017.

297 Kharlampieva 2019.

Imago, brändi ja mielikuvat sekä maine ovat kaupungin erilaisten sidosryhmien saamia ja luomia käsityksiä kaupungista. Ne vaikuttavat siihen, kuinka vetovoimaiseksi ja kilpailukykyiseksi kaupunki mielletään.²⁹⁸ Kaupunkien markkinoinnissa ja viestinnässä pyrkimykset rakentaa paikan brändiä eivät välttämättä vastaakaan paikkaa, sen olosuhteita ja paikan kokemusta.²⁹⁹ Paikkatutkimus kääntää katseen kaupungin sisälle. Paikan kokemukseen vaikuttavat sen materiaaliset ominaisuudet sekä siihen liittyvät historialliset ja sosiaaliset ulottuvuudet. Paikkatutkimus olettaa, että paikat ovat jotakuta ja jotakin varten, ne koetaan eri tavoin eri aikoina sekä käsitykset ja tunteet paikasta ovat jatkuvassa muutoksessa ja neuvottelun kohteena.³⁰⁰ Paikkoina kaupungit eivät ole vain yhtenäisiä, erillisiä tai vakiintuneita toimintatiloja, vaan niissä kohtaavat erilaiset tilat, ajallisuudet ja toiminnat. Niissä kietoutuvat erilaiset yhteydet, suhteet, vaikutteet ja liikkeet, kuten käsite metapolis antaa ymmärtää.³⁰¹

Kaupunkilaisten merkitykselliset paikat muodostavat paikan tunteen kaupungissa. Se tarkoittaa yksilön tai yhteisön paikkaan liittämiä symbolisia merkityksiä, paikkaan kiinnittymistä ja suhtautumista ulkopuoliseksi koettuun maailmaan. Osalliselle ympäristö on paikka, osa itseä, mutta sivulliselle ei ole paikkaan henkilökohtaista suhdetta. Sivullinen on etäinen tarkkailija.³⁰² Paikkakokemukseen liittyvät myös paikkojen erottaminen toisistaan, arvottaminen, jatkuvuus ja muutos. Eri paikkoihin liittyvät myös vahvasti tunteet, kuten miellyttävät, merkittävät ja rakkaat muistojen paikat tai uhatuiksi koetut paikat.³⁰³ Tunteet ovat olennainen osa kaupunkilaisuutta ja siihen kuulumista, joka rakentuu arkkitehtuurista ja infrastruktuurista, kaupunkitilan eri käytöstä ja siihen liitetystä merkityksistä.³⁰⁴ Nämä tunteet eivät ole vain henkilökohtaisia tai psykologisia, vaan paikkoihin kohdistuvat tunteet ovat kulttuurisia käytäntöjä ja niiden muokkaamia.³⁰⁵ Esimerkiksi Rovaniemellä nuorten merkittäviksi nimeämät paikat ovat pitkälti samoja kuin muidenkin asukkaiden. Arvostukset ja mieltymykset pitkälti opitaan.³⁰⁶

Kaupunki vailla muistoja

Rovaniemi on valjastettu Joulupukin kotikaupungiksi. Joulupukki on periaatteessa läsnä aina ja kaikkialla. Se on ”ei-paikan” tila, joka kieltää paikallisia ja alueellisia traditioita.³⁰⁷ Joulupukin kotikaupunki sijaitsee suurimman osan vuotta käytännössä kaukana keskustasta Napapiirin pajakylässä ja osallistuu kaupungin arkeen vain jouluaikaan, jolloin matkailijat eri maista tungeksivat Joulukadun markkinoilla. Keskustaan rakentuu myös matkailijoiden arktinen keskus hotellien, ravintoloiden ja erilaisten ohjelmalveluiden ympärille. Arktisuus on selvä katkos suhteessa kaupungin menneeseen, sitä koskevaan muistiin ja muistoihin heterotopian näkökulmasta. Arktisuus näyttäytyy Rovaniemellä lähes ilman historiaa. Ajatus tuotiin muualta Rovaniemelle.

298 Halonen 2016, 55–56.

299 Halonen 2016, 57.

300 Granås & Nyseth 2007, 10–11; Grydehoj 2014, 219.

301 Ascher 2007; ks. myös Massey 2003, 63.

302 Haarni ym. 1997, 17–18.

303 Haarni ym. 1997, 16–18; ks. myös Keskitalo-Foley 2006, 131.

304 Casey 2001, 684–688.

305 Ahmed 2004, 9; ks. myös Wetherell 2015.

306 Yliperä, Väisänen & Poikela 2012.

307 Andersson 2009, 56.

Tagi löytyy Pekankadun parkkitalon seinästä. Kuva: Monica Tennberg.

Rovaniemen arktisin paikka, Sahanperä kulttuuritaloineen, on monimuotoinen urbaani muistiympäristö. Se koostuu kaupungin kehitykseen liittyvistä merkityksellisistä paikoista, muistomerkeistä, rakennuksista ja rakenteista. Kaiken kaikkiaan Rovaniemen kaupungin arktinen muisti näyttää hyvin ohuelta, mutta kaupungin kehitys monine vaihteineen on hyvin tyypillistä arktisille kaupungeille. Voimakkaat rakenteelliset muutokset ja niiden seuraukset leimaavat arktisten kaupunkien kehitystä. Sahanperän alue kertoo kaupungin kehityksestä: teollistumisen aika rautateineen, valtionhallinnon ja aluepolitiikan aika, autoistumisen aika ja matkailun aika jälleenrakennuksen ajan lisäksi. Vaiheet näkyvät selvästi myös Sahanperällä erilaisina materiaalisina jälkinä.

Valitettavasti suurin osa muistoista ei ole kovinkaan eläviä. Arktikum-talo ympäristöineen näyttäytyy varsin sattumanvaraisena ja ristiriitaisenakin kaupungin muistin paikkana, jossa muistomerkit ja niiden tarinat on pitkälti unohdettu. Kaupungin nopean kehityksen ja viimeaikaisen purkamisen ja rakentamisen vuoksi paikkakuntalaisten muisti toimii yhä useammin verkossa: Entisten nuorten rovaniemeläisten Facebook-muistelut valokuvineen nostavat menneyttä nykypäivään ja palauttavat menneen ajankohtaiseksi ja uudelleen eletyksi. Traumaattisen menneisyyden kokema Rovaniemi on kääntänyt selkensä omalle historialleen eikä taida edes pitää itsestään. Tämän todistaa se, että Rovaniemi ei edes halua muistaa omaa historiaansa juhlistamalla merkkipäiviään. Jo toisen kerran Rovaniemi jättää merkkipäivän juhlimatta. Vuonna 2010 ei juhlittu Rovaniemen 50-vuotispäiviä, eikä vuonna 2020 juhlita 60-vuotispäiviä.

Hukattu kaupunkiluonto

Arktisuus tarkoittaa ennen kaikkea pohjoista luontoa, mutta sitä kaupungissa ei osata arvostaa osana arktisen paikallisuuden rakentamista. Arktinen puutarha todistaa utopiaa Rovaniemestä arktisena kaupunkina ja täydellistää käsitystä arktisesta luonnosta. Arktinen puutarha on malliesimerkki heterotopiasta: se on paikka, jossa on monia tiloja sekä erilaista käyttöä ja käyttäjiä.³⁰⁸ Sahanperän alueelle rakennettiin 1990-luvulla arktinen puutarha ja arboretum tukemaan Arktikum-tiedekeskusnäyttelyn ja maakuntamuseon toimintaa. Nykyään Arktinen puisto on monitoimitila, helposti hoidettava ja saavutettava viheralue sekä paikallisille että vierailijoille. Arktisen biotalouskampuksen ja puiston kehittäminen osana sitä edistävät arktisen kaupungin identiteettiä arktisen osaamisen pääkaupunkina.

Kaupunkiluontoa ja sen merkitystä asukkaille ja vierailijoille ei ymmärretä eikä arvosteta. Rovaniemen kaupunkipuistohankkeen edistäminen, johon olisi kuulunut Arktinen puutarha ja arboretum, on nyt hukattu mahdollisuus rakentaa arktista luontokaupunkia. Kemijoen rantareitti on jäänyt toteuttamatta. Sinänsä on pieni ihme, että tällainen alue – Arktinen puisto – on säilynyt vielä tyhjänä ja hiljaisena, vaikka sitä käytetäänkin monipuolisesti arjessa. Siellä kävellään, ulkoilutetaan koiria, pyöräillään, tehdään eväsretkiä, uidaan, ihastellaan lintuja ja revontulia sekä lasketaan mäkeä. Alueen hiljaisuutta kaupungin kehittäjät pitävät kuitenkin ongelmana. Se on ”hiljaisuuden puisto”, kuten yksi haastatelluista totesi. Hiljaisuus koetaankin nykyään ongelmaksi, ja tavoitteena on kehittää aluetta niin, että sitä käytettäisiin aktiivisesti. Käytännössä arktinen puisto edustaa symbolisesti julkista tilaa, jonka avointa ja monipuolista käyttöä itse asiassa mahdollisesti rajoitetaan ja tyypistetään kaupallistamisella. Sahanperä halutaan täyttää uusilla, erilaisilla merkityksillä, materiaaleilla ja taidoilla. Ulkoaluetta ja sen kehittämistä tarkastellaan lähinnä matkailun tarpeista.

Arjen häpeä

Rovaniemen kaupunkistrategia asettaa tavoitteekseen helpon ja sujuvan arktisen arjen. Siihen kuuluvat helposti saatavat palvelut ja esteetön liikkuminen kaupungissa kaikenikäisille ja kaikenlaisille asukkaille ja vierailijoille. Rovaniemi ei ymmärrä omaa arkista arktisuuttaan, joka ilmenee kaikkein selvimmin nastakenkien tarinassa. Se kertoo myös konkreettisesti, ettei Rovaniemi rakasta asukkaitaan. Alvar Aallon suunnitteleminen julkisten rakennusten lattioiden suojelu on kaupungille tärkeämpää kuin asukkaiden terveys ja turvallisuus. Sitä kuvastaa kieltä käyttää nastakenkiä kaupungin tiloissa, erityisesti kaupungintalolla ja pääkirjastossa. Arktikum-talossa kieltä koskee sekä paikallisia asukkaita että vierailijoita, mutta Rovaniemen kaupungin tiloissa vain paikallisia asukkaita, koska kieltokyltit on kirjoitettu vain suomeksi. Arktikum-talon ovella kieltomerkki on myös englanniksi.

Arktisella, jäisellä kadulla näkyvät erilaiset valtasuhteet sekä liikkumisen käytännöt. Autojen kaupungissa kävelijät ja muut kulkijat saavat selviytyä omin neuvoin parhaansa mukaan. Työmatkakävelijät nastakengissään sopeutuvat muuttuviin olosuhteisiin joustavasti ja taktisesti, mutta häpeää ja syyllisyyttä tuntien. Syyllisyyttä tuottaa väärä teko, kuten lattioita tuhoavien nastakenkien käyttö, mutta häpeä liittyy kaupunkilaisen identiteettiin ja käsitykseen siitä, millainen on hyvä kaupunkilainen. Arjen liikkumiseen liittyvä häpeä perustuu käytäntöihin, jotka tuottavat ja sääntelevät kulttuuria. Ihminen valitsee arkipäiväisesti, käveleekö missä ja miten,

308 Nakaue 2008.

mutta kysymys liikkuvuudesta liittyy laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Liikkumisen taito on sekä sosiaalisten suhteiden tuottamaa että niitä tuottavaa ja jakautuu resurssina eri tavoin liikkujille.

Ulkopuolisena Joulupukin kotikaupungissa

Kaupunkikeskustat merkitsevät paljon sekä vierailijoille että paikallisille. Rovaniemen kaupungin kyselyssä³⁰⁹ jotkut kysyivät, kenelle kaupungin keskusta on tarkoitettu. Kysymys viittaa siihen, että kaupungin keskusta rakennuksineen ja toimintoineen edustaa tärkeää kuulumisen ja kiinnittymisen paikkaa. Siksi on tärkeää, millaista arktisuutta kaupungin keskustassa edistetään. Arktisuus vetää matkailijoita kaupunkiin ja on yksi kilpailu- ja vetovoimatekijä kotimaisella kilpailukentällä. Samalla se myös karkottaa ja vieraannuttaa ihmisiä kaupungista. Maahanmuuttajille arktisuus näyttäytyy usein kylmänä, kovana ja sosiaalisesti eristävänä, vaikka samalla vaihtovuosi edustaa mieluisaa kokemusta monelle ulkomaalaisille opiskelijalle. Paikallisia asukkaita arktisuus usein vieraannuttaa; se ei tunnu omalta eikä helposti omaksuttavalta. Kaupunkilaiset kokevat olevansa ulkopuolisia paikallisia Joulukaupungissa, ja uudet tulokkaat, maahanmuuttajat, paikallisia ulkopuolisia. Rovaniemellä on vielä matkaa vuonna 2014 asetettuun tavoitteeseen vuodelle 2020: ”Rovaniemi on saavuttanut Lapin maahanmuuttostrategian vision Lapista moniarvoisena ja monikulttuurisena maakuntana, jossa kaikilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja edellytykset elää, asua ja tehdä työtä”.³¹⁰

Kirjan viesti

Kysymykseni kuului, mikä tekee kaupungista arktisen. Millaista on kaupungin arktisuus? Onko se muutakin kuin tiedettä, hallintoa ja kansainvälistä yhteistyötä? Mitä on arktinen arki kaupungissa? Kaupungin arktisuus ei perustu vain sijaintiin, vaan se on osa käytäntöä, jolla arktisuutta kaupungin arjessa tehdään. Kirjani tiivistetty viesti kuuluu, että urbaani arktisuus rakentuu monista arkisista käytännöistä, muiden muassa kaupungin muistista ja muistoista, kaupunkiluonnosta, arkisesta liikkumisesta ja erilaisista tavoista olla paikallinen. Rovaniemeltä löytyy monenlaista arktisuutta – tieteen ja hallinnon arktisuuden lisäksi kaupallista sekä ympäristön arktisuutta. Arktisuutta voidaan rakentaa erilaisista merkityksistä, materiaaleista ja taidoista. Arktisuus rakentuu myös mitä suuremmassa määrin tunteista – menetyksistä, kaipuusta, häpeästä ja osattomuudesta. Kaupunki muodostuu monista päällekkäisistä, mahdollisesti usein ristiriitaisista tiloista ja suhteista, jotka rakentavat kaupunkia arktiseksi paikaksi. Käytännöt muokautuvat ja muuttuvat sekä rakentuvat uudelleen eri aikoina.

Kaupungit rakentuvat merkityksistä.³¹¹ Arktisuuteen voidaan liittää erilaisia merkityksiä, esimerkiksi kansainvälisyys, historian taju, sujuva arki tai luonnonläheisyys. Arktisuus rakentuu myös erilaisista materiaaleista, kuten symboleista, rakennuksista, kaupunkiluonnosta ja infrastruktuurista. Arktisuuteen liittyvät kiinteästi myös taidot, esimerkiksi elämisen ja selviytymisen taidot sekä hyödyntäminen ja hyödyntämättä jättäminen. Myös paikan tunnetta rakentavat käytännöt ovat tärkeitä kuten kotikaupunkiin kiinnittymistä ja kuulumista edistävät käytännöt.

309 Rovaniemen kaupunki 2017c.

310 Rovaniemen kaupunki 2014.

311 Stenvall & Laitinen 2018, 97.

Näistä elementeistä voisi rakentaa arktista urbaania utopiaa: kaikille asukkaille ja vierailijoille kuuluvaa osallistavaa, vieraanvaraista, luonnonläheistä, arjeltaan helppoa ja sujuvaa kaupunkia. Matkailukaupunkia haastavat tahot, paikallisuutta sekä kaupunkiluonnon ja ympäristön merkitystä korostavat asukkaat, rajataan eri muodoissaan ja tavoin marginaaliin. Sieltä kaikuvat kysymykset siitä, kenelle kaupunki kuuluu. Näitä asioita esiin tuovia pidetään usein ikävinä menneen muistajina ja turhina kehityksen esteinä. Kaupungin sosiaalinen järjestys rakentaa arktista urbaania dystopiaa, harvojen ja valittujen arktista teemapuistoa.

Rovaniemi nyky muodossaan on arktinen heterotopia – se on välitila, jota kutsutaan myös liminaaliseksi, muuttuvien käytäntöjen tai kaupunkitodellisuuksien välillä. Tällaiset tilat ovat epäselviä ja monimielisiä, globaalin ja paikallisen, julkisen ja yksityisen sekä keinotekoisien ja aidon muodostelmia.³¹² Kaupunkeja heterotopioiden näkökulmasta tutkineen Kevin Hetheringtonin³¹³ mukaan kyse on toiseuden tilasta, joka on järjestynyt tavallisesta poikkeavasti ja sosiaalisesti vaihtelevasti. Tämä näkyy Rovaniemellä monin tavoin. Arktinen urbaani heterotopia on välitila, erilainen paikka, jossa vallitsee tavallisesta poikkeava sosiaalinen järjestys. Välitilana se itse asiassa muodostaa ja pitää yllä muiden tilojen ja paikkojen keskinäisiä suhteita ja valtarakenteita. Sinne siirrytään tai sieltä lähdetään vapaaehtoisesti, pakotettuna tai näennäisen vapaaehtoisesti.³¹⁴ Yleensä katsotaan, että kaupunki kuuluu kaupunkilaisille, mutta Rovaniemi kuuluu ennen kaikkea matkailulle ja matkailijoille. Vierailijoiden, maahanmuuttajien ja paikallisten asukkaiden samanaikainen osallisuus ja ei-osallisuus tarkoittavat konkreettisesti välitilassa olemista.

312 Andersson 1997, 111.

313 Hetherington 1997, viii.

314 Röpötti 2012, 67.

Kirjallisuus

- Ahmed, S.** (2004). *The cultural politics of emotion*. New York: Routledge.
- Ahmed, S.** (2010). *The promise of happiness*. Durham: Duke University.
- Aho, S.** (2007). Control over resources in place reinvention: Kemijärvi in far-away Lapland. Teoksessa T. Nyseth & B. Granås (eds.), *Place reinvention in the North. Dynamics and governance perspectives*. Stockholm: Nordregio.
- Ahvenainen, J.** (1970). *Rovaniemen historia II 1632–1960*. Rovaniemi: Rovaniemen kaupunki, Rovaniemen maalaiskunta ja Rovaniemen seurakunta.
- Aitto-Oja N.** (2013). *Uitto heräsi eloon. Toimintatutkimus ympäristötaiteellisen työpajatoimintamallin kehittämisestä Rovaniemen Arktiseen puutarhaan*. Julkaisematon opinnäytetyö. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Algeo, M.** (2014). *Pedestrianism*. Chicago: Chicago Review Press.
- Amato, J.** (2004). *On foot. A history of walking*. New York and London: New York University Press.
- Ameel, L.** (2012). On the threshold: the brothel and the literary salon as heteropias in Finnish urban novels. Teoksessa A. Nünning & K.M. Sicks (eds.), *Turning points: Conceptual narratives of change in literature and other media*. Berlin/Boston: W. de Gruyter.
- Anderson, J., P. Adey & P. Bevan** (2010). Positioning place: approaches to research methodology. *Qualitative research* 10, 589–604.
- Andersson, H.** (1997). Kulttuuri ja paikan politiikka kaupunkiudistuksessa. Teoksessa T. Haarni, M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani (toim.), *Tila, paikka ja maisema*. Vastapaino.
- Andersson, H.** (2009). Kaupungin julkisen tilan globaali ulottuvuus. Teoksessa S. Ridell, P. Kymäläinen & T. Nyssönen (toim.), *Julkisen tilan poeetiikka ja politiikka. Tieteidenvälisiä otteita vallasta kaupunki-, media- ja virtuaalituloissa*. Tampere: Tampere University Press.
- Annapalo, H.** (1990). *Rovaniemi – 8000 kansainvälistä vuotta*. Rovaniemi: Rovaniemen kaupunki.
- Aschan, C., M. Hirvonen, E. Rajamäki, T. Manelin, J. Ruotsalainen & R. Ruuhela** (2009). Performance of slippery and slip-resistant footwear in different wintry weather conditions measured in situ. *Safety Science* 47, 1195–1200.
- Ascher, F.** (2007). Multimobility, Multispeed Cities: A Challenge for Architects, Town Planners, and Politicians. *Places* 19:1. <https://placesjournal.org/assets/legacy/pdfs/multimobility-multispeed-cities.pdf>, 4.10.2019.
- Beckett, A., P. Bagguley & T. Campbell** (2016). Foucault, social movements and heterotopic horizons: rupturing the order of things. *Social movement studies*. <http://dx.doi.org/10.1080/14742837.2016.1252666>, 16.12.2019.
- Benjamin, W.** (2002). *The Arcades Project*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Ben-Rafael E., E. Shohamy, M. H. Amara & N. Trumper-Hecht** (2006). Linguistic landscape as symbolic construction of the public space: The case of Israel. *International Journal of Multilingualism* 3:1, 7–30.
- Berggård, G. & C. Johansson** (2010). Pedestrians in wintertime — Effects of using anti-slip devices. *Accident Analysis and Prevention* 42, 1199–1204.
- Binnie, J., T. Edensor, J. Holloway, S. Millington & C. Young** (2007). Mundane mobilities, banal travels. *Social & Cultural Geography* 8:2, 165–174.
- Boje, D.M.** (2001). *Narrative methods for organizational and communication research*. London: Sage.
- Bonderup, C.** (2012). Arctic Centre – The extinguishable. Teoksessa E. Rieppula (toim.), *Arktikum pohjoista valoa. Tiedekeskus ja museo Ounasjoen rannalla 20 vuotta*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Bueger, C.** (2014). Towards Praxiography: Research strategies and techniques. Teoksessa C. Brueger & F. Gadinger (eds.), *International practice theory. New perspectives*. Basingstoke: Palgrave.
- Casey, E.** (2001). Between geography and philosophy: what does it mean to be in the place-world? *Annals of the Association of American Geographers* 91, 683–693.
- Certeau, M. de** (1984). *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press.
- Cresswell, T.** (2010) Towards politics of mobility. *Environment and Planning D: Society and Space* 28, 13–31.
- Crinson, M.** (2005). Urban memory – an introduction. Teoksessa M. Crinson (ed.), *Urban memory. History and amnesia in a city*. London: Routledge.

- Dehaene, M. & L. De Cauter (2008, eds.). *Heterotopia and the city – Public space in a postcivil society*. London: Routledge.
- Dybbroe, S. (2008). Is the Arctic really urbanising? *Études/Inuit/Studies* 32:1, 13–32.
- Enbuske, M., S. Runtti & T. Manninen (1997). *Jokivarsien kasvatit ja junantuomat. Rovaniemen historia vuoteen 1990*. Jyväskylä: Gummerus.
- Faehnle, M., E. Kopperoinen, L. Tyrväinen, L. Löfström, I. Lyytimäki, J. Itkonen & P. Välimaa (2014). Kaupunkiluonto on lähellä. Teoksessa L. Tyrväinen, M. Kurttila, T. Sievänen, & S. Tuulentie (toim.), *Hyvinvointia metsästä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Finanssialan keskusliitto (2016). 5000 kaatuu sairaalakuuntoon – liukkaat eivät ole leikin asia. http://www.finanssiala.fi/uutismajakka/Sivut/5000_kaatuu_sairaalakuuntoon_liukkaat_eivat_ole_leikin_asia.aspx, 19.12.2019.
- Foucault, M. (1967/1984). Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias. *Architecture /Mouvement/ Continuité* 1984; (“Des Espace Autres,” March 1967). <http://web.mit.edu/allanmc/www/foucault1.pdf>, 2.10.2019.
- Gehl, J. (2010). *Life between buildings. Using public space*. Copenhagen: Danish Architectural Press.
- Granfelt, R. (1998). *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: SKS.
- Granås, B. & T. Nyseth (2007). Dimensions of place reinvention. Teoksessa T. Nyseth & A. Viken (eds.), *Place reinvention in the North. Dynamics and governance perspectives*. Stockholm: Nordregio.
- Grydehoj, A. (2014) Constructing a centre in a periphery: urbanization and urban design in the island city of Nuuk, Greenland. *Island studies journal* 9:2, 205–222.
- Haarni, T., Karvinen, M., H. Koskela & S. Tani (1997). Johdatus nykyaantieteseen. Teoksessa T. Haarni, M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani (toim.), *Tila, paikka ja maisema*. Vastapaino.
- Haavikko, J. & J. Suvilehto (1987). Katoava Rovaniemi. Vanhan rakennuskannan inventointi 1984–1986. *Lapin maakuntamuseon julkaisuja*.
- Hakkarainen, M. & H. Ilola (toim., 2018). *Arktisen merkitykset Lapin matkailussa*. Rovaniemi: Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutti.
- Halonen, T. (2016). Maineella menestykseen. Mainetyö kaupunkiseudun kehittämisen välineenä. Tapaustutkimus maineen ja aluekehityksen yhteydestä kolmella kaupunkiseudulla. *Acta Universitatis Lapponiensis* 327. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hansen, K.G., Rasmussen, R.O. & R. Weber (eds., 2013). Proceedings from the First international conference on urbanization in the Arctic. *Nordregio working paper* 2013:6. <http://norden.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A700295&dsid=-652>, 20.3.2020.
- Harju, S. (2016). *Wir waren freunde – tunteita saksalaisaikanaäyttelyn ympärillä*. <http://kuriositeetikabi.net/wir-waren-freunde-tunteita-saksalaisaikanaayttelyn-ymparilla/>, 4.10.2019.
- Hatz, G. (2011). *City centers – Heterotopias of belonging*. Paper distributed at the international conference 2011 session nr. 11: Belonging, exclusion, public and quasi-public space. <http://www.rc21.org/conferences/amsterdam2011/edocs/Session%2012/12-DP-Hatz.pdf>, 16.12.2019.
- Haugli, F. (2000). *Arktisk-Alpin botanisk hage I Tromsø. Verdens nordligaste botaniske hage*. Göteborg: Göteborgs botaniska trädgård.
- Haukkala, T. (2011). Monipaikkaisuus – ilmiö ja tulevaisuus. *Sitran selvityksiä* 54. <https://media.sitra.fi/2017/02/27172901/SelvityksiC3A454-2.pdf>, 20.3.2020.
- Hautajärvi, H. (2003) Pohjolan maalikylä. Teoksessa I. Massa & H. Snellman (toim.), *Lappi. Maa, kansa, kulttuurit*. Helsinki: SKS.
- Heikkilä, M., S. Karppinen & T. Santasalo (1998). *Parempi kaupunkikeskusta – seitsemän kaupunkikeskustan kehittäminen*. Helsinki: Edita.
- Heikkola, L. (1990). Rovaniemen historiaa. Teoksessa R. Huopainen (toim.), *Rovaniemi kylästä kaupungiksi. Lapin maakuntamuseon julkaisuja* 4.
- Heinonen, J. (1984). Rovaniemen markkinat. *Lapin maakuntamuseon julkaisuja* 1.
- Helsingin kaupunki (2018). *Kaupunkien aikakausi. Kaupunkitutkijoiden puheenvuoroja 2020-luvun kaupunkipolitiikasta*. <https://www.hel.fi/static/helsinki/julkaisut/kaupunkien-aikakausi-2018.pdf>, 2.10.2019.
- Hemmersam P. (2016). Arctic Architectures. *Polar Record* 52:4, 412–422.
- Hertzen, H. V. & P.D. Spreiregen (1971). *Building a new town: Finland's new garden city: Tapiola*. Cambridge: MIT Press.
- Hetherington, K. (1997). *The Badlands of Modernity: Heterotopia and Social Ordering*. London & New York: Psychology Press.
- Hincliffe, S. (2010). Working with multiples: A non-representational approach to environmental issues. Teoksessa B. Anderson & P. Harrison (eds.), *Taking place: Non-representational theories and geography*. London: Routledge.

- Hirvelä, A. & M-L. Kurtti (2014). *Rovaniemi, kulttuuri ja nuoret. Rovaniemeläisten opiskelijanuorten kulttuuripalveluiden käyttöä koskeva selvitys*. Julkaisematon opinnäytetyö. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu.
- Hobson, J. & L. Seabrooke (2009). *Everyday international political economy*. Teoksessa M. Blyth (ed.), *Routledge Handbook of International Political Economy. IPE as a Global Conversation*. New York: Routledge.
- Hockey, J., R. Dilley, V. Robinson & A. Sherlock (2014). The temporal landscape of shoes: a life course perspective. *The Sociological Review* 62, 255–275.
- Honkasilta, J. (2015). *Jakautuneen identiteetin kaupunki. Rovaniemellä opiskelevien nuorten kulttuurisesti jäsentyneet muuttamisen ja jäämisen merkitykset*. Julkaisematon opinnäyte. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hynynen, A. & J. Kolehmainen (2011). Näköaloja osaamisvetoiseen kehittämiseen Seinäjoella. *SENTE työraportteja* 32/2011. <https://docplayer.fi/storage/24/3895099/1584698552/dXd4IgyGrBfyR0cMWuPpuw/3895099.pdf>, 20.3.2020.
- Hyvärinen, M., M. Hänninen, K. Karjalainen, E. Koivumaa, K. Kuisma & H. Lampela (2008). *Kuka mie oon*. Inno akatemia. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=798583a5-d382-4731-bf22-ad9b715372b7>, 18.12.2019.
- Hyvönen, M. (2012). Se nousi sittenkin – epäilyistä huolimatta. Teoksessa E. Rieppola (toim.), *Arktikum pohjoista valoa. Tiedekeskus ja museo Ounasjoen rannalla 20 vuotta*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Ilmatieteen laitos (2015). Turvallisempaa työmatkaliikkumista jalan http://ilmatieteenlaitos.fi/tiedotearkisto/-/journal_content/56/30106/51898356, 9.10.2019.
- Ilmatieteen laitos (2017). Liukkaudesta ja jalankulkusää. <http://ilmatieteenlaitos.fi/liukkaus-ja-jalankulkusaa>, 9.10.2019.
- Ilola, H., M. Hakkarainen & J.-C. Garcia-Rosell (2014). *Joulu ainainen? Näkökulmia Rovaniemen joulumatkailuun*. MTI:n julkaisuja. <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/62226>, 20.3.2020.
- Ingold, T. & J. L. Verkunst (2008). *Ways of walking. Ethnography and Practice on Foot*. London: Routledge.
- Johnsen, N. A. & R. Solheim (2017). *Tromsø – Arktisk hovestad. Muligheter for næringslivet*. Ramboll.
- Johnson, P. (2012a). A question of modernity? *Heterotopian Studies*. <http://www.heterotopiasudies.com/wp-content/uploads/2012/05/3.2-A-Question-of-Modernity-pdf.pdf>, 3.10.2019.
- Johnson, P. (2012b) History of the Concept of Heterotopia. <http://www.heterotopiasudies.com/wp-content/uploads/2012/05/2.1-History-of-Concept.pdf>, 3.10.2019.
- Jull, M. (2017). The improbable city: adaptations of an Arctic metropolis. *Polar Geography* 40:4, 291–305.
- Junila, M. (2006). Rovaniemi – ainoa oikea city. Teoksessa M. Lähteenmäki (toim.), *Alueiden Lappi*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Kamunen, J. & R. Pöllänen (2012). Lapin koti- ja vapaa-ajan tapaturmat – Lapin aluehallintoviraston tapaturmakatsaus. Kevät 2011. *Lapin aluehallintoviraston julkaisuja* 1.
- Kantola, K. (2013) Rovaniemen jälleenrakennusaika. Poronsarvikaava ja Lex Rovaniemi. *Maankäyttö* 1, 14–19.
- Kavaratzis, M. & A. Kavanides (2015). Rethinking the place brand: the interactive formation of place brands and the role of participatory place branding. *Environment and Planning A*: 47, 1368–1382.
- Kerkkänen, H. (2010). Suomen valtio ja erilaisuuden hallinta. *Kulttuurintutkimus* 27:4, 5–18.
- Keskitalo-Foley, S. (2006). Kolme näkökulmaa Lapin paikkana kokemiseen. Teoksessa S. Knuutila, P. Laaksonen & U. Piela (toim.), *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Helsinki: SKS.
- Kinnunen, V. (2017). *Tavarat tiellä. Sosiologinen tutkimus esinesuhteista muutossa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kivimäki, V. (2018). Sodanjälkeisiä hiljaisuuksia. Teoksessa M. Tuominen & M. Löfgren (toim.), *Lappi palaa sodasta. Mielen hiljainen jälleenrakennus*. Tampere: Vastapaino.
- Korkiakangas, P. (1999). Muisti, muistelu, perinne. Teoksessa B. Lönnqvist, E. Kiuru & E. Uusitalo (toim.) *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin*. Helsinki: SKS.
- Kotivuori, H. (2003). Puuhun kirjoitettu. *Raito* 1, 26–33.
- Kotivuori, H. (2012). Sahanperä – sahojen ja jätkien kulmakunnasta kulttuurirakennusten alueeksi. Teoksessa E. Rieppola (toim.), *Arktikum pohjoista valoa. Tiedekeskus ja museo Ounasjoen rannalla 20 vuotta*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Kraidy, M.M. (2013). A Heterotopology of Graffiti: A Preliminary Exploration. *Orient-Institut Studies* 2. https://perspectivia.net/servlets/MCRFileNodeServlet/ploneimport_derivate_00012334/kraidy_graffiti.doc.pdf, 19.3.2020.

- Kukkonen, S.** (2009). *Pro Futura Europa*. Euroopan Kulttuurisäätiön Suomen Osasto 40 vuotta. http://eurocult.fi/data/documents/pro_futura_europa-nettiin.pdf, 4.10.2019.
- Kuklane, K., D. Gavhed, E. Karlsson, I. Holmér & J. Abeysekera** (2000). Footwear for cold work: a limited questionnaire survey. Teoksessa K. Kuklane & I. Holmeér (eds.), *Ergonomics of Protective Clothing Proceedings of NOKOBETEF 6 and 1st European Conference on Protective Clothing held in Stockholm, Sweden, May 7–10, 2000*. Arbete och hälsa. Vetenskaplig skriftserie. <http://www.niwl.se/ah/>, 9.10.2019.
- Kuoppa, J.** (2016). Kävelyn lupaukset kaupungissa. Kolme tapausta kävelijöiden arjesta ja kokemuksista sekä kaupunkisuunnittelusta. *Acta Universitatis Tamperensis* 2147. Tampere: Tampere University Press.
- Kupiainen, R.** (2014). Nuorten luovat mediakäytännöt kaupunkitilan heterotopioina. *Media & Viestintä* 37:1, 34–47.
- Kurki, T.** (2019). *Immigrant-ness as (mis)fortune? Immigrantisation through integration policies and practices in education*. Helsinki: University of Helsinki.
- Kähkönen, E.** (2007). *Rakas Rovaniemi 1*. Rovaniemi: Lapin Kansa.
- Kähkönen, E.** (2009). *Rakas Rovaniemi 2*. Rovaniemi: Lapin Kansa.
- Lapin maakuntamuseo** (2015). Wir waren freunde. Olimme ystäviä. Saksalaisten ja suomalaisten kohtaamia Lapissa 1940–1944. *Lapin maakuntamuseon julkaisuja* 17.
- Lapin maakuntamuseo** (2017). *Sata vuotta, sata esinettä*. 1.2.2017–14.1.2018. <https://docplayer.fi/storage/62/48107934/1576505219/VXEge-MS-PaTdOKPEyOFRpw/48107934.pdf>, 16.12.2019.
- Lehtovuori, P.** (2010). *Experience and conflict: the production of urban space*. Farnham: Ashgate.
- Lempiäinen, P.** (2009). *Rovaniemen imago kokous- ja kongressipaikkana. Tutkimus suomalaisten yritysten kokemuksista ja mielikuvista*. Julkaisematon opinnäytetyö. Rovaniemi: Rovaniemen ammattikorkeakoulu.
- Lento, K. & P. Olsson** (2013). Kaupunki, muistot ja muistaminen. Teoksessa K. Lento & P. Olsson (toim.), *Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana*. Helsinki: SKS.
- Lokio, J.** (1997). *Lapin kulttuuriympäristöohjelma*. Rovaniemi: Lapin ympäristökeskus.
- Liotard, F.** (1985). *Tieto postmodernissa yhteiskunnassa*. Tampere: Vastapaino.
- Lähtenmäki, M.** (2015). *Arktinen käänne politiikassa ja tutkimuksessa*. Ennen ja nyt 2/2015.
- MacNaghten, P.** (2003). Embodying the nature in everyday life practices. *The Sociological Review*, 63–84.
- Maher, P. T., H. Gelter, K. Hillmer-Pegram, G. Hovgaard, J. Hull, G. Þór Jóhannesson, A. Karlsdóttir, O. Rantala & A. Pashkevich** (2014). Arctic Tourism: Realities & Possibilities. *Arctic Yearbook 2014*. https://arcticyearbook.com/images/yearbook/2014/Scholarly_Papers/15.Maher.pdf, 18.12.2019.
- Mahlamäki, T.** (2005). Naisia kansalaisuuden kynnyksellä. Eeva Joenpellon Lohja-sarjan tulkinta. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 1030. Helsinki: SKS.
- Mahlamäki, T.** (2008). Toisia tiloja. Heterotopiat Eeva Joenpellon Lohja-sarjassa. *Avain – kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 2, 16–29.
- Massey, D.** (2003) Paikan käsitteellistäminen. Teoksessa M. Lehtonen & O. Löytty (toim.), *Eri-laisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Massey, D.** (2008). *Samanaikainen tila*. Tampere: Vastapaino.
- Merivuori, T.-M.** (1987). *Puutarha- ja maisema-arkkitehtuuri Suomessa osa 1*. Helsinki: Suomen Maisema-arkkitehdit.
- Michael, M.** (2000). These boots are made for walking...: Mundane technology, the body and human-environment relations. *Body & Society* 6:3–4, 107–126.
- Middleton, J.** (2009). Stepping in time: Walking, time and space in the city. *Environment and Planning A*:41, 1946–1961.
- Middleton, J.** (2010). Sense and the city: exploring embodied geographies of urban walking. *Social & Cultural Geography* 11:6, 575–596.
- Mikkonen, K.** (2017). Parakkeja ja piikkilankaa. *Lapin maakuntamuseon julkaisuja* 18. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=8100cbe5-70b3-40a6-b94e-69432a98b777>, 4.10.2019.
- Moisio, S.** (2012). *Valtio, alue, politiikka. Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään*. Tampere: Vastapaino.
- MTI, Matkailun tutkimus- ja koulutusinstituutti** (2020). *Vertaismajoituksen hyvät käytänteet: vertaismajoitus, haasteet ja mahdollisuudet majoitustoiminnassa –hankkeen loppuraportti*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-6620-44-2>.
- Museovirasto** (2009). *Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt, Rovaniemi*. http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2155, 19.11.2019.
- Nakaue, M.** (2008). Of other places: The garden as a heterotopic site in contemporary art. *The Brock review* 10, 60–71.

- Niemi, T. (2004). Merkilliset jatulintrarhat. *Tiede* 1.1.2004. https://www.tiede.fi/artikkeli/jutut/artikkelit/merkilliset_jatulintrarhat, 21.2.2020.
- Nieminen, R. (1995). Rovaniemi. Teoksessa H. Annanpalo (toim.), *Rovaniemen kuvauksia. Isosta vihasta yliopisto-aikaan*. Jyväskylä: Pohjoinen.
- Nilsson, B. (2010). Ideology, environment and forced relocation: Kiruna - a town on the move. *European Urban and Regional Studies* 17:4, 433–442.
- Niskala, K., I. Okkonen & L. Kalleinen (2008). *Puistojen Oulu*. Oulu: Studio Ilpo Okkonen.
- Nora, P. (1989). Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations* 26, 7-24.
- Nordic Council of Ministers (2011). Megatrends. *TemaNord* 2011:527.
- Nyseth, T. (2007). Towards an understanding of place reinvention. Teoksessa T. Nyseth & B. Granås (eds.), *Place reinvention in the North. Dynamics and governance perspectives*. Stockholm: Nordregio.
- Nyseth, T. & A. Viken (2009). *Place reinvention: Northern Perspectives*. Farnham: Ashgate.
- Nyseth, T. (2017). Arctic Urbanization: Modernity Without Cities. Teoksessa L-A. Körber, S. MacKenzie & A. Westerstahl Stenport (eds.), *Arctic environmental modernities. From the age of Polar explorations to the era of the Anthropocene*. Cham: Palgrave.
- Pantzar, M. & E. Shove (2008). Understanding innovation in practice: A discussion of the production and re-production of Nordic walking. *Technology analysis and strategic management* 22:4, 447–461.
- Peltonen, V. (2005). Puutarhakaupunkiaate. Teoksessa A-M. Halme (toim.), *Puistot ja puutarhat. Suomalainen puutarhaperinne. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja* A:11. <https://www.kulttuurirymparistomme.fi/download/noname/%7B1FB7A22-CDD2-45C9-8845-808470D05C36%7D/126169>, 19.11.2019.
- Pentikäinen, J. (2011). Tutkimustarinat – opinäytteen kirjoittamisen kaaria, kumppaneita ja kultaruukkuja. *Avain – kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 1, 65–74.
- Power, E. (2005). Human-nature relations in suburban gardens. *Australian geographer* 36:1, 39–53.
- Rahikainen, P. (2005). Puistoja poronsarveen. Rovaniemen viheralueista 1950-luvulla. *Raito* 23, 20–23.
- Rahikainen, P. (2016). Puistoja poronsarveen. Rovaniemen viheralueista 1950-luvulla. Teoksessa J. Sinkkilä, J. Donner & M. Mannerla-Magnusson (toim.), *Unelma paremmasta maailmasta. Moderni puutarha ja maisema Suomessa 1900–1970*. Helsinki: Aalto yliopisto.
- Raivo, P. (1997). Kulttuurimaisema: alue, näkymä vai tapa nähdä. Teoksessa T. Haarni, M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani (toim.), *Tila, paikka ja maisema*. Vastapaino.
- Ramboll (2012). Rovaniemen liikennetutkimus. Yhteenvetoraportti. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=0ead85d6-e612-4535-8cd8-a7971a774a27>, 20.11.2019.
- Reckwitz, A. (2012). Affective spaces: a praxeological outlook. *Rethinking History* 16:2, 241–258.
- Riello, G. & P. McNeil (2006). *Shoes. A history from sandals to sneakers*. Oxford and New York: Berg.
- Riepula, E. (2012). Arktikum - usean ajatuksen yhteinen lopputulos. Teoksessa E. Riepula (toim.), *Arktikum pohjoista valoa. Tiedekeskus ja museo Ounasjoen rannalla 20 vuotta*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Riikonen, H. (1997). Aluetietoisuuden sisältö paikallisyhteisöissä. Sukupolvet ja muistinvaraiset alueet. Teoksessa T. Haarni, M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani (toim.), *Tila, paikka ja maisema*. Vastapaino.
- Rymarczuk, R. & M. Derksen (2014). Different spaces: Exploring facebook as heterotopia. *First Monday* 19, 6.
- Römpötti, T. (2012). “Vieraana omassa maassa” – Suomalaiset road-elokuvat vapauden ja vastustuksen kertomuksina 1950-luvun lopusta 2000-luvulle”. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Rötönen, P. (2013). *Mielikuvien muodostuminen matkakohteesta ja niiden vaikutus tämän päivän matkailumarkkinoinnissa. Case Rovaniemen kaupunki*. Julkaisematon opinnäytetyö. Rovaniemi: Rovaniemen ammattikorkeakoulu.
- Saarenheimo, M. (2014). Unohtamisen taito. *Duodecim* 130:24, 2461–2465.
- Salminen, J. & M. Sarajärvi (2011). *Rovaniemen jouluimago*. Julkaisematon opinnäytetyö. Rovaniemi: Rovaniemen ammattikorkeakoulu.
- Savage, M., G. Bagnall & B. J. Longhurst (2005). *Globalisation and belonging*. London: Sage.
- Schatzki, T. (1996). *Social Practices: A Wittgensteinian Approach to Human Activity and the Social*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Severidit, J. (2018). *Kohti monimuotoisia, innovatiivisia ja rajat ylittäviä osaajayhteisöjä. Miksi jäädä? Miksi tulla? Rajat ylittävä koulutus ja työmarkkinat pohjoisessa -seminaari Torniossa 23.11.2018*.
- Shove, E. & M. Pantzar (2005). Consumers, producers and practices. Understanding the invention and reinvention of Nordic walking. *Journal of consumer culture* 5:1, 43–64.

- Shove, E., M. Pantzar & M. Watson (2012). *The dynamics of social practice: Everyday life and how it changes*. London: Sage.
- Stavrides, S. (2016). *Common space: the city as commons*. London: Zed books.
- Stenvall, J. & I. Laitinen (2018). Merkityksellinen kaupunki. Teoksessa Kaupunkien aikakausi – Kaupunkitutkijoiden puheenvuoroja 2020-luvun kaupunkipolitiikasta. Helsingin kaupunki. <https://www.hel.fi/static/helsinki/j8ulkaisut/kaupunkien-aikakausi-2018.pdf>, 19.12.2019.
- Suter, L., C. Schaffner, C. Giddings, R. Ortung & D. Streletskiy (2017). Developing metrics to guide sustainable development of Arctic Cities: Progress & Challenges. *Arctic Yearbook 2017*. https://arcticyearbook.com/images/yearbook/2017/Scholarly_Papers/6_Developing_Metrics_to_Guide_Sustainable_Development_of_Arctic_Cities.pdf, 2.10.2019.
- Svärd, H. (2007). Rovaniemen keskustan seudun viheralue selvitys ja -suunnitelma. Diplomityö. Helsinki: Teknillinen korkeakoulu.
- Swann, J. (2001). *History of footwear in Norway, Sweden and Finland*. Stockholm: Kungliga vitterhets historie och antikvitets akademien.
- Sääskilahti, Nina (2016). Konfliktinjälkeiset kulttuuriympäristöt, muisti ja materiaalisuus. *Tahiti* 1/2016.
- Takanen, A-M. (2014). *Rovaniemen puistohistoria-kartoitus*. Oulu: Oulun ammattikorkeakoulu.
- Tani, S. (1997). Maantiede ja kuvien todellisuudet. Teoksessa T. Haarni, M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani (toim.), *Tila, paikka ja maisema*. Vastapaino.
- Thompson, K. (2003). Forms of resistance: Foucault on tactical reversal and self-formation. *Continental Philosophy Review* 36, 113–138.
- Tiehallinto (2005). Siltojen estetiikka. https://julkaisut.vayla.fi/sillat/julkaisut/siltojen_estetiikka.pdf, 4.10.2019.
- Tieteen kuvalehti (2009). Miksi jää on liukasta? <http://tieku.fi/luonto/jaa/miksi-jaa-on-liukasta>, 20.11.2019.
- Tilastokeskus (ei vuosilukua). Maankäyttöluokitus 2000. A33 puistot. <http://www.stat.fi/meta/luokitukset/maankaytto/001-2000-05-01/a33.html>, 19.11.2019.
- Tuan, Yi-Fu (2006). Paikan taju: aika, paikka ja minuus. Teoksessa S. Knuutila, P. Laaksonen & U. Piela (toim.), *Paikka, eletty, kuviteltu, kerrottu*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Tuominen, M. (2015). Lapin ajanlasku. Menneisyys, tulevaisuus ja jälleenrakennus historian reunalla. Teoksessa V. Kivimäki & K-M. Hytönen (toim.), *Rauhaton maa. Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950*. Tampere: Vastapaino.
- Turkka, S. (2018). *Suomalaiset kaupungit kansainvälisinä toimijoina. Selvitys 17 kaupungin kansainvälisestä ja Euroopan unioniin liittyvästä toiminnasta*. Kuntaliitto.
- Turner, T. (2011). *European gardens. History, Philosophy and Design*. Abingdon: Routledge.
- Tuuliainen, R. (1998). *Armoton totuus*. Omakustanne.
- Tuuliainen, R. (2002). *Syyliset vai syyttömät*. Omakustanne.
- Törmälä, A. (2012). *Rovaniemen brändi-imago: kyselytutkimus Rovaniemen matkailuyrityksiin keväällä 2012*. Julkaisematon opinnäytetyö. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Törrönen, J. (2002). Tieteellisen tekstin rakenne. Teoksessa Merja Kinnunen & Olli Löytty (toim.), *Tieteellinen kirjoittaminen*. Tampere: Vastapaino.
- Törrönen, J. (2005). Toisen ääni, näkökulma ja kohteena oleminen. Teoksessa J. Karjalainen, S. Hänninen & T. Lahti (toim.), *Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta*. Helsinki: Stakes.
- Vartiainen, J. & S. Harvio (2008). Suomalainen kaupunkitutkimus 2000-luvulla. *TEM* 27/2008. <https://docplayer.fi/storage/26/9189370/1584702922/2UGEs4YX1R5MgTiE7Ghmtg/9189370.pdf>, 20.3.2020.
- Viken, A., T. Nyseth & B. Granås (2007). Kirkenes: the 'bordered' reinvention of an industrial town. Teoksessa T. Nyseth & B. Granås (eds.), *Place reinvention in the North. Dynamics and governance perspectives*. Stockholm: Nordregio.
- Voutilainen, O. (toim. 2009). Kaupungit kurkottavat 2010-luvulle: Näkymiä ja haasteita uudistuvalla kaupunkipolitiikalle. *TEM* 12/2009. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Yeasmin, N. (2012). Life as an immigrant in Rovaniemi, Finland. Teoksessa M. Tennberg (ed.), *Politics of development in the Barents region*. Rovaniemi: Lapland University Press.
- Ylipeura, E., J. Väisänen & H-M. Poikela (2012). *Rovaniemen kaupunkikuvan muutos*. Sinetän koulu 9B. Yhteiskuntaopin ja äidinkielen tutkielma 2012.
- Yolles, M. (2007). The dynamics of narrative and antenarrative and their relation to story. *Journal of Organizational Change Management* 20:1, 74–94.

Vickers, M. H. (2005). Illness, work and organization: Postmodern perspectives, antenarratives and chaos narratives for the reinstatement of voice. *Tamara: Journal of Critical Postmodern Organization Science* 3:2, 1–15.

Wetherell, M. (2015). Trends in the turn to affect: A social psychological critique. *Body & Society* 21:2, 139–166.

Wunderlich, F. M. (2008). Walking and rhythmicity: Sensing urban space. *Journal of Urban Design* 13:1, 125–139.

Åkerman, M. (2014). Kehon politiikka ympäristöhallinnassa. Kokemuksellisen ympäristökansalaisuuden jäljillä. *Alue & ympäristö* 43:2, 17–29.

Åström, A-M. (2013). Helsinki-muistot etnologisen historiankirjoituksen lähtökohtana. Teoksessa K. Lento & P. Olsson (toim.), *Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana*. Helsinki: SKS.

Österlund-Pötsch, S. (2013). Walking Nordic: Performing space, place and identity. Teoksessa P. Aronsson & L. Gradén (eds.), *Performing Nordic heritage. Everyday practices and institutional cultures*. Farnham: Ashgate.

Asiakirjat ja ohjelmat

Aluesuunnittelutyöryhmän kokous (1991a). 25.3.1991 Muistio. Arktisen keskuksen arkisto.

Aluesuunnittelutyöryhmän kokous (1991b). 19.3.1991 Muistio Arktikum-talon ulkoalueen arktisen puutarhan suunnittelua ja toteutusta koskeva kokouksesta 1991. Arktisen keskuksen arkisto.

Arktikum ympärivuotiseksi nähtävyydeksi (2012). Projekti. Selostus 2.3.2012. Arktisen keskuksen arkisto.

Arktisen keskuksen ulkoalue, yleissuunnitelma. 9.1.1990 Aune Kämäräinen. Arktisen keskuksen arkisto.

Arktisen puutarhan hoitosuunnitelma 1999. Teijo Tervonen. Arktisen keskuksen arkisto.

Arktisen puutarhan hoitosuunnitelma 2013-. Pirjo Suvilehto & Tuomas Määttä. Lapin yliopisto. Arktisen keskuksen arkisto.

Arktisen puutarhan kesäkausi 2001. 17.9.2001. Teijo Tervonen. Arktisen keskuksen arkisto.

Arktisen puutarhan kesäkausi 2002. 20.9.2002. Teijo Tervonen. Arktisen keskuksen arkisto.

Arktisen puutarhan suunnittelukansiot 1989–2002. Arktisen keskuksen arkisto.

Arktisen puutarhan väliraportti. 1/1994, saapunut 31.3.1995. Arktisen keskuksen arkisto.

ERI-Consulting (2010). Arktikumien alueen kehittämishanke – Lapin metsämuseon siirtoa koskeva selvitys. Arktisen keskuksen arkisto.

FCG, Finnish consulting group (2010). Lapin metsämuseon siirtäminen Arktisen keskuksen yhteyteen. Maankäytöllinen selvitys. <https://docplayer.fi/storage/63/50317652/1574156793/AfHPPMB-V5p9WZTTCpZvhPnw/50317652.pdf>, 19.11.2019.

Hukkinen, J. (1998). Kommentti Magnussonin muistioon liittyen 2.3.1998. Arktisen keskuksen arkisto.

Ilmavirta, V. (1989). Arktisen keskuksen kehittäminen. Muistio 21.6.1989. Arktisen keskuksen arkisto.

Lapin ELY-keskus (2014). *Rovaniemen tulvariskikartoitus*. <https://www.ymparisto.fi/download/nonce/%7B39A282D8-1A15-4470-B58C-52661AA-773D6%7D/103555> 8.8.2019, 4.10.2019.

Lapin ELY-keskus (2017). *Lapin maahanmuuttostrategia*. <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/87882/Elinvoimaa-alueelle-1-2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 19.12.2019.

Lapin liitto (2011). *Lapin ilmastostrategia 2030*. http://www.lappi.fi/lapinliitto/c/document_library/get_file?folderId=250745&name=DL-FE-12330.pdf, 20.3.2020.

Lapin liitto (2013). *Lapin arktisen erikoistumisen ohjelma*. https://arcticsmartness.eu/wp-content/uploads/2018/12/Arktisen_erikoistumisen_ohjelma_web1.pdf, 19.12.2019.

Luostarinen, K. (1951). Kirje Rovaniemen kauppalalle puistosuunnitelmasta. 8.2.1951. Rovaniemen maakuntakirjasto/Rovaniemen kaupunginarkisto.

Magnusson, M-L. (1998). Arktikumien ulkoalueiden kehittäminen. Muistio 10.6.1998. Arktisen keskuksen arkisto.

Oulun brändikäsikirja (2018). https://www.ouka.fi/documents/78560/5212337/oulunbrandikasikirja_2018_www.pdf/2098b110-0d38-44f4-848b-343574addac, 1.1.2018.

- Oulun kaupunki** (2018). *Valovoimainen Oulu. Kaupunkistrategia 2026*. <https://www.ouka.fi/documents/52058/17394318/Kaupunkistrategia-Oulu2026+final.pdf/8426ea0a-4a9b-40ad-9ab4-2c3988125262>, 2.10.2019.
- Ramberg, H.** (2018). Lapin lääninhallituksen kortteli suojeltava. Adressi toimitettu Rovaniemen kaupunginhallitukselle 3.09.2018. https://www.adressit.com/allekirjoitukset/lapin_laenin_hallituksen_kortteli_suojeltava/, 7.10.2019.
- Rovaniemi Arctic design capital** (ei vuosilukua). <https://www.arcticdesigncapital.fi/>, 2.10.2019.
- Rovaniemen kaupunki** (2011). Kemijoen ranta-alueen toteutus suunnitelma. <http://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=035e28f1-425c-44d9-8297-94a7f4f96fb4>, 17.11.2017.
- Rovaniemen kaupunki** (2012a). Alueiden käytön strategia. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=14ccf7c8-e413-4910-a6bb-28bb169a9c4e>, 19.11.2019.
- Rovaniemen kaupunki** (2012b). Rovaniemen kansallisen kaupunkipuiston tarveselvitysraportti. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=97a0a64f-4589-4bd2-9f4b-fec7d1cedel2>, 7.10.2019.
- Rovaniemen kaupunki** (2012c). Rovaniemen matkailun kehittämisohjelma 2012–2016. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=bdff5f39a-b39d-4026-8b52-8ae34cebd336>, 16.3.2020.
- Rovaniemen kaupunki** (2014). Rovaniemen kansainvälistymisohjelma vuoteen 2020. Kaupunginhallitus. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=129b768d-9604-45f0-a071-7ab30179b035>, 20.3.2020.
- Rovaniemen kaupunki** (2016). Omin voimin liikkeelle! Rovaniemen kävelyn ja pyöräilyn kehittämisohjelma 2030. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=cc06b082-3bf6-4aa1-b15c-4f30ad5fcd6a>, 20.11.2019.
- Rovaniemen kaupunki** (ei vuosilukua). *Joulubrändikirja*. <https://www.visitrovaniemi.fi/wp-content/uploads/Rovaniemen-Joulubra%CC%88ndi-2018.pdf>, 2.10.2019.
- Rovaniemen kaupunki** (2017a). Rovaniemen kaupunkistrategia 2025. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=48971b17-bd70-4827-98c0-2b05b832feef>, 2.10.2019.
- Rovaniemen kaupunki** (2017b). Väestö ja ennuste. <https://www.rovaniemi.fi/fi/Palvelut/Kuntainfo/Vaesto-ja-ennuste>, 2.10.2019.
- Rovaniemen kaupunki** (2017c). Miellyttävät ja epämiellyttävät keskustan paikat. Kysely syksyllä 2017. Aineisto saatu käyttöön tutkimusta varten.
- Rovaniemen kaupunki** (2017d). Asemakaavan muutos. 3. kaupunginosa, PILKE ja sen ympäristö. Osallistumis- ja arviointisuunnitelma. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=2e8484d0-1806-438d-9d04-87efa39bd6ae>, 20.3.2020.
- Rovaniemen kaupunki** (2018a). *Luontobrändikirja*. <http://luonto.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=c9eae58c-b1b4-402e-aa69-b47614e1ea8b>, 2.10.2019.
- Rovaniemen kaupunki** (2018b). *Kasvuohjelma 2019–2020*. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=09b1f44f-e511-4fb8-9f2b-c10ff0cfa226>, 19.12.2019.
- Rovaniemen kaupunki** (2018c). *Toimintaympäristön tilastot 2018*. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=7baf4593-e881-4a92-b30a-99a5a90de028>, 11.3.2020.
- Rovaniemen kaupunki** (2018d). *Kotouttamisohjelma 2018–2024*. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=719629fc-4e53-4166-9574-1da04e53ebb>, 18.12.2019.
- Rovaniemen kaupunki** (2019). *Kaupunki kaikille aisteille*. <https://next.rovaniemi.fi/>, 18.12.2019.
- Rovaniemen taidemuseo** (ei vuosilukua). *Rovaniemen julkiset taideteokset*. <http://julkisetteokset.rovaniemi.fi/>, 4.10.2019.
- Saameläiskäräjät** (2018). *Vastuullisen ja eettisesti kestävän saamelaismatkailun toimintaperiaatteet*. https://www.samediggi.fi/wp-content/uploads/2018/11/Vastuullisen-ja-eettisesti-kest%C3%A4v%C3%A4n-saamelaismatkailun-toimintaperiaatteet_hyv%C3%A4ksytty_24092018-3.pdf, 18.12.2019.
- Stadionark** (2010). *Rovaniemen kaupungin kulttuuriympäristöselvitys Rovaniemen keskustan osayleiskaava-alueella*. http://kaava.rovaniemi.fi/roikesoyk/Kulttuuriymparistoselvitys_Rovaniemi_060411korjattu.pdf, 2.10.2019.
- Tornion kaupunki** (ei vuosilukua). *Tornion kaupunki täyttää 400 vuotta*. <https://www.tornio.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kulttuuri/tornio-400-vuotta/>, 12.3.2020.
- Työ- ja elinkeinoministeriö** (2018). Edelläkävijyydestä kestävä kasvua. Kaupunkiohjelma 2018-2022. *TEM julkaisuja* 36/2018. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161136/36_18_Edellakavijyydesta_kestavaa_kasvua.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 19.3.2020.
- Ympäristöministeriö** (2015). Kansalliset kaupunkipuistot. https://www.ym.fi/fi-FI/Luonto/Luonnon_monimuotoisuus/Luonnonsuojelualueet/Kansalliset_kaupunkipuistot, 19.11.2019.

Tilastot

Innovation Norge (2017). Key figures for Norwegian Tourism. https://assets.simpleviewcms.com/simpleview/image/upload/v1/clients/norway/Key_Figures_2017_pages_9b3f82d5_43f4_4fe9_968c_7a85a36704b2_ed2d345f-e93b-410c-9fee-6c349da8eff0.pdf, 4.4.2019

Lapin ELY-keskus (2018a). Ulkomaalaiset Lapis-sa. 10.8.2018.

Lapin yliopisto (2018). Kansainvälisen vaihdon tilastot vuodelta 2017. 19.6.2019.

NHO Reiselivet Forening, Nord Norge (2018). Nordnorsk reiselivsstatistik 2017. http://www.reiselivinord.no/wp-content/uploads/2018/09/NHO_Reiseliv_Statistikk_2017_LR.pdf, 4.4.2019.

Nordregio (2016). Foreign-born inhabitants in 1995, 2005 and 2015. <https://www.nordregio.org/maps/foreign-born-inhabitants-in-1995-2005-and-2015/>, 20.3.2020.

Nordregio (2017). Foreign-born inhabitants as a share of total population in 2016. <https://www.nordregio.org/maps/foreign-born-inhabitants-as-a-share-of-total-population-in-2016/>, 20.3.2020.

Statistics Norway (2018). *Foreign-born 1970–2018*. <https://www.ssb.no/en/statbank/table/07109/>, 29.12.2019.

Statistics Sweden (2017) *Summary of population statistics 1960–2017*. <https://www.scb.se/en/finding-statistics/statistics-by-subject-area/population/population-composition/population-statistics/pong/tables-and-graphs/yearly-statistics--the-whole-country/summary-of-population-statistics/>, 29.1.2019.

Tillväxtverket (2018). Inkvarteringstatistik. Tabell 3. Utländska gäster per region.

Visit Finland. Matkailutilastot. <https://www.businessfinland.fi/suomalaisille-asiakkaille/palvelut/matkailun-edistaminen/tutkimukset-ja-tilastot/tutkimukset-ja-tilastot-lyhyesti/>, 18.12.2019.

Visit Luleå (2019). Matkailutilastot (2017). Sähköpostitse pyydetyt tilastotiedot. 8.4.2019.

Visit Rovaniemi (2019). Rovaniemen matkailun tunnuslukuja. Matkailutilastot. www.visiittori.fi, 23.8.2019

Sanomalehtiaineisto, tiedotteet ja sosiaalinen media

Annanpalo H. (1986). *Mitä rovaniemeläiset haluavat arktiselta keskukselta?* Uusi Rovaniemi 29.5.1986.

Entisten nuorten Rovaniemi (2013). Markku Kurulan julkaiseman kuvan herättämää keskustelua, 4.11.2013.

Helsingin Sanomat (2019). Äärimmäinen sää ja pimeys nujertavat etenkin Pohjois-Suomeen tulevia maahanmuuttajia: nyt vuoden tieteen- ja kertoo, miten niistä selviää. 26.10.2019. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006286429.html>, 26.10.2019.

Hirvasaho, K. (2019). *Koko Lappi on mielikuvituksen tuote, joka on luotu matkailun ehdoilla*. 22.1.2019. <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/koko-lappi-on-mielikuvituksen-tuote-joka-on-luotu-matkailun-ehdoilla/>, 18.12.2019.

Kaleva (2014). *Kokeilu Oulussa: Kevyen liikenteen väylälle puulastuja tappajatoran sijasta*. 11.12.2014. <http://www.kaleva.fi/uutiset/oulu/kokeilu-oulu-sa-kevyen-liikenteen-vaylalle-puulastuja-tappajatoran-sijasta/683894/>, 9.10.2019.

Kaleva (2017). *Oulussa kokeillaan savipohjaista materiaalia liukkauden torjuntaan kevyen liikenteen väylillä*. 20.1.2017. <http://www.kaleva.fi/uutiset/oulu/oulu-sa-kokeillaan-savipohjaista-materiaalia-liukkauden-torjuntaan-kevyen-liikenteen-vaylilla/749467/>, 9.10.2019.

Kansan tahto (1988). *Arktisen keskuksen johtaja: Hottelli ei sovi samalle tontille*. 19.5.1988.

Katainen, J. (2013). *Oulun ja Rovaniemen ei kannata kiistellä arktisesta herruudesta*. Kotimaa 4.12.2013. <https://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/katainen-oulu-ja-rovaniemen-ei-kannata-kiistella-arktisesta-herruudesta/649931/>, 20.3.2020.

Kauppalehti (2019). *Tornion matkailuihme rakentuu Iisakki Mustaparran jalanjäljillä*. 23.1.2019. <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/tornion-matkailuihme-rakentuu-iisakki-mustaparran-jalanjaljilla/b1d48f50-0a06-433f-8c4e-d06817950d9e>, 23.1.2019.

Lapin ELY-keskus (2018b). *Matkailualan rekrytointihaasteisiin vastataan tehostetusti*. Tiedotteet. <http://www.ely-keskus.fi/web/ely/-/matkailualan-rekrytointihaasteisiin-vastataan-tehostetusti-lappi->, 18.12.2019.

- Lapin Kansa** (1986a). *Rovaniemen historiaa kirkonkylästä kaupunkiin*. 9.1.1986.
- Lapin Kansa** (1986b). *Kaupungin lykkäys ei vielä kaada Arktista keskusta*. 20.6.1986.
- Lapin Kansa** (1986c). *Jahkailu Arktisesta keskukselta närkästyttää tontinomistajia*. 20.5.1986.
- Lapin Kansa** (1987a). *Arktinen keskus muuttuu: Arktikum ja tiesuunnitelmat vastakkain*. 1.10.1987.
- Lapin Kansa** (1987b). *Arktisen keskuksen rakentamisesta luovuttava. Kriisityöryhmä vetoaa valtioneuvostoon*. 21.7.1987.
- Lapin Kansa** (1987c). *Arktinen keskus, mutta minne? Lääni: paikka uusiksi. Valtio: paikka kelpaa*. 6.10.1987.
- Lapin Kansa** (1988). *Arktisen keskuksen tonteista kaupat*. 30.8.1988.
- Lapin Kansa** (1989). *Hotelliin ja Arktikumiin samasta ovesta. Instituutti siirtyy johonkin lähistölle*. 22.4.1989.
- Lapin Kansa** (2010). *Pilkkeen ja Arktikumien alueen ahtaus herättää ihmetyä*. 8.9.2010.
- Lapin Kansa** (2014). *Kirkkolammen puisto on keidas keskellä Rovaniemeä*. 20.5.2014. <https://yle.fi/uutiset/3-7251462> 20.5.2019, 7.10.2019.
- Lapin Kansa** (2016). *Ounasjoen silta romahti 50 vuotta sitten*. 24.9.2016. https://www.lapinkansa.fi/kotimaa/ounasjoen-silta-romahti-50-vuotta-sitten-ensimmäinen-ajatus-oli-kuinka-monta-miestä-meni-15706142/?fbclid=IwAR18hFK1593zjfZTrVToO_6eRHU3i8luB4XAkY9yZvdAJviWS-fs_gIHPXO, 20.3.2020.
- Lapin Kansa** (2017). *Suomalaiset valitsivat 100 mieleisintä puistoa – Lapin puistot harvassa, vain kolme pääsi listalle*. 24.8.2017. <https://www.lapinkansa.fi/lappi/suomalaiset-valitsivat-100-mieleisinta-puistoa-lapin-puistot-harvassa-vain-kolme-paasi-listalle-200348421>, 19.11.2019.
- Lapin Kansa** (2018a). *Rovaniemen kaupunki hävisi Arktikumien sisäilmaongelmista poikineen irtisanomiskiistan*. 5.11.2018. <https://www.lapinkansa.fi/lappi/rovaniemen-kaupunki-havisi-arktikumin-sisailmaongelmista-poikineen-irtisanomiskiistan-2303034/>, 4.10.2019.
- Lapin Kansa** (2018b). *Talkoohenkeä ja markkinaterapiaa – Vele Varjo on ollut markkinahumussa mukana alusta asti*. 15.8.2018. <https://www.lapinkansa.fi/uusirovaniemi/talkoohenkeä-ja-markkinaterapiaa-vele-varjo-on-ollut-markkinahumussa-mukana-alusta-asti-201138594/>, 4.10.2019.
- Lapin Kansa** (2018c). *Rovaniemi luopumassa kansallisesta kaupunkipuistosta ”Rovaniemellä on jo maine luontokaupunkina”* 24.5.2018. <https://www.lapinkansa.fi/lappi/rovaniemi-luopumassa-kansallisesta-kaupunkipuistosta-200966212/>, 7.10.2019.
- Lapin Kansa** (2018d). *Kuinka moni asuu syntymäkunnassaan? – Lapissa Tornio, Rovaniemi ja Pohjois-Lappi tilastokärjessä*. 8.11.2018. <https://www.lapinkansa.fi/lappi/kuinkamoni-asuu-syntymakunnassaan-lapissa-tornio-rovaniemi-ja-pohjois-lappi-tilastokarjessa-200520126/>, 20.3.2020.
- Lapin Kansa** (2019a). *Yli 64-vuotiaat inarilaiset saavat kävelysauvat tai liukuesteet*. 8.8.2019. <https://www.lapinkansa.fi/lappi/yli-64-vuotiaat-inarilaiset-saavat-kavelysauvat-tai-liukuesteet-3618889/> 8.8.2019.
- Lapin Kansa** (2019b). *Joulun aikaan Rovaniemi on Suomen kansainvälinen kaupunki – Lapin Kansa kuvasi päivän ajan matkailijoita ja kohtasi kaikkiaan 21 eri kansallisuutta*. 13.12.2019. <https://www.lapinkansa.fi/joulun-aikaan-rovaniemi-on-suomen-kansainvalisin-k/441401>, 16.3.2020.
- Lapin yliopisto** (2018). *Lapin yliopisto kansainvälisesti vertailtuna turvallinen ja vieraanvarainen opiskelupaikka*. Tiedotteet 23.8.2018.
- Lotvonen, E.** (2017). *Rovaniemi – kiistaton arktinen pääkaupunki. Kaupunginjohtajan blogi*. <http://www.rovaniemi.fi/blogs/Rovaniemi---kiistaton-arktinen-paakaupunki-/zk52iexj/9b566bd3-e966-4e33-ad14-2e2ea6ca48cc>, 10.11.2017.
- Oululehti** (2016). *Oulu tiivistää yhteistyötä Arktiseen Eurooppaan*. 8.9.2016. <https://www.oulu.fi/uutiset/oulu-tiivistaa-yhteistyota-arktiseen-eurooppaan-6.255.152363.ladc1546b1>, 2.10.2019.
- Rovaniemen wanhat markkinat** (2020). *Markkinat esit*. http://www.rovaniemenwanhatmarkkinat.fi/?page_id=145, 21.2.2020.
- Uusi Rovaniemi** (1987a). *Enemmistö vastustaa Arktikum-suunnitelmaa. Mieli-pidekartoitusta Rovaniemellä*. 10.12.1987.
- Uusi Rovaniemi** (1987b). *Mitä rahojen vastineeksi: Arktinen keskus ei tutki Lappia*. 6.6.1987.
- Uusi Rovaniemi** (1987c). *Maaherra Asko Oinas: Arktinen keskus Syväsenvaaraan*. 4.4.1987.
- Uusi Rovaniemi** (2019). *Kysely: Enemmistö ei halua kerrostaloja Sairaalaniemeen – Liisa Ansala kritiikki ei yllätä*. 13.2.2019. <https://www.lapinkansa.fi/kysely-enemmisto-ei-halua-kerrostaloja-sairaalanie/157391>, 19.11.2019.
- YLE** (2010). *Rovaniemen rantamaisema uusiksi*. 20.4.2010. <https://yle.fi/uutiset/3-5548010>, 19.11.2019.
- YLE** (2015). *”Rovaniemellä olisin aivan yksin” – maahanmuuttajat kertovat, mikä pääkaupungissa viehättää*. 10.12.2015. <https://yle.fi/uutiset/3-8515846>, 18.12.2019.

YLE (2019a). *Uusin väestöennuste: Väikato kiihtyy monissa Lapin kunnissa – Posion ja Sallan asukasluvusta lähtee melkein kolmannes 20 vuodessa.* 30.9.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10996613>, 2.10.2019.

YLE (2019b). *Brexit toi tummat pilvet matkailun kasvun ylle – Lapin suurimman hotelliketjun ennakovarauksissa hätyytellään jopa 20 prosentin laskua.* 23.4.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10746528>, 2.10.2019.

YLE (2019c). *Thomas Cookin konkurssi iskee ison loiven Lapin matkailuun.* 23.9.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10984131>, 2.10.2019.

Haastattelut ja henkilökohtainen kommunikaatio

Haastattelut: Mari Ekman, Kristiina Tikkala, Heikki Teppo, Mirja Vääräniemi, Tuomas Määttä, Mikko Helenius, Tuija Alariesto, Kirsi Malinen, Anne Tuomivaara, Anna-Liisa Yli-Sirniö, Maria Huhmarniemi, Kristiina Vuopala, Tarja Outila, Nicolas, Gunslay, Afroja Khan, Kirsti Lempiäinen, Tarja Orjasniemi, Olli Tiuraniemi, Mari Isokoski, Arto Vitikka, Marko Junttila, Minna Turunen, Riitta Ihme, Liisa Ansala, Jukka Kujala, Tuula Rintala-Gardin, Sanna Kärkkäinen, Antti Hokkanen, Seija Matero, Kristiina Jokelainen, Nafisa Yeasmin, Sanna Hiltunen

Henkilökohtainen kommunikaatio: Nadezhda Kharlampieva (2019), Risto Immonen (sähköpostitse 2019), Ari-Heikki Vikman (puhelimitse 2019), Jaakko Heiskari (2020), Nicolas Gunslay (2020), Antti Stöckell (sähköpostitse 2020) ja Juhani Lillberg (2020).

